
‘Als ik realisme wil ga ik wel een uur uit het raam staan kijken’

Een kwantitatieve en
kwalitatieve analyse van
Nederlandse
lezersrecensies op
Bol.com en *Goodreads*

Lianne Daniëls, s4233379

lianne.daniels@student.ru.nl

Master Literair Bedrijf (Letterkunde)

Begeleider: Jeroen Dera

Tweede lezer: Jos Joosten

24 juni 2016

‘Als ik realisme wil ga ik wel een uur uit het raam staan kijken’

Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van Nederlandse lezersrecensies op
Bol.com en *Goodreads*

Masterthesis Letterkunde
Radboud Universiteit Nijmegen
Lianne Daniëls

Inhoud

Inleiding	10
Status questionis	12
DE CULTUURHISTORISCHE CONTEXT VAN DE CONSUMPTIECULTUUR	12
‘PROSUMING’ EN ‘WREADING’: DE ACTIEVE CONSUMENT	13
‘PEOPLE POWER’: DE LEEK ALS CRITICUS.....	14
DE INTERNETKRITIEK VERSUS DE TRADITIONELE KRITIEK	15
EEN REVISIE VAN ERNSTS FORMATE DER ONLINE-LITERATUURKRITIK	18
DE ONLINE LITERATUURKRITIEK IN HET LITERAIRE VELD	19
LITERAIRE CONSUMENTENKRITIEK OP AMAZON	21
DE ONLINE SOCIAL COMMUNITY VERSUS DE BOEKVERKOOPSITE.....	24
DE LEEMTE IN HET ONDERZOEKSVELD VAN DE LITERAIRE KRITIEK: CONSUMENTENKRITIEK OP BOL.COM	25
Methode.....	26
DEFINIËRING VAN BEGRIPPEN	26
CORPUSVERANTWOORDING VERKENNENDE KWANTITATIEVE ANALYSE	29
CORPUSVERANTWOORDING KWANTITATIEVE EN KWALITATIEVE ANALYSE VAN EVALUATIEDOMEINEN	30
THEORETISCH EN METHODOLOGISCH KADER: EVALUATIEDOMEINEN	33
Resultaten kwantitatief onderzoek:aantal reviews en recensielengte.....	35
ALGEMEEN OVERZICHT	35
LITERAIRE FICTIE.....	38
LITERAIRE NON-FICTIE	44
POPULAIRE LITERATUUR	48
Samenvatting resultaten	52
Resultatenevaluatiedomeinen.....	54
LITERAIRE FICTIE – ASPECTEN.....	55
LITERAIRE FICTIE – EIGENSCHAPPEN.....	61
LITERAIRE NON-FICTIE – ASPECTEN	66
LITERAIRE NON-FICTIE – EIGENSCHAPPEN	71
POPULAIRE LITERATUUR – ASPECTEN	75
POPULAIRE LITERATUUR – EIGENSCHAPPEN	79

SAMENVATTING EN INTERPRETATIE VAN DE BEVINDINGEN	83
WOORDGEBRUIK, STIJL EN TOON	83
Conclusie en discussie.....	91
Bronnenlijst	94

Inleiding

De literatuurkritiek op het internet nader bekeken: de hoogste tijd

Op 10 augustus 2015 plaatste ‘pbrewee’, klant bij Bol.com, een zeer bondige recensie over Grunbergs *Tirza* op de site van de boekverkoper:

Doodjammer vind ik dat: een boek dat zo ongelooflijk sterk begint, je meesleept, ... om vervolgens opeens als een pudding in elkaar te zakken. Zo sterk als het begin was, zo zwak is het einde. Dood-, dood-, dood-, doodjammer is dat.¹

Na deze woorden geschreven te hebben, besluit de consument twee van de vijf sterren toe te kennen – een redelijke score, gezien het puddinggehalte en de ‘dood-, dood-, dood-, doodjammer’-heid die volgens hem de betreffende roman van Grunberg kenmerken.

Het profiel van deze Bol.com-klant toont ons dat hij (of zij – daarover worden we in het ongewisse gelaten) nog tien andere reviews over uiteenlopende boeken heeft geschreven. Zo vond pbrewee de roman *Als de duiven verdwijnen* van Sofi Oksanen ‘Een absolute aanrader’ en krijgt *Het testament van Maria* van Colm Tóibín het predicaat ‘Heel grappig’ opgeplakt – en beide romans worden voorzien van vijf uit vijf sterren.² Minder enthousiast, maar nog steeds erg te spreken is pbrewee over *Het prullala monster* van Jean-Paul Mulders:

Vond ik een heel grappig gegeven: een monster dat mensenvlees wil en op zoek gaat en een kind hoort spelen, naar dat kind toe sluipt en hevig brult ... (...)

Jammer genoeg een beetje te snel gedaan vond ik zelf: de meeste goede kinderboeken die ik ken (ik ben voorlezer voor kinderen) geven je toch een beetje meer kans om je verhaal uitgebreid te vertellen.³

De recensies van pbrewee zijn typerend voor hoe de gemiddelde literatuurkritiek op Bol.com eruit ziet: korte reviews, geschreven door een in anonimiteit gehulde persoonlijkheid. Van een *reader-reviewer* als pbrewee zijn er velen te vinden: alleen al voor *Tirza* waren er nog 132 anderen die hun ervaring over de betreffende roman deelden.

De klantenrecensies op Bol.com zijn onderdeel van het zeer omvangrijke en heterogene veld van de internetkritiek. In contemporaine onderzoeken blijft het echter stil rondom de online consumentenreviews. Dat is op zijn minst opvallend te noemen, omdat de klantenrecensies op het internet juist zo kenmerkend zijn voor de manier waarop literatuur besproken wordt in de 21^e eeuw. Om die reden ga ik in deze masterscriptie een begin maken met het dichten van dit gat in het huidige onderzoek naar literatuurkritiek.

Kenmerkend voor de internetkritiek – en ook voor het internet in het algemeen – is haar dynamiek: zij is vluchtig, continu in beweging. Wat vandaag van toepassing is, kan volgende week alweer compleet vervangen zijn door iets anders. Wanneer we spreken over de literatuurkritiek op het internet, is het

¹ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/tirza/1001004005773590/>, geraadpleegd op 26 maart 2016.

² Bron: <https://www.bol.com/nl/profiel/pbrewee/index.html>, geraadpleegd op 26 maart 2016.

³ Bron: <https://www.bol.com/nl/profiel/pbrewee/index.html>, geraadpleegd op 26 maart 2016.

dan ook van belang om er rekening mee te houden dat het een aan verandering onderhevig domein betreft en dat onderzoeksresultaten relatief snel verouderd kunnen raken.

Ook ik ben me er ten volle van bewust geweest dat Bol.com-recensies voor nu een accuraat onderzoeksonderwerp leveren, maar dat ze mogelijk over vijf of tien jaar al verdwenen zijn in de stroom van nieuwere ontwikkelingen die zich op de digitale snelweg hebben voorgedaan. Het neemt echter niet weg dat het onderzoek naar deze klantenreviews, evenals het onderzoek naar andere vormen van literatuurkritiek op het internet, waardevol is, zoals ook Peter Boot veronderstelt:

Er zijn verschillende redenen waarom deze sites [waarop internetkritiek bedreven wordt] aandacht verdienen. De sites tonen veranderingen in processen van canonisering en repertoirevorming in het algemeen die belangrijke gevolgen kunnen hebben voor letterkunde en cultuur. Respons op literatuur leert ons bovendien wat literatuur voor lezers kan betekenen. In het bijzonder toont respons hoe de besprekers literatuur kunnen gebruiken om zichzelf te presenteren en positioneren.⁴

De internetkritiek in al haar verschijningsvormen is onderdeel van de huidige literaire traditie, die zich vandaag de dag doorlopend vernieuwt en die bestaat bij de gratie van de opeenvolging van deze ontwikkelingen. Het zijn de bouwstenen voor canonisering en literatuurgeschiedschrijving. Net als Peter Boot ben ik om die reden van mening dat de internetkritiek, en in het bijzonder in de vorm van consumentenkritiek, (meer) aandacht verdient. In deze masterthesis zal ik me daarom verdiepen in online klantenreviews op Bol.com en recensies op de online lezerscommunity *Goodreads*.

In de status questionis beschrijf ik om te beginnen de cultuurhistorische context waarin consumentenkritiek is ontstaan, waarna ik haar plek in de algehele literaire internetkritiek zal analyseren en haar verhouding tot de traditionele literaire kritiek zal beschrijven. Vervolgens gebruik ik het model van het literaire veld van Gillis Dorleijn en Cees van Rees om de consumentenkritiek in het literaire veld te plaatsen en zal ik in kaart brengen welk onderzoek reeds is gedaan. Tot slot volgt de beschrijving van de leemte die in het onderzoeksveld bestaat en zet ik uiteen hoe ik een eerste stap ga zetten om die leemte enigszins te vullen.

⁴ Boot (2014): p. 217

Status questionis

DE CULTUURHISTORISCHE CONTEXT VAN DE CONSUMPTIECULTUUR

Van het gegeven dat je bij de aanschaf van een boek op Bol.com klantenreviews kan raadplegen bij het doorhakken van de knoop, kijkt niemand meer op – maar als hoe vanzelfsprekend wij het tegenwoordig ervaren, zo ongebruikelijk is het lange tijd geweest om literatuur en consumentisme in één adem te noemen. Lezen als vorm van zelfeducatie was tegengesteld aan de massacultuur die voornamelijk bestond uit economische interesses, aldus Jim Collins:

The pleasures of reading have traditionally been set in direct opposition to consumerism and the various forms of “mass culture” that emanate from it. (...) To read was to educate oneself; to watch advertiser-driven television was the antithesis of that pure experience unsullied by the concerns of the marketplace. The vestiges of such purity, the very apartness of reading as private communion of mind and fine literature, have become a distinguishing feature of the popular literary, since the pleasures it offers must be distinguished somehow from the emptiness of *mere* consumerism, even while the accessibility of those pleasures is due to the increasing commodification of high-end cultural experiences.⁵

De traditionele scheiding tussen lezen als een vorm van culturele zelfverrijking enerzijds en het marketingmechanisme waarin financiële belangen vooropstaan anderzijds, is met elkaar verstrengeld geraakt. Het exclusieve karakter van boeken is niet langer voorbehouden aan hoogst literaire werken, maar wordt ook tot eigenschap van populaire boeken verheven om consumenten (en lezers) het idee te geven dat zij zich, door middel van de aanschaf van het boek, kunnen verheffen. Literatuur en massacultuur raken met elkaar verstrengeld, waardoor zowel de verkopende instanties als lezers op een andere manier met boeken omgaan – zoals het schrijven en online plaatsen van klantenreviews.

Dat literatuur en consumentisme niet langer twee onverenigbare uitersten zijn, is een ontwikkeling die niet los te zien is van de maatschappelijke veranderingen die zich in de afgelopen eeuw hebben voorgedaan. Een toegenomen welvaart en de opkomst van het nieuwe massamedium televisie na de Tweede Wereldoorlog zorgden voor een vercommercialisering van de samenleving, volgens Lyn Gorman en David McLean.⁶ Er was sprake van een *consumer boom*, een explosieve groei van het aantal consumenten, waarvan televisie in commerciële zin sterk profiteerde.⁷

Het fenomeen internet, waarmee het voor het eerst mogelijk werd om computers onderling met elkaar te verbinden, deed haar intrede rond 1950. Het heeft echter ruim drie decennia geduurd voordat men de mogelijkheden van het internet actief ging gebruiken. In de jaren tachtig zetten academici via het internet een nieuw communicatienetwerk op dat informatievoorziening vergemakkelijkte en digitale opslag mogelijk maakte, waardoor er nooit meer informatie verloren kon gaan. Pas tegen 1990 werd het internet toegankelijker voor andere partijen en nam het gebruik massaal toe. Het was deze ontwikkeling die ertoe leidde dat internet, naast een middel om informatie uit te wisselen, ook een middel tot zelfexpressie werd.⁸

⁵ Collins (2010): p. 46

⁶ Gorman & McLean (2003): p. 126

⁷ Gorman & McLean (2003): p. 132

⁸ Gorman & McLean (2003): p. 195

Midden jaren negentig trad de commercialisering in op het internet. Veel bedrijven vonden hun weg naar de digitale snelweg, waardoor het oorspronkelijke internet, dat draaide om het creëren van een communicatienetwerk voor academici, een indrukwekkende verandering onderging. De metamorfose van het internet toont niet alleen aan hoe veelzijdig het medium is, maar ook hoe flexibel. Het internet is bij uitstek een medium dat zich kenmerkt door zijn onvast en tijdsgebonden vorm en zijn vermogen zich continu aan te passen aan de behoeften van zijn gebruikers. De talloze mogelijkheden die het internet biedt, creëert de gebruiker in werkelijkheid zelf. Tegelijkertijd zijn het juist deze mogelijkheden die de gebruiker uitdagen tot actieve deelname aan en verkenning van de onbegrensde van het internet.

‘PROSUMING’ EN ‘WREADING’: DE ACTIEVE CONSUMENT

Participatie op het internet is kenmerkend voor de consumentencultuur die is ontstaan als gevolg van een vercommercialiseerde samenleving. De actieve consument op het internet zien we bijvoorbeeld terug op Bol.com, waar klanten de mogelijkheid hebben om hun gebruikerservaringen met andere kopers te delen. Deze klantenreviews maken van een consument ook een producent: hij consumeert een bepaald product en produceert vervolgens een recensie waarin hij vertelt over zijn persoonlijke ervaringen met het betreffende product. Thomas Ernst benoemt dit fenomeen met de term ‘Prosumer’, een samentrekking van Konsument en Produzent.⁹ Kenmerkend voor de Prosumer is zijn actieve houding en dat hij, wat vooral in het kader van literatuur van belang is, geen expert of professioneel criticus is. Er is op deze manier een kruisverkeer mogelijk onder consumenten:

(...) hier wird die Vorstellung einer Produkt-Einbahnstraße von Experten bzw. Anbietern zu Laien bzw. Konsumenten ersetzt durch einen Kreisverkehr, in dem – idealisiert gedacht – alle gemeinsam Produkte entwickeln.¹⁰

Een meer specifieke term voor de prosumer in het literaire veld is de term ‘wreader’ van Sebastiaan Domsch. Net als onder de algemene prosumers is er bij wreaders sprake van continue onderlinge dialoogvorming, die van beide partijen een actieve houding vereist:

The iterative nature of the customer review’s dialogism, where every judgement can and should be subjected to another judgement, demands a very high level of activity by the reader. Even though not everyone will turn himself into a “wreader” by responding to his reading experience with writing himself a commentary on a review, (...) he is still asked to evaluate what he has just been reading. This demand for active – and critical – participation in the text can be seen as one of the main new generic specifications of the “customer”-type of reviews.¹¹

Hoewel een lezer niet altijd hoeft te reageren op de klantenreviews die hij leest, wordt hem wel gevraagd het oordeel in de recensie te evalueren. De klantenreview functioneert dus grotendeels hetzelfde als een literaire kritiek in bijvoorbeeld krant of dagblad: beide vereisen een kritische en actieve houding van de lezer. Er zijn echter ook verschillen tussen de twee vormen van literatuurkritiek, waarvan de belangrijkste de context is waarin zij ontstaan zijn. De klantenreview sluit aan bij de consumentencultuur van de 21^e eeuw, net als de internetkritiek in bredere zin aansluit bij een samenleving waarin men zich steeds meer beweegt op het internet. En blijkbaar was er behoefte aan een nieuwe vorm van (literatuur)kritiek, want, zoals gezegd, het internet is continu in beweging en sluit zich aan bij de meest actuele wensen van zijn gebruikers. Hoe de internetkritiek als nieuwe vorm van literaire kritiek heeft kunnen ontstaan, zal ik hieronder beschrijven.

⁹ Ernst (2015): p. 107

¹⁰ Ernst (2015): p. 108

¹¹ Domsch (2015): p. 234

Bijna tien jaar geleden uitte Ronan McDonald zijn zorgen over het voortbestaan van de literaire criticus in zijn *The Death of the Critic* (2007). Als gevolg van een steeds meer op zichzelf gericht en halsstarrig aan eigen ideeën vasthoudend academisch veld en een democratisering van de samenleving, verdween de behoefte aan het oordeel van een professionele recensent. ‘If anyone can be a critic, then there is hardly any need for specialized and devoted professionals’, zo stelt McDonald.¹² Deze ontwikkeling wordt kracht bij gezet door de komst van het internet, dat een platform biedt aan elke lezer die graag zijn zegje wil doen over wat hij gelezen heeft en zich daarbij niks aantrekt van de academische of betaalde krantencritici.

De amateurcritici, die worden voorzien van de bijpassende term ‘people power’, vormen volgens McDonald een reële bedreiging voor de professionele literaire kritiek.¹³ Bij deze opvatting kunnen echter vraagtekens geplaatst worden. Is het de amateurcriticus die de professionele criticus bedreigt, of vormt de professionele kritiek een bedreiging voor zichzelf door zich niet aan te passen aan de veranderende behoeften van de gedemocratiseerde samenleving? Elke Brems stelt dat lezers zich in toenemende mate kritisch opstellen ‘het aura van vriendjespolitiek, consensusvorming en profileringsdrang dat de papieren literaire kritiek met zich meedraagt’ en de voorkeur geven aan leesadvies van mensen die net als zichzelf leek zijn, waardoor er geen belangen in het spel zijn bij het plaatsen van een recensie.¹⁴ Bovendien bestaat er volgens Julia Büttner een discrepantie tussen dat wat de professionele criticus als waardevol bestempelt en dat wat de ‘gewone’ lezer als waardevol ziet:

Als professionelle Kritiker von ihrem eigenen Kenntnisstand ausgehend, wählen diese oft eine Höhenkammliteratur, mit der viele Leser nichts anfangen können. Größtenteils unbeachtet bleiben dabei die als weniger wertvoll erachteten, wenn auch beim durchschnittlichen Leser sehr beliebten und erfolgreichen Titel der Unterhaltungs-, Genre- und Trivialliteratur.¹⁵

Door koppig en volhardend ‘hoge’ literatuur te blijven bespreken, verwijdert de literaire criticus zich steeds verder van zijn lezerspubliek, terwijl de internetrecensent de behoeften van de lezer juist wel vervult. Hiermee draagt de professionele kritiek bij aan de populariteit van de internetkritiek:

Durch das Missachten der Bedürfnisse ihrer Leser hat die professionelle Literaturkritik mit zu ihrer eigenen, zumindest teilweisen Ersetzung durch die Internetkritik beigetragen. Motivation der meisten Internetrezensenten scheint es allerdings nicht zu sein, eine Art Selbsthilfe zu betreiben, da die professionelle Literaturkritik die Lesererwartung nicht erfüllt.¹⁶

Ook Kevin Absilis concludeert dat de traditionele dag- en weekbladkritiek geen invulling geeft aan de literaire wensen van haar lezerspubliek:

Vele literatuurlijfhebbers hebben de voorbije jaren te kennen gegeven dat de dag- en weekbladers hun behoefte aan literaire berichtgeving en –kritiek niet meer bevredigen kunnen, kwantitatief noch kwalitatief.¹⁷

De professionele literaire kritiek vormt dus vooral een bedreiging voor zichzelf door niet mee te gaan met de veranderende behoeften van het lezerspubliek en hiermee lijkt de bedreiging die McDonald in de internetkritiek ziet, niet geheel op zijn plaats.

¹² McDonald (2007): p. 5

¹³ McDonald (2007): p. 5

¹⁴ Brems (2007)

¹⁵ Büttner (2006): p. 12

¹⁶ Büttner (2006): p. 12

¹⁷ Absilis (2010): p. 47

Marc Verboord is het echter wel met McDonald eens dat de rol van de traditionele criticus onder druk komt te staan. In tegenstelling tot Absilis en Büttner wijt hij dit niet aan een gebrek dat bestaat onder de oorspronkelijke papieren literatuurkritiek, maar aan het feit dat de traditionele kritiek haar belang verliest te midden van een samenleving waarin mensen zich in toenemende mate bewegen op het internet:

The rise of the Internet has increased the amount of information that is available on all sort of subjects, including cultural products. This has led to new possibilities in retrieving purchase suggestions as well as product evaluations and recommendations. What is more, audiences are increasingly involved in processes of production and mediation themselves: by forming fan communities in which new interpretations are given of well-known cultural items, writing their own reviews for amateur-based webzines or blogs or simply communicating their own experiences on particular cultural products at Websites such as Amazon.com. The role of institutionally embedded critics is thought to lose importance in this digital environment. (...) Thus, *The New York Times* critic may no longer be consulted when someone can get many alternative reviews of a book by other readers, for instance at the social networking site for readers *goodreads.com*.¹⁸

Het internet als informatiebron die veel uitgebreider is dan de traditionele media zoals dagbladen, draagt bij aan het autoriteitsverlies van culturele critici. Niet langer de krantencritici maar gelijkgestemde lezers worden geraadpleegd voor leesadvies. Autoriteit is geen vereiste meer om een oordeel legitiem te maken; de internetcriticus doet wat dat betreft dan ook niet langer onder voor de professionele criticus.

Waar McDonald en Verboord de traditionele criticus en internetcriticus op gelijke grond met elkaar vergelijken, ben ik van mening dat die vergelijking nuancering verdient. Alleen al het verschil in medium maakt dat beide vormen van kritiek niet geheel gelijk zijn, waardoor een vergelijking tussen beide per definitie scheef is. Het is van belang om het fenomeen 'internetkritiek' nader te bekijken, voordat een dergelijke vergelijking overwogen kan worden.

DE INTERNETKRITIEK VERSUS DE TRADITIONELE KRITIEK

Wie is de internetcriticus en wat drijft hem of haar? Zoals eerder genoemd, stelt Ernst dat de webrecensent de rol van Prosumer vervult: hij consumeert literatuur, produceert vervolgens een recensie en is daarmee zowel Konsument als Produzent.¹⁹ Deze benaming is zeker van toepassing op bijvoorbeeld de Bol.com-klant of koper bij Amazon (in terminologie van Gail Pool ook wel *reader-reviewer*), die een (korte) review plaatst over het door hem bestelde boek. Het veld van de internetkritiek bestaat echter uit meer dan enkel de *reader-reviewers* op Amazon of Bol.com: er zijn ook critici die schrijven voor online literair tijdschriften en lezers die in online *social communities* hun oordeel plaatsen. Beide groepen critici zijn geen Prosumers te noemen.

Het genre 'internetkritiek' is dus geen duidelijk afgebakend genre. De enorme diversiteit in soorten en maten webrecensies zorgt ervoor dat 'de' internetkritiek dan ook eigenlijk niet bestaat. Verschillende malen is door onderzoekers gepoogd overzicht aan te brengen in deze variëteit van internetrecensies. Joosten stelde vast dat er in ieder geval een onderscheid gemaakt kan worden tussen twee vormen van internetkritiek:

Iedereen kan tegenwoordig recensent worden, maar hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen twee soorten critici: de schrijver van beoordelingen op boekhandelsites als

¹⁸ Verboord (2010): p. 624

¹⁹ Ernst (2015): p. 107

amazon.com of in het Nederlandse taalgebied bol.com of azur.be, en daarnaast de webrecensenten met serieuze literaire pretenties of intenties.²⁰

Ook Pool deelt internetcritici in verschillende categorieën in:

(...) online (...) book reviews have flourished: on personal Web sites devoted to individuals' opinions about books; on book reviewing Web sites such as Bookreporter.com, which serve as independent reviewing services; on bookselling Web sites, most notably Amazon.com and BarnesandNoble.com, which can afford to devote a vast amount of space to reviews.²¹

Pool wijkt hiermee enigszins af van het onderscheid dat Joosten maakt. Hoewel haar categorie *book selling Web sites* overeenkomt met de boekhandelsites die Joosten noemt, spreekt Pool daarnaast nog over *independent book reviewing Web sites* en *personal Web sites*. In geen van de twee laatstgenoemde categorieën lijkt er sprake te zijn van webrecensenten met serieuze literaire pretenties of intenties. De online literaire tijdschriften die in het onderzoek van Joosten als voorbeeld dienen van de internetkritiek met serieuze literaire ambities, komen bij Pool geheel niet voor, en bij geen van de door haar genoemde soorten literatuurkritiek op het internet benoemt zij dat het gaat om serieuze ambities of pretenties. Wellicht kan dit verklaard worden door het mogelijk gegeven dat in de Verenigde Staten er wel degelijk *online literary magazines* zijn, maar dat deze slechts weinig of niet invloedrijk waren op het moment dat Pool haar onderzoek deed. Het is echter ook mogelijk dat Pool, zelf professioneel criticus, vastberaden is om te bewijzen dat de literatuurkritiek, inclusief de internetkritiek, in de Verenigde Staten op alle fronten faalt in haar oorspronkelijke plicht. De vraag is echter of de webrecensent wel onder 'de' literatuurkritiek geschaard kan worden, niet alleen gezien de diversiteit en verschillende vormen van internetkritiek die er bestaan, maar gezien ook haar functie.

Een nog verder uitgewerkt onderscheid in verschillende vormen literatuurkritiek op het internet is gemaakt door Ernst:

Formate der Online-Literaturkritik
<i>Online-Präsenzen der Print-Literaturkritik</i>
1. Online-Präsenzen von Print-Zeitungen und –Magazinen
2. Online-Präsenzen akademischer Rezensionsorgane
<i>Redaktionelle und individuelle Formen der Online-Literaturkritik</i>
3. Online-Zeitschriften (mit starker Interaktivität)
4. Online-Newsaggregatoren
5. (Private) Weblogs
<i>Online-Literaturkritik als User Generated Content in Sozialen Medien</i>
6. Social Media-Plattformen des Online-Buchhandels
7. Social Media
8. Wikis und kollaborative Plattformen
9. Crowdfunding- und –sourcing-Plattformen

Tabel 1. *Overzicht van verschillende vormen literatuurkritiek op het internet, door Ernst.*²²

Nieuw in vergelijking met Joosten en Pool is de categorie *Online-Literaturkritik als User Generated Content in Sozialen Medien*, waarin Ernst vier deelcategorieën onderscheidt: *Social Media-Plattformen des Online-Buchhandels*, waartoe hij Amazon rekent, *Social Media* zoals Twitter en Facebook, *Wikis und kollaborative Plattformen*, waartoe hij 'Wissenseiten' zoals Wikipedia rekent en *Crowdfunding- und sourcing-Plattformen*, waarmee hij doelt op websites waarbij potentiële lezers de mogelijkheid hebben om een boek te financieren. Vooral zijn eerste deelcategorie, *Social Media-*

²⁰ Joosten (2010): p. 93

²¹ Pool (2007): p. 97

²² Ernst (2015): p. 103

Plattformen des Online-Buchhandels, is in het kader van deze thesis interessant. Ernst geeft als kerneigenschap de volgende:

Zentral ist bei dieser Kategorie, dass die literaturkritischen Inhalte von Nutzern generiert und auf der Online-Plattform eines (meist kommerziellen) Anbieters veröffentlicht werden, wobei alle Beiträge auf ihre interaktive Verbindung und Kommentierung angelegt sind.²³

Bij deze definitie wil ik een kritische noot plaatsen. Ik vraag me af in hoeverre recensies op de website van een online boekhandel een vorm van social media zijn. Social media veronderstellen een bereidheid tot interactie met de ander: iets willen delen met de verwachting een reactie te krijgen, een gesprek aan te gaan of discussie te openen. Klantenrecensies op Amazon richten zich juist minder op dit sociale aspect, en meer op het commerciële aspect; recensies zijn gericht op het informeren over of het betreffende boek de moeite van het kopen waard is of niet en niet op het openen van een debat.²⁴ Helemaal vreemd is dat Ernst dit met zijn eigen onderzoek ondersteunt:

(...) Es geht immer auch und zuallererst ums Verkaufen. Insofern geht hier die marktbeherrschende Stellung von Amazon eine Symbiose ein mit den Kundenbewertungen, die als ornamentaler Werbetext fungieren (...).²⁵

Mijn voorstel is om voor klantenrecensies op boekhandelsites als *Amazon* een vierde categorie toe te voegen in het model van Ernst, omdat deze internetrecensent, of Prosumer, geen serieuze literaire pretenties heeft als de *Online-Präsenzen der Print-Literaturkritik* en *Redaktionelle und individuelle Formen der Online-Literaturkritik*, maar ook geenszins een discussie over literatuur aan wil gaan of een platform wil bieden voor crowdfunding.

Maakt de toevoeging van deze Prosumer-categorie het model van Ernst nu compleet? Mijns inziens nog niet helemaal. De afgelopen jaren heeft een aantal literatuuronderzoekers zich gebogen over een nieuw opkomend fenomeen op het internet: de *online communities* waar lezers hun ervaringen over gelezen boeken delen en advies uitbrengen over wat wel en wat niet te lezen. Zo onderzocht Elke Brems *online community* Boekgrrls. Kenmerkend voor deze vorm van internetkritiek acht zij het spanningsveld dat er bestaat tussen autoriteit en amateurisme:

Waar in de reguliere literaire kritiek sprake is van een driedeling werk-criticus-lezer (waarbij de criticus als een soort van bemiddelaar optreedt, maar ook als een specialist/voorproever/opiniemaker), is er op een website als die van boekgrrls veeleer sprake van een tweedeling werk-lezer. (...) De literaire kritiek op het internet vertoont een (...) beweging (...) van deprofessionalisering. Bij de boekgrrls hoef je helemaal geen specialist te zijn in een bepaald genre om er een oordeel over te kunnen vellen.²⁶

De boekgrrls zijn dus geenszins professionals die hun oordeel uitspreken over literatuur, maar zijn, net als de lezer in de oorspronkelijke driedeling werk-criticus-lezer, een leek. Daarom verandert deze driedeling in een tweedeling; de boekgrrls treden niet op als autoriteit in de vorm van criticus, maar stellen zich op één lijn met hun lezers. Volgens Brems is dit de kracht achter de *community*:

Voortdurend bestempelen boekgrrls zichzelf als 'leken' of 'amateurs'. Daaraan ontleen de kritieken een vorm van authenticiteit: hun oordeel wordt gepresenteerd als puur, zuiver, onverdacht, belangeloos. Dat staat in schril contrast met het aura van vriendjespolitiek, consensusvorming en profileringsdrang dat de papieren literaire kritiek met zich meedraagt.²⁷

²³ Ernst (2015): p. 103

²⁴ Dimitrov et al (2015): p. 602

²⁵ Ernst (2015): p. 52

²⁶ Brems (2007)

²⁷ Brems (2007)

De internetkritiek op Boekgrls werkt dus zo goed omdat de traditionele ‘papieren’ kritiek niet meer werkt; Brems zet hiermee de internetkritiek op *online communities* duidelijk af tegen de traditionele literatuurkritiek. Met deze stellingname vindt zij aansluiting bij Büttner en later ook Absilis, die tevens constateren dat er onder het lezerspubliek veranderende behoeften zijn die door de professionele kritiek niet meer vervuld (kunnen) worden. Toch benadrukt zij meer in het algemeen dat de internetkritiek en de traditionele literatuurkritiek in dag- en weekbladen niet met elkaar vergeleken kunnen worden:

Het internet is (...) geen annex bij de papieren wereld, maar genereert totaal nieuwe vormen van tekstualiteit. De literaire kritiek die er bedreven wordt, is geen vervanger van de literaire kritiek in de reguliere pers, maar is een nieuwe vorm. En dan niet enkel door wat er staat, maar vooral ook door hoe het functioneert.²⁸

Zowel vorm als inhoud, maar vooral de manier waarop de internetkritiek functioneert, is volgens Brems zodanig verschillend van de professionele ‘papieren’ kritiek, dat er sprake is van een nieuwe tekstsoort, die niet de plek van de institutionele literatuurkritiek zal innemen. De literatuurkritiek die bedreven wordt in bijvoorbeeld de *social communities* wijkt in doel en functie af van de traditionele kritiek: de nadruk ligt op het delen van persoonlijke (lees)ervaring en niet op het informeren over de literaire traditie en maatschappelijke context waarin een literair werk geplaatst kan worden, zoals dat in de traditionele literatuurkritiek het geval is. Hetzelfde geldt voor recensies op boekhandelsites, zo stelt Büttner:

(...) Er [der Laienrezensent auf Amazon] sieht sich nicht als Teil des Literaturbetriebs, sondern stellt sich als Leser in Opposition zum Literaturbetrieb, zu dem auch professionelle Literaturkritiker gehören. (...) Der Rezensent sieht sich sichtlich nicht als Anwalt oder Freund des Autors, auch nicht als Vermittler zwischen Buch und Leser, sondern stellt sich in den Dienst potentieller Leser, in dem er das Buch mit einer Deutlichkeit „verreißt“, die im klassischen Feuilleton so nicht zu finden ware.²⁹

Maar zoals gezegd bestaat er ook een grote groep literatuurcritici die bijvoorbeeld in online literaire magazines publiceert. Deze recensenten houden nog steeds de driedeling werk-criticus-lezer aan en stellen zich niet op als leek, maar als autoriteit met literaire kennis. Functie en vorm van deze recensies zijn hetzelfde als die van de traditionele pers; het enige verschil in dit geval is het medium. Dat de literatuurkritiek op het internet een geheel nieuwe tekstsoort zou zijn, is dus slechts gedeeltelijk waar.

EEN REVISIE VAN ERNSTS FORMATE DER ONLINE-LITERATUURKRITIK

Naar aanleiding van deze verkenning van de online literatuurkritiek, wil ik een aantal aanpassingen aanbrengen in het model van Ernst, omdat het naar mijn mening op sommige punten incompleet is. Ik opperde al eerder om de internetkritiek op boekhandelsites tot een zelfstandige categorie te maken. Geschikte subcategorieën binnen deze vorm van internetkritiek vind ik, naar het onderscheid dat Pool tussen online reviews van boekverkopers maakt, de *hired reviewers* (critici ingehuurd door de internetboekhandel om te schrijven over bepaalde werken) en *reader-reviewers* (lezers die onafhankelijk van de boekverkoper hun recensie plaatsen) zijn.³⁰ Tevens maak ik binnen de *Online-Literaturkritik als User Generated Content in Sozialen Medien* plaats voor de *social communities*.

Het aangepaste (en naar het Nederlands vertaalde) model ziet er dan als volgt uit:

²⁸ Brems (2007) op *Neerlandistiek.nl*

²⁹ Büttner (2006): p. 32

³⁰ Pool (2007): p. 99

Vormen van online literatuurkritiek
<p>Online literatuurkritiek met serieuze literaire pretenties</p> <p><i>Online aanwezigheid van de traditionele gedrukte literatuurkritiek</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Online aanwezigheid van gedrukte dagbladen en tijdschriften 2. Online aanwezigheid van academische recensiemedia <p><i>Redactionele en individuele vormen van online literatuurkritiek</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Online tijdschriften (met een hoog niveau van (lezers)interactiviteit) 4. Online nieuwsaggregaties 5. (Privé) weblogs
<p>.....</p> <p>Online literatuurkritiek zonder serieuze literaire pretenties</p> <p><i>Online literatuurkritiek als gedeelde gebruikersinhoud op sociale media</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Social Media 7. Online literaire <i>social communities</i> 8. Online applicaties waarbij inhoud door elke gebruiker veranderd kan worden en gemeenschappelijk gebruikte platformen 9. Crowdfunding- en -inkoopplatformen <p><i>Online literatuurkritiek van online boekhandels</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Online kritiek van <i>Prosumers</i> 11. Online kritiek van recensenten die in dienst van de boekhandel zijn

Tabel 2. *Aangepast model van Ernst.*

In deze aangepaste vorm van het overzicht van Ernst van online literatuurkritiek, wil ik graag hetzelfde onderscheid aanbrenge(n) dat Joosten maakt tussen internetcritici met en zonder serieuze literaire pretenties. De grens tussen beide categorieën is niet doorgetrokken omdat ik rekening wil houden met grensgevallen die in beide categorieën voor kunnen komen. In deze masterscriptie is deze grens niet van belang, maar in de onderverdeling van internetkritiek in subcategorieën in het algemeen, is hij wel belangrijk. Om die reden wil ik hem aanbrenge(n), maar zal ik er niet verder op ingaan.

DE ONLINE LITERATUURKRITIEK IN HET LITERAIRE VELD

Het model van Ernst sluit aan bij de bevindingen van Peter Boot, die in kaart bracht op welke plekken online boekdiscussies ontstaan. Ook hij maakt onder andere het onderscheid tussen boekgebaseerde social netwerksites (bijvoorbeeld *Goodreads*), websites van boekhandels, recensiesites- en onlinemagazines, genrespecifieke sites, Twitter en diversen. Boot benadrukt het belang van onderzoek naar deze online plekken voor boekdiscussies: ze tonen veranderingen in processen van canonisering en repertoirevorming in het algemeen die belangrijke gevolgen kunnen hebben voor letterkunde en cultuur.³¹ De internetkritiek is dus volgens Boot van invloed op de verhoudingen binnen het literaire veld. Het is een interessante kwestie om te kijken waar de online literatuurkritiek geplaatst kan worden ten opzichte van andere actoren in het literaire veld.

Gillis Dorleijn & Cees van Rees ontwierpen het literaire veld zoals dat er volgens hen in de twintigste eeuw uitzag (zie Figuur 1). De basis voor dit literaire veld is gelegen in onderlinge verhoudingen tussen alle actoren en instituties die een rol spelen in het proces van het produceren, distribueren en recipiëren van literatuur:

Gezamenlijk vormen deze [literaire instituties] het literaire veld, een voortdurend veranderd systeem van machtsrelaties. Zij beïnvloeden [sic] – zij het in verschillende mate – de manier

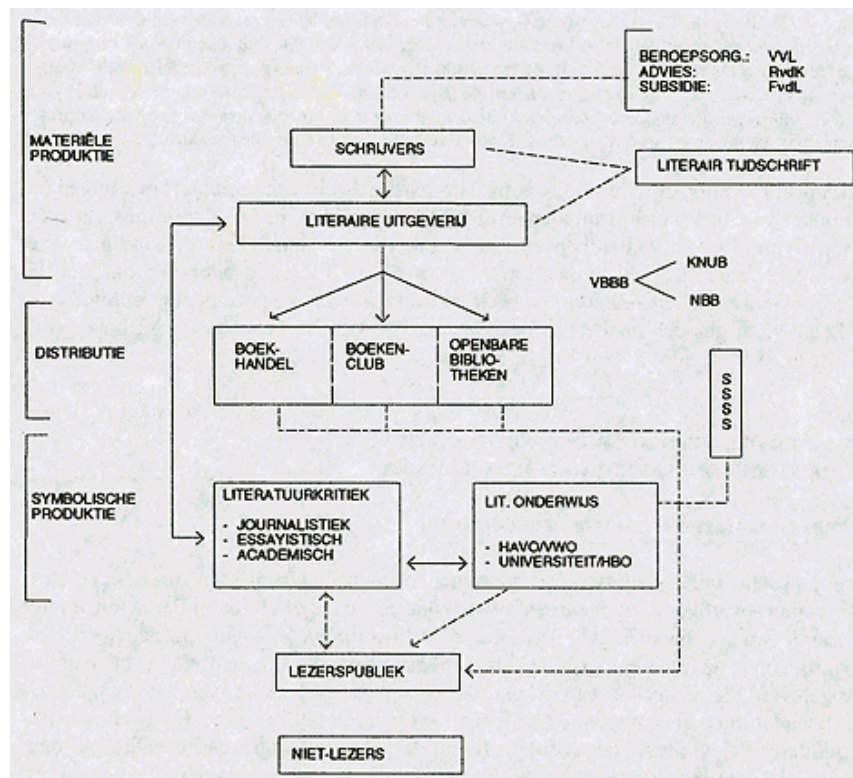
³¹ Boot (2014): p. 217

waarop ook niet-professioneel in literatuur geïnteresseerden – de ‘gewone’ lezers – met literatuur omgaan en erover spreken.³²

Het literaire veld wordt dus gevormd door alle instituties die zich bezighouden met het produceren, distribueren en recipiëren van literatuur, en er kan een onderscheid gemaakt worden tussen materiële productie en symbolische productie. Auteur en uitgever zijn bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de materiële productie, aangezien zij het mogelijk maken dat er een fysiek product (namelijk: het literair werk) ontstaat. De symbolische productie, volgens Dorleijn & Van Rees in handen van de literatuurkritiek en het literatuuronderwijs, creëert de literaire waarde van een werk en draagt bij aan repertoire- en canonvorming. Het is met name de literatuurkritiek die in dit proces van grote invloed is:

(...) Opneming van een tekst onder de categorie literatuur, de specifieke waarde die zo'n tekst op een bepaald moment krijgt toegekend alsook de spreekwijzen die met betrekking tot die tekst legitiem worden geacht, zijn het resultaat van een complex proces dat gereguleerd wordt door een aantal instituties uit het literaire veld in wisselwerking met de auteurs van die teksten. In dat proces vervult sinds de 18^e eeuw de institutie literatuurkritiek een dominerende rol.³³

Het moge duidelijk zijn dat er sinds Dorleijn & Van Rees het nodige veranderd is in het literaire veld. Hoewel er veranderingen zijn opgetreden in de rol van bijvoorbeeld boekenclubs en (weggevallende) overheidssubsidies, zijn vanzelfsprekend voor deze masterscriptie de veranderde rol van de literatuurkritiek en de plaats voor internetkritiek van belang. Om die reden zal de focus voornamelijk op deze aspecten liggen en zal er minder aandacht besteed worden aan andere (mogelijke) veranderingen die zich hebben voorgedaan in het literaire veld.

Figuur 1. Een weergave van het literaire veld volgens Dorleijn & Van Rees.³⁴

³² Dorleijn & Van Rees (1993): p. 4

³³ Dorleijn & Van Rees (1993): p. 4

³⁴ Dorleijn & Van Rees (1993): p. 8

De institutie literatuurkritiek zoals Dorleijn & Van Rees die gedefinieerd hebben, bestaat uit subcategorieën: journalistiek, essayistisch en academisch. De literatuurkritiek op het internet komt in deze context uiteraard nog niet voor, gezien het feit dat de opkomst van de webrecensent pas ongeveer een decennium later plaatsvond. In het literaire veld van de twintigste eeuw staat de literatuurkritiek in relatie tot het literatuuronderwijs, de literaire uitgeverij en het lezerspubliek.

Wat is er anno 2016 veranderd en waar zou de internetkritiek geplaatst kunnen worden? Allereerst wil ik iets opmerken over de onderverdeling van soorten literatuurkritiek die Dorleijn & Van Rees maken. Zowel journalistieke, essayistische en academische literatuurkritiek zijn nog levend, maar er is ook een nieuwe vorm van literatuurkritiek bij gekomen: de internetkritiek. Het is echter van belang om een onderscheid aan te brengen tussen internetkritiek met serieuze literaire pretenties en literatuurkritiek zonder literaire intenties. De mate waarin een (web)recensent literaire pretenties heeft, is namelijk van invloed op zijn plek in het literaire veld en op welke manier hij tot andere instituties in relatie staat.

De internetcriticus met literaire intenties vertoont overeenkomsten met de journalistieke, essayistische en academische literatuurkritiek. Ook deze webrecensent draagt namelijk bij aan de symbolische productie van literatuur en ziet zichzelf als bemiddelaar tussen werk en lezer. De reader-reviewers die op een boekhandelsite hun recensie achter laten en niet de ambitie hebben om op literair vlak van betekenis te zijn, daarentegen, passen niet tussen deze literatuurkritische instituties en zijn veel moeilijker in te delen in het literaire veld. Hoewel deze internetcriticus zichzelf beschouwt als onderdeel van het lezerspubliek, is hij wel degelijk meer dan een 'gewone' lezer: het feit dat hij openlijk reageert op dat wat hij gelezen heeft, markeert hem als onderdeel van de receptie van literatuur.

Deze reader-reviewer heeft dus een bijzondere positie in het literaire veld: hij staat buiten de traditionele literatuurkritiek, maar valt ook niet binnen de kaders van het anonieme lezerspubliek. Tegelijkertijd staat hij wel in verband met symbolische productie, alsook met de (online) boekhandel op wiens site hij zijn recensie plaatst. De reader-reviewer heeft dan wel geen baat bij het plaatsen van zijn kritiek op bijvoorbeeld Bol.com, maar omgekeerd ondervindt Bol.com wel voordeel aan deze reviews, omdat ze de verkoop van boeken (kunnen) stimuleren.

Dit alles in ogenschouw genomen kan de internetrecensent zonder serieuze literaire pretenties in het literaire veld worden weergegeven als een nieuwe, aparte actor binnen de symbolische productie, die in relatie staat tot zowel het lezerspubliek als de boekhandel en (literaire) uitgever, maar geen relatie onderhoudt met het literatuuronderwijs, in tegenstelling tot de traditionele literatuurkritiek. Daartegenover staat de webcriticus die wel serieuze literaire intenties heeft, die ingedeeld zou kunnen worden bij de reguliere institutionele literatuurkritiek, maar die eveneens niet in relatie staat tot het literatuuronderwijs.

LITERAIRE CONSUMENTENKRITIEK OP AMAZON

Dat de consumentenkritiek een interessante groep critici betreft, bleek al uit het inpassen van de *reader-reviewers* in het literaire veld. Ook Büttner beschouwt de *Leserrezension* als een 'spezielle Unterform der Laienrezension'.³⁵ Opmerkelijk is het dan ook dat er naar de klantrecensies op Bol.com nog geen enkel onderzoek is gedaan. De internationale equivalent van Bol.com, Amazon, is daarentegen wel door tal van wetenschappers onderzocht.

De aard en functie van de Amazon-recensies wijken af van de doelstelling van de traditionele literatuurkritiek, zo stelt Domsch. Waar de professionele criticus zichzelf tot doel stelt om zijn lezer naar een hoger cultureel niveau te tillen door hem uit te dagen iets nieuws te proberen, concentreert de

³⁵ Büttner (2006): p. 4

Amazon-recensent zich juist op het vinden van literatuur die zo dicht mogelijk bij zijn eigen smaak ligt:

In a radical way (...), Amazon does away with the notion that evolved with eighteenth-century critics like Addison or Lessing and their project of enlightenment, that it should be the critic's task to elevate his audience onto his own cultural level. This is completely replaced by concepts of service and convenience, focused not on alerting to something new, but on matching already established patterns as closely as possible. Critical authority is not acquired by distancing, by persuading readers of the exceptionality of the critic's taste, but by proximity. The customer, instead of having to make an effort to rise to the critic's point of view, finds and selects something we could call an "aesthetic avatar", that is a critical opinion out of the vast ocean of voices offered that seems to be closest to his own critical opinion.³⁶

De werkwijze van de traditionele kritiek past dus niet bij de wensen van de Amazon-klant, die niet uitgedaagd wenst te worden maar liever suggesties krijgt die zouden kunnen passen bij zijn 'literaire' smaak. De Amazon-recensent herkent deze behoefte omdat hij zelf ook klant is, en is daarom goed in staat om op die behoefte in te spelen.

Verschillende malen is gepoogd om een karakterschets te geven van 'de' Amazon-recensie, in sommige gevallen afgezet tegen de inhoud van een klassieke literatuurrecensie uit dag- en weekbladen. Zo stelt Andrea Bachmann-Stein vast dat informeren en het uitspreken van een waardering in de klantenreview op Amazon vaak door elkaar lopen, terwijl dit in de professionele kritiek twee gescheiden handelingen zijn:

Im gegensatz zur professionellen Literaturkritik sind für die Laienrezension lediglich die (Teil-)Handlungen INFORMIEREN und BEWERTEN konstitutiv. Auffällig ist, dass die fakultative Handlung INFORMIEREN in vielen Fällen gleichzeitig dazu dient, eine Bewertung abzugeben.³⁷

Dat informeren in de Amazon-recensie regelmatig als basis dient voor de waardering, en niet zozeer de literaire kwaliteit of eigenschappen van het werk zelf, zorgt ervoor dat het soms vaag is welke maatstaven deze webcriticus gebruikt:

Der interessierte Leser muss dabei beachten, dass die Kriterien für die Sternvergabe nicht ausschließlich an die Bewertung der literarischen Qualität gebunden sind, häufig werden nicht werkspezifische Aspekte mit der Sternvergabe bewertet (...), was die Frage aufwirft, welche Bewertungsmaßstäbe von den rezensenten bei ihrer Rezension zugrunde gelegt werden.³⁸

Hoewel het in een Amazon-recensie dus soms diffuus is welke beoordelingsmaatstaven gehanteerd worden, is het wel duidelijk 'das subjektive Erleben' als belangrijkste criterium wordt gebruikt in het vormen van een oordeel.³⁹ Dit criterium omvat de persoonlijke lezerservaring en de daarbij behorende emoties, de mate waarin de handelingen die door personages uitgevoerd worden begrijpelijk zijn en geloofwaardigheid en echtheid van de hoofdpersonen. Daarentegen spelen volgens Bachmann-Stein ook eigenschappen die betrekking hebben op het werk zelf een rol in de waardering: zo wordt er verwezen naar andere auteurs of werken en worden stijl, spanning en originaliteit van het concept beoordeeld.⁴⁰ Haar bevindingen sluiten aan bij Neuhaus, die in zijn onderzoek naar Amazon-recensies

³⁶ Domsch (2009): p. 236

³⁷ Bachmann-Stein (2015): p. 79

³⁸ Bachmann-Stein (2015): p. 81

³⁹ Bachmann-Stein (2015): p. 88

⁴⁰ Bachmann-Stein (2015): p. 89

constateert dat de focus in deze reviews ligt op de mate waarin de lezer bevredigd is in de behoeften van *Spanning, Unterhaltung und emotionaler Stimulanz*.⁴¹

De conclusie van het onderzoek van Bachmann-Stein is als volgt:

Laienrezensionen orientieren sich nicht an literaturkritischen Standards, leitend für die Rezensionsweise sind vielmehr auf das individuelle Leseerleben bezogene wirkungspsychologische Kriterien. (...) Die durch den Leseprozess ausgelösten Emotionen und die daraus resultierenden Bewertungen dienen dann einer explizit oder implizit gegebenen Leseempfehlung bzw. –warnung.⁴²

De recensent op Amazon hanteert dus andere maatstaven dan de literatuurkritische maatstaven zoals die in een klassieke krantenrecensie van kracht zijn. Domsch sluit zich hierbij aan: ‘[T]he first important generic feature of this type of review [is] (...) the fact that there are no restrictions on who can write such a review’.⁴³ Ook Pool komt tot deze conclusie:

[A]mazon had created a system that not only allows but encourages ethical and literary standards far lower than those we find in print reviewing.⁴⁴

Het is echter niet vreemd dat er een verschil in maatstaf bestaat tussen de professionele kritiek en de lezerskritiek op Amazon; beide kritiekvormen dienen een geheel ander doel, zoals Domsch al concludeerde.⁴⁵ Büttner stelt tevens dat de lezer van Amazon-recensies het niet van belang acht dat een reviewer aan de eigenschappen ‘Sachlichkeit’ en ‘Sachverstand’ – de criteria voor de traditionele dag- en weekbladkritiek –, maar waarde hecht aan de ‘Authentizität’ van een recensent. De webrecensent is bij uitstek authentiek, juist omdat hij zich niet opstelt als criticus, maar als ‘gewone’ lezer, waardoor hij het zich tevens kan veroorloven om geen ‘Sachverstand’ te hebben.⁴⁶

Samengevat kunnen de Amazon-recensies gekarakteriseerd worden als een vorm van internetkritiek waarbij het doel niet is om lezers uit te dagen zijn horizon te verbreden, maar juist aan te sluiten bij hun persoonlijke smaak. Van belang bij het vormen van een oordeel zijn de persoonlijke lezersbelevens, maar ook de mate waarin het boek als spannend en de personages als geloofwaardig en ‘echt’ ervaren worden. Het ontbreekt de Amazon-recensenten aan literaire kennis van zaken, wat hen authentiek doet overkomen. Bovendien zien zij zichzelf niet als traditionele autoritaire critici, maar als ‘gewone’ lezers, en dat komt hun authenticiteit ten goede.

De gelijkenis tussen Amazon en Bol.com, maakt aannemelijk dat de manier waarop de Amazon-recensent gekarakteriseerd wordt, geheel of in ieder geval in grote mate overeenkomt met de karakterisering van de Bol.com-recensent. Er is echter nog een andere vorm van internetkritiek die overeenkomsten vertoont met Amazon- en Bol.com-recensies: de online literatuurkritiek die bedreven wordt in *online social communities*.

⁴¹ Neuhaus (2015): p. 53

⁴² Bachmann-Stein (2015): p. 89

⁴³ Domsch (2009): p. 233

⁴⁴ Pool (2007): p. 100

⁴⁵ Domsch (2009): p. 236

⁴⁶ Büttner (2006): p. 17

DE ONLINE SOCIAL COMMUNITY VERSUS DE BOEKVERKOOPSITE

De bevindingen van Brems toonden al aan dat de recensenten in de door haar onderzochte *online community* voortdurend benadrukken dat zij geen criticus zijn maar een ‘gewone’ lezer, waarmee zij tevens afstand doen van de rol als bemiddelaar die de traditionele criticus heeft. Deze zelfprofilering als literaire leek zagen we zojuist terug bij Büttner, die stelde dat de Amazon-recensent door deze wijze van zelfprofilering, in de ogen van de lezers een hoge authenticiteit toegeschreven kan worden. Het verkleinen van de afstand tussen het lezerspubliek en zichzelf als lezer, blijkt dus zowel voor de Amazon-recensent als de reviewer die zich beweegt in *online social communities*, een effectieve manier om in aanzien te stijgen.

Hoewel beide soorten reviewers dus hun best doen om een zo authentiek en geloofwaardig mogelijk standpunt over te brengen, is er een verschil in het doel van het overbrengen van deze opvatting. De Amazon-recensent is voornamelijk een Prosumer: zowel consument van goederen als producent van reviews. Vanuit het commerciële oogpunt van Amazon zullen zijn reviews dus voornamelijk gericht zijn op het overbrengen van een verkoopadvies. Bij recensies op een *online social community* als *Goodreads* is er geen sprake van commerciële of financiële belangen onder de gebruikers. Er worden lezerservaringen uitgewisseld, waarbij de nadruk niet ligt op of het boek de moeite van het kopen waard is, maar of het de moeite van het *lezen* waard is. Men brengt op *Goodreads* geen koop- maar leesadvies uit en staat open voor het starten van een discussie.

Zeer recent is door Simon Dimitrov et al (2015) een vergelijking gemaakt tussen Amazon-reviews en recensies op *Goodreads*. Ook voor hen is het verschil tussen beide sites aanleiding voor onderzoek geweest:

Amazon and Goodreads are the two largest English-language platforms that allow users to write and publicly share reviews of books. The stated purpose of these sites, however, are quite different. Amazon is an e-commerce site, such that book reviews presumably inform the book purchases that web visitors make. Goodreads, by contrast, is a book “social cataloging” site in which users can keep track of books they have read/are reading/would like to read, organize books into collections, and add comments to books. (...) Thus, a key difference between Goodreads’ and Amazon’s e-commerce site is that Goodreads does not link the review-writing process to purchasing decisions in any overt way (...).⁴⁷

Het verschil in intentie zorgt, naar de verwachting van Dimitrov et al, inderdaad voor duidelijke verschillen tussen beide reviews. Uit de bevindingen van het onderzoek kwam naar voren dat het aantal reviewers op *Goodreads* kleiner was dan het aantal reviewers op Amazon, maar ook dat *Goodreads*-reviewers meer recensies schreven en dat boeken op *Goodreads* gemiddeld meer reviews hebben dan op Amazon.⁴⁸

Op inhoudelijk vlak bleek dat gebruikers van Amazon meer gericht was op het uitbrengen van een advies met betrekking tot de aanschaf van een boek. Tevens was er sprake van extremere verschillen in waardering:

Amazon generates more extreme valued reviews. We found that Amazon ratings are more extreme, suggesting an intent to sway a decision-making process rather than convey nuanced feelings about a reading experience.⁴⁹

Uiteindelijk volgt de volgende conclusie uit het onderzoek van Dimitrov et al:

⁴⁷ Dimitrov et al (2015): p. 602

⁴⁸ Dimitrov et al (2015): p. 604

⁴⁹ Dimitrov et al (2015): p. 605

The overall image that emerges from our analysis is that Amazon and Goodreads reviewers are fundamentally different in ways that reflect the different orientations of the platforms of which they are written. Amazon reviews have characteristics indicating that review writers are trying to “sell” the book. (...) In contrast, attributes of Goodreads reviews reflect the content-orientation of the platform.⁵⁰

Het verschil tussen de recensies op *Goodreads* en *Amazon* geeft er aanleiding toe te kijken naar de situatie in ons eigen land op het gebied van online literatuurkritiek, in het bijzonder hoe de Nederlandse *Goodreads*-reviews zich verhouden tot de recensies op Bol.com.

DE LEEMTE IN HET ONDERZOEKSVELD VAN DE LITERAIRE KRITIEK: CONSUMENTENKRITIEK OP BOL.COM

In mijn onderzoek wil ik een antwoord zien te vinden op de vraag of eenzelfde verschil ook aan te duiden is tussen recensies op *Goodreads* en Bol.com, als equivalent van *Amazon*. De onderzoeksvraag luidt: hoe verhouden Nederlandse lezersrecensies op Bol.com zich kwantitatief en kwalitatief tot lezersrecensies op *Goodreads*? Deze hoofdvraag ga ik beantwoorden aan de hand van een driedelige analyse, waarvan de eerste stap een kwantitatieve analyse is. Ik zal in dit deel van mijn onderzoek twintig romans uit de 21^e eeuw selecteren van zowel het genre literaire fictie als literaire non-fictie en populaire literatuur en zal van deze zestig boeken de lezersreviews op Bol.com en *Goodreads* raadplegen. Van beide soorten recensies bereken ik de gemiddelde recensielengte en kijk ik naar de onderlinge verhouding in het aantal verschenen recensies op zowel Bol.com als *Goodreads*. De resultaten van dit kwantitatieve deel van het onderzoek dienen als eerste verkenning van het onderzoeksgebied.

Wat volgt is een tweede kwantitatieve analyse waarbij ik gebruik maak van de methode van Yvette Linders en Esther Op de Beek, waarmee evaluatiedomeinen binnen recensies kunnen worden vastgesteld. Deze analyse zal ik uitvoeren over de Bol.com-recensies en *Goodreads*-reviews van drie romans uit elke categorie (literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur). Op deze kwantitatieve analyse volgt tot slot een kwalitatief gedeelte, waarin ik met concrete voorbeelden uit mijn corpus een karakterschets wil geven van Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies.

Mijn verwachting is dat het aantal lezersrecensies op *Goodreads* en Bol.com zal overeenstemmen. Gebaseerd op de uitkomsten van het vergelijkingsonderzoek tussen *Goodreads* en *Amazon* van Dimitrov et al (2015) verwacht ik geen significante verschillen in review-lengtes, maar ik verwacht wel inhoudelijke verschillen. De Bol.com-recensies zullen gekenmerkt worden door een focus op het uitbrengen van een koopadvies, terwijl de *Goodreads*-recensies meer gericht zullen zijn op de bespreking van het inhoud van boeken. Ik vermoed dat de eigenschappen emotionaliteit en originaliteit uit het model van Linders en Op de Beek in Bol.com-recensies het meest gehanteerd worden, zoals dat bij de *Amazon*-recensies in het onderzoek van Bachmann-Stein ook het geval was; in de *Goodreads*-recensies zullen eigenschappen gebruikt worden die gericht zijn op inhoud, zoals samenhang, kracht en intellect.

Voordat ik de resultaten van mijn onderzoek bespreek, zal ik in de methodesectie verantwoorden welke definities van begrippen ik in mijn onderzoek hanteer en tot welke samenstelling van mijn corpus ik ben gekomen.

⁵⁰ Dimitrov et al (2015): p. 605

Methode

Het onderzoek dat ik voor deze thesis gedaan heb, bestaat uit drie delen: een eerste verkennende kwantitatieve analyse van de Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies van in totaal zestig romans, waarin ik het aantal reviews op zowel Bol.com als *Goodreads* en de gemiddelde reviewlengte heb onderzocht, een tweede kwantitatieve analyse waarin ik de methode van Yvette Linders en Esther Op de Beek gebruik om evaluatiedomeinen in Bol.com-recensies en *Goodreads*-reviews te onderzoeken en tot slot een kwalitatieve analyse van de reviews op zowel Bol.com als *Goodreads*. De eerste kwantitatieve analyse bestond uit een ander corpus dan de tweede kwantitatieve analyse en de kwalitatieve analyse. Per deel van mijn onderzoek zal ik de keuze voor het corpus verantwoorden.

In mijn gehele onderzoek heb ik in de verschillende corpora onderscheid gemaakt tussen drie categorieën die ik met elkaar vergelijk: literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur. De motivatie achter deze driedeling is dat ik verwacht dat genre als variabele van invloed is op de verdeling van het aantal reviews tussen Bol.com en *Goodreads*, maar ook op de evaluaties in de reviews. Neuhaus concludeerde in zijn onderzoek dat de focus in Amazon-recensies ligt op ‘Spanning, Unterhaltung und emotionaler Stimulanz’; het zijn precies deze aspecten die kenmerkend blijken te zijn voor populaire literatuur (welke definitie ik in mijn onderzoek gebruik voor ‘populaire literatuur’ zal ik later toelichten).⁵¹ Het onderscheid in literaire fictie en literaire non-fictie heb ik gemaakt omdat ik vermoed dat beide genres andere aspecten ter evaluatie oproepen; non-fictie zal naar mijn verwachting bijvoorbeeld minder snel beoordeeld worden op verhaallijn omdat deze niet door de auteur zelf bedacht is. Het verschil tussen beide categorieën kan van invloed zijn op de onderzoeksresultaten en om die reden vind ik het relevant om ze van elkaar te onderscheiden.

Ik zal dit hoofdstuk beginnen met een definiëring van de begrippen die ik in mijn onderzoek gebruik, waarna ik per uitgevoerde analyse beschrijf welk corpus ik heb gehanteerd en hoe ik tot dat corpus gekomen ben. Tot slot zal ik de methode van de evaluatiedomeinen van Yvette Linders en Esther Op de Beek toelichten en zal ik mijn uitleg ondersteunen aan de hand van voorbeelden uit mijn eigen onderzoek.

DEFINIËRING VAN BEGRIPPEN

Om een onderscheid te maken tussen wat ik reken tot literatuur (zowel literaire fictie als literaire non-fictie) en populaire literatuur, zal ik om te beginnen een definitie geven van wat ik in mijn onderzoek versta onder ‘literatuur’, in de zin van ‘mate waarin iets literair is’. Ik wil benadrukken dat het hierbij niet gaat om mijn persoonlijke invulling van de term ‘literatuur’, maar om een definiëring afkomstig uit secundaire academische literatuur die toegespitst is op het letterkundig veld en die ik om die reden als een betrouwbare bron beschouw, zoals het *Algemeen Letterkundig Lexicon* (2012) van Gerrit Jan van Bork et al. Wanneer deze bron niet toereikend blijkt, ondersteun ik mijn definitie met andere bronnen of criteria en zal ik mijn keuzes toelichten.

Om te beginnen moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende betekenissen van het begrip ‘literatuur’. De uitleg die Van Bork et al geven, toont de meerzijdige betekenisvorming rondom de term aan:

⁵¹ Neuhaus (2015): p. 53

literatuur

Algemene aanduiding voor alle mondeling (orale literatuur) of schriftelijk overgeleverde teksten die men op uiteenlopende gronden van andere teksten onderscheidt vanwege hun veronderstelde specifieke, meestal kunstzinnige karakter.

(...)

Vaak treedt een betekenisvernauwing op, waarbij men met de term literatuur alleen ‘grote’ literatuur bedoelt, bijv. ter onderscheiding van meer populaire of utilitaire genres. De term literatuur wordt dan synoniem met literaire canon: Literatuur ‘met grote L’.⁵²

In mijn onderzoek gebruik ik specifiek de term ‘literatuur’ zoals Van Bork et al het omschrijven als zogenaamde ‘grote literatuur’ of ‘Literatuur ‘met grote L’’. Het betreft werken die volgens de *communis opinio* op een bepaald moment en binnen een bepaalde context literair ‘canonwaardig’ zijn, maar waarvoor geen duidelijke normen of criteria voor worden gehanteerd. Van Bork et al concluderen dan ook:

Absoluut geldende, statische definities van literatuur zijn (...) niet te geven. Wat men wel kan doen is het beschrijven van de literatuuropvattingen die in een bepaalde periode ervoor gezorgd hebben dat bepaalde teksten wel en andere niet tot de literatuur gerekend werden.⁵³

Om voor mijn onderzoek tot een duidelijke definitie te komen van ‘literatuur’, dien ik op zoek te gaan naar een bron die de contemporaine literatuuropvatting weergeeft of beschrijft. Of een roman genomineerd is geweest voor een literaire prijs of de literaire prijs daadwerkelijk heeft gewonnen, lijkt me een betrouwbare weerspiegeling van de contemporaine opvatting van wat tot literatuur gerekend wordt. Een betrouwbare maatstaf lijkt me hiervoor of een literair werk genomineerd is geweest voor het winnen van een literaire prijs of de literaire prijs daadwerkelijk gewonnen heeft. Het gaat hierbij specifiek om literaire prijzen die uitgereikt zijn door onafhankelijke jury’s waarvan de leden zelf actief zijn in het literaire veld als auteur, criticus of wetenschapper, zoals het geval is bij de Libris Literatuurprijs en de Gouden Boekenuil. Publieksprijzen zoals de NS Publieksprijs en de Publieksprijs voor het Nederlandse boek heb ik als betrouwbare maatstaf uitgesloten. Samengevat ziet mijn definitie van een literair werk er als volgt uit: een literair werk is een roman of non-fictioneel werk dat in een bepaalde periode en in een bepaalde context door de *communis opinio* als literair ‘canonwaardig’ wordt gezien. Het genomineerd zijn voor of het winnen van een literaire prijs wordt hierbij gezien als weerspiegeling van de contemporaine heersende literatuuropvatting.

Nu ik over een bruikbare definitie beschik van ‘literatuur’, wil ik toelichten wat ik heb versta onder literaire fictie en literaire non-fictie. De definitie van ‘fictie’ is volgens Van Bork et al als volgt:

fictie, fictionaliteit of fictionele tekst

Binnen de literatuurwetenschap verstaat men onder fictie de verzameling teksten waarvan het erin beschrevene gezien kan worden als een product van de verbeelding van de auteur, als verzonden dus.⁵⁴

Literaire fictie zijn dus literaire werken die ontsproten zijn aan de verbeelding van de schrijver. Het is daarbij wel mogelijk dat de auteur gebeurtenissen uit de werkelijkheid heeft gebruikt voor de basis van zijn boek, zoals in historische romans het geval is. Toch blijft een historische roman een verhaal dat door de auteur bedacht is en om die reden is de historische roman een fictionele roman. De grens tussen fictie en non-fictie kan echter dun zijn volgens Menno Lievers (2008): hij stelt dat er vaak vraagtekens geplaatst kunnen worden bij de authenticiteit van literaire non-fictie en dat veel werken in dit genre ‘verlitteraturelurd’ zijn.⁵⁵ Daar staat tegenover dat veel non-fictie onterecht ‘literair’

⁵² Van Bork et al (2012)

⁵³ Van Bork et al (2012)

⁵⁴ Van Bork et al (2012)

⁵⁵ Lievers (2008): p. 98

genoemd wordt: een nauwkeurig verslag van de werkelijkheid is niet per definitie literatuur. In Cees Nooteboom ziet Lievers hét voorbeeld van literaire non-fictie zoals zij hoort te zijn:

Laten we (...) Nootebooms reisverhalen beschouwen als het paradigma van literaire non-fictie, dat ons inzicht verschaft over de criteria die we moeten hanteren wanneer we andere literaire non-fictie moeten beoordelen op literaire kwaliteit. Enerzijds moeten de feiten kloppen, anderzijds moeten die feiten zo weergegeven worden dat de stem van de auteur voortdurend aanwezig is en iets toevoegt aan het feitenmateriaal.⁵⁶

Literaire non-fictie kenmerkt zich dus door a) een correcte weergave van feiten en b) een toevoeging aan dit feitenmateriaal in de zin van literaire kwaliteit. Deze definitie van Lievers zal ik in mijn onderzoek hanteren als beschrijving van de categorie ‘literaire non-fictie’. Het literaire gehalte van de non-fictie bepaal ik, net als het literaire gehalte van de fictie, aan de hand van het genomineerd zijn voor of het winnen van een literaire prijs.

Het begrip ‘populaire literatuur’ wordt in Van Bork et al genoemd als equivalent van ‘triviaalliteratuur’, ‘massaliteratuur’ of ‘subliteratuur’. Zij voorzien het begrip van onderstaande uitleg:

triviaalliteratuur, massaliteratuur, populaire literatuur of subliteratuur

Normatieve aanduiding van dat deel van de literatuur dat niet behoort tot de lectuur die gewoonlijk in de literatuurgeschiedenissen wordt behandeld of die in de literatuurkritiek buiten beschouwing wordt gelaten omdat ze niet tot de gecanoniseerde (canon) literatuur behoort. (...) De vraag naar wat triviaalliteratuur is, is dezelfde vraag als die naar de status van literatuur en in de literatuurwetenschap heeft men ervan afgezien die vraag te beantwoorden. Het enige wat men erover zeggen kan, is dat er blijkbaar zoiets als een communis opinio bestaat over wat men er in een bepaalde periode onder laat vallen. Te grote voorspelbaarheid van het verhaalverloop, een weinig gecompliceerde vertelopbouw, vereenvoudiging van de werkelijkheid en een conservatieve benadering van het onderwerp spelen in dat oordeel - afzonderlijk of cumulatief - een belangrijke rol.⁵⁷

De definitie van Van Bork et al laat naar mijn mening nog te veel ruimte voor speculatie open om als bruikbare uitleg van ‘populaire literatuur’ in mijn onderzoek te kunnen dienen. Ze zeggen bijvoorbeeld niks over het doel dat populaire literatuur dient, terwijl dat in mijn ogen veel meer van betekenis is dan de intrinsieke aspecten van de werken zelf.

Om tot een beter begrip van de term ‘populaire literatuur’ te komen, heb ik mijn zoekgebied verbreed door te kijken naar definities van ‘popular culture’. Socioloog Herbert Julius Gans geeft onderstaande uitleg aan dit begrip:

[Popular culture] encompasses only the practices, goods, and ideas classified broadly under the arts (including literature, music, architecture and design, etc., and the products of all other print media, electronic media, etc.), whether used for education and aesthetic and spiritual enlightenment or for entertainment and diversion. Culture also includes other symbolic products used mainly for leisure or nonsubsistence consumption (...).⁵⁸

Belangrijk kenmerken van de populaire cultuur zoals Gans noemt zijn de elementen van ‘entertainment and diversion’ en ‘leisure or nonsubsistence consumption’. Hoewel populaire literatuur gebruikt kan worden voor het ervaren van ‘spiritual enlightenment’, fungeert zij voornamelijk als vrijetijdsbesteding en biedt afleiding en vermaak. Dit zijn termen die minder snel in verband gebracht kunnen worden met de ‘literatuur met grote L’, volgens Van Bork et al.

⁵⁶ Lievers (2008): p. 99

⁵⁷ Van Bork et al (2012)

⁵⁸ Gans (1999): p. 5

Naar aanleiding van Gans' definitie van populaire cultuur en de definitie van populaire literatuur volgens Van Bork et al formuleer ik de volgende definitie van populaire literatuur die ik in mijn onderzoek zal gebruiken: populaire literatuur zijn boeken die voornamelijk gericht zijn op het bieden van entertainment en een vorm van vrijetijdsbesteding en die over het algemeen door de literatuurkritiek buiten beschouwing wordt gelaten. Intrinsieke kenmerken van een populair boek zijn een voorspelbaar plot en een weinig gecompliceerd verhaalopbouw.

CORPUSVERANTWOORDING VERKENNENDE KWANTITATIEVE ANALYSE

De definities van de drie categorieën maakten het mogelijk om een corpus op te stellen voor het eerste kwantitatieve deel van mijn onderzoek, waarin ik van iedere categorie (literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur) het aantal recensies op Bol.com en *Goodreads* en de gemiddelde recensielengte zal rapporteren. Het selecteren van de in totaal zestig 21^e-eeuwse boeken werd echter bemoeilijkt door het feit dat er grote verschillen waren in de hoeveelheid reviews op Bol.com en *Goodreads*. Met enige regelmaat stuitte ik op het probleem dat een boek dat volgens mijn definities in een van de drie categorieën paste, niet of nauwelijks was gerecenseerd op Bol.com of *Goodreads*, en soms zelfs op allebei niet. Vooral in de categorie literaire non-fictie heeft het moeite gekost om twintig werken te verzamelen die elk een redelijk aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* hadden. In veel gevallen had een non-fictioneel werk dat aan de eis van het winnen van of genomineerd zijn voor een literaire prijs voldeed, geen of slechts enkele reviews op Bol.com of *Goodreads*, en in sommige gevallen allebei. Ik ben in het selecteren van mijn corpus dus afhankelijk geweest van de mate waarin boeken überhaupt zijn gerecenseerd op zowel Bol.com als *Goodreads*, waardoor het in de categorie literaire non-fictie niet altijd mogelijk was om een boek te kiezen dat een literaire prijs had gewonnen of ervoor genomineerd was. Ook bij de andere twee categorieën heb ik bij de selectie van de boeken rekening moeten houden met de mate waarin het gerecenseerd was op Bol.com en *Goodreads*.

Uiteindelijk ben ik gekomen tot onderstaande selectie van boeken waarvan ik de lezersrecensies op Bol.com en *Goodreads* geraadpleegd:

Literaire fictie	Literaire non-fictie	Populaire literatuur
<i>Het huis van de moskee</i> (2005) – Kader Abdolah	<i>Gouden jaren</i> (2014) – Annegreet van Bergen	<i>Schone handen</i> (2007) – René Appel
<i>Boven is het stil</i> (2006) – Gerbrand Bakker	<i>De Boerenoorlog</i> (2012) – Martin Bossenbroek	<i>Alles is zoals het zou moeten zijn</i> (2012) – Daphne Deckers
<i>De engelenmaker</i> (2005) – Stefan Brijs	<i>Arctisch dagboek</i> (2014) – Jelle Brandt Corstius	<i>Koude lente</i> (2007) – Lieneke Dijkzeul
<i>Het hout</i> (2014) – Jeroen Brouwers	<i>Rusland voor gevorderden</i> (2008) – Jelle Brandt Corstius	<i>Gijp</i> (2012) – Michel van Egmond
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	<i>De kleine keizer</i> (2008) – Martin Bril	<i>Pogingen iets van het leven te maken</i> (2014) – Hendrik Groen
<i>Ik kom terug</i> (2014) – Adriaan van Dis	<i>Stadsliefde</i> (2011) – Adriaan van Dis	<i>Toen ik je zag</i> (2013) – Isa Hoes
<i>De verdovers</i> (2011) – Anna Enquist	<i>Het pauperparadijs</i> (2008) – Suzanna Jansen	<i>Driftleven</i> (2009) – Loes den Hollander
<i>Roxy</i> (2014) – Esther Gerritsen	<i>Het zwijgen van Maria Zachea</i> (2003) – Judith Koelemeijer	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	<i>Het brilletje van Tsjechov</i> (2014) – Michel Krielaars	<i>PAAZ</i> (2012) – Myrthe van der Meer
<i>Tonio</i> (2011) – A. F. Th. van der Heijden	<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort
<i>Een schitterend gebrek</i> (2003) – Arthur Japin	<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	<i>Terug naar de kust</i> (2003) – Saskia Noort

<i>Over de liefde</i> (2008) – Doeschka Meijnsing	<i>Reizen zonder John</i> (2012) – Geert Mak	<i>Daglicht</i> (2008) – Marion Pauw
<i>Godenslaap</i> (2008) – Erwin Mortier	<i>De stamhouder</i> (2014) – Alexander Münninghoff	<i>Vakantievrienden</i> (2012) – Linda van Rijn
<i>La Superba</i> (2013) – Ilja Leonard Pfeijffer	<i>Congo, een geschiedenis</i> (2010) – David van Reybrouck	<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	<i>De proefkolonie</i> (2009) – Wil Schackmann	<i>De hartsvriendin</i> (2013) – Heleen van Royen
<i>Post mortem</i> (2012) – Peter Terrin	<i>Het land van aankomst</i> (2007) – Paul Scheffer	<i>De kraamhulp</i> (2014) – Esther Verhoef
<i>De onderwaterzwemmer</i> (2015) – P. F. Thomése	<i>De prooi</i> (2008) – Jeroen Smit	<i>Lieve mama</i> (2015) – Esther Verhoef
<i>Dertig dagen</i> (2015) – Annelies Verbeke	<i>Identiteit</i> (2012) – Paul Verhaeghe	<i>Bon Bini Beach</i> (2012) – Suzanne Vermeer
<i>De helaasheid der dingen</i> (2006) – Dimitri Verhulst	<i>De graanrepubliek</i> (2013) – Frank Westerman	<i>Aan niemand vertellen</i> (2012) – Simone van der Vlugt
<i>Dit zijn de namen</i> (2012) – Tommy Wieringa	<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	<i>Op klaarlichte dag</i> (2010) – Simone van der Vlugt

Tabel 3. *Het geselecteerde corpus voor de eerste kwantitatieve analyse, op alfabetische volgorde van auteursnaam.*

Van elke review heb ik het totale aantal woorden meegenomen in de berekening van het gemiddelde per categorie, waarbij ik dus ook eventuele non-evaluatieve tekstdelen heb meegerekend. Alle woordaantallen en gemiddelden heb ik met behulp van Excel tot tabellen en staafdiagrammen verwerkt. Tevens heb ik per categorie in tabellen weergegeven hoeveel recensies er van elk boek op zowel Bol.com als *Goodreads* stonden en heb ik berekend hoe deze aantallen zich tot elkaar verhouden, afgerond op halve getallen.

CORPUSVERANTWOORDING KWANTITATIEVE EN KWALITATIEVE ANALYSE VAN EVALUATIEDOMEINEN

Voor het tweede kwantitatieve deel en het kwalitatieve deel van mijn onderzoek, waarin ik aan de slag ga met de methode van Yvette Linders en Esther Op de Beek (die ik verderop in dit hoofdstuk zal toelichten), was het noodzakelijk om het corpus terug te brengen tot een haalbaar aantal reviews dat ik binnen de grenzen van mijn thesis van een codering kon gaan voorzien. Omdat coderen een zeer tijdrovende klus is, was het niet mogelijk om de reviews van alle zestig boeken te analyseren. Ik heb daarom de keuze gemaakt om per categorie een drietal boeken te selecteren waarvan ik de reviews op Bol.com en *Goodreads* zou gaan coderen. Dit verzekerde me enerzijds van een corpus dat omvangrijk genoeg was om een representatieve weergave te zijn van de lezersreviews op Bol.com en *Goodreads*, anderzijds zorgde het voor verschillende (absolute) aantallen te coderen reviews per genre. Zo heb ik voor literaire fictie in totaal 736 reviews (357 Bol.com-recensies en 379 *Goodreads*-reviews) gecodeerd en voor populaire literatuur 707 reviews (563 Bol.com-recensies en 144 *Goodreads*-reviews), terwijl dat er voor literaire non-fictie slechts 375 reviews (174 Bol.com-recensies en 201 *Goodreads*-reviews) waren. Ik zie hierin echter geen bezwaar tegen mijn gehanteerde corpus, omdat ik het verschil dat verhoudingsgewijs tussen de genres bestaat in mijn onderzoek wil meenemen. Het zou vertekende resultaten opleveren als ik dit onderling verschil buiten beschouwing had gelaten; het is een feit dat de genres en het aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* niet gelijk zijn, dus zou het niet juist zijn om in mijn scriptie de indruk te wekken dat dat *wel* zo is.

In Tabel 4 zijn de drie categorieën weergegeven met van ieder de drie boeken waarvan de reviews het corpus voor dit deel van mijn onderzoek vormden:

Literaire fictie	Literaire non-fictie	Populaire literatuur
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort

Tabel 4. *Het geselecteerde corpus voor analyse van evaluatiedomeinen, op alfabetische volgorde van auteursnaam.*

Er diende zich al snel een probleem aan bij het selecteren van het corpus: de hoeveelheid anderstalige recensies die ik op *Goodreads* tegenkwam. In tegenstelling tot Bol.com is *Goodreads* een internationale website, waardoor er voornamelijk veel Engelstalige recensies te vinden waren. Hoewel het een interessant onderzoek op zou kunnen leveren om het aantal anderstalige recensies van Nederlandse gebruikers over Nederlandse boeken (proberen) te achterhalen, is het enkel mogelijk om recensies te filteren op Nederlandstalige editie, en niet op nationaliteit van de gebruiker. Om deze reden zijn alle recensies die in een andere taal dan het Nederlands geschreven waren, uitgesloten van het corpus.

Andere recensies die zijn uitgesloten van het corpus, betreffen recensies op zowel Bol.com als *Goodreads* die niet gaan over het boek waarbij ze geplaatst zijn. Dit gaat om reviews die enkel de inhoud van het boek bespreken zonder een oordeel te geven, of om recensies op Bol.com waarin klanten hun waardering geven over de snelle levering van het boek of de staat waarin het boek bij ontvangst verkeerde, zoals de volgende review:

★★★★★ **Als nieuw**
Judith0281

Ook al is dit boek als tweedehands aangeboden, ik heb geen verschillen kunnen ontdekken met een nieuw exemplaar uit de boekenwinkel. Perfecte conditie en snel geleverd.⁵⁹

In andere recensies die uitgesloten zijn van het corpus uitten lezers kritiek op de lezersreviews:

★★★☆☆ **De recensies lijken boeiender dan het boek.**
NvDijk

Neen, heb het niet gelezen en na het doorlezen van de recensies doe ik dat waarschijnlijk ook niet, misschien eens lenen bij de bieb.

Maar over die recensies:

het valt me op dat de kritikasters over het algemeen niet alleen een duiding geven bij 'negatief', maar ook bij 'positief', terwijl de joepiejubelaars alleen het goede van het boek beroemen en geen kritiek lijken te hebben. Jammer⁶⁰

Het oorspronkelijke corpus voor de analyse van de evaluatiedomeinen bestond uit een totaal van 1879 reviews, waarvan 743 lezersrecensies afkomstig van *Goodreads* en 1136 klantenreviews van Bol.com. Na het filteren van de reviews op zowel anderstaligheid als een ontbrekende evaluatie van het boek zelf, bleef er een corpus van in totaal 1818 reviews, waarvan 724 *Goodreads*-reviews en 1094 Bol.com-recensies. Ik geef per categorie een overzicht van de hoeveelheid reviews er per boek op Bol.com en *Goodreads* verscheen.

⁵⁹ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/de-verbouwing/1001004006434614/>, geraadpleegd op 14 maart 2016.

⁶⁰ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/bonita-avenue/9200000007452410/>, geraadpleegd op 14 maart 2016.

In de categorie literaire fictie waren *Bonita Avenue*, *Tirza* en *Knielen op een bed violen* de romans met in totaal de meeste reviews. In onderstaande tabel zijn de aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* per roman zichtbaar:

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews Goodreads	Totaal aantal reviews
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	92	199	291
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	125	111	236
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	140	69	209
Totaal:	357	379	736

Tabel 5. Het aantal reviews op Bol.com en Goodreads in de categorie literaire fictie.

In de categorie literaire non-fictie waren *In Europa*, *Dit kan niet waar zijn* en *Sonny Boy* de boeken met in totaal de meeste reviews. In onderstaande tabel zijn de aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* per boek zichtbaar:

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews Goodreads	Totaal aantal reviews
<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	44	30	74
<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	73	128	201
<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	57	43	100
Totaal:	174	201	375

Tabel 6. Het aantal reviews op Bol.com en Goodreads in de categorie literaire non-fictie.

In de categorie populaire literatuur waren *Komt een vrouw bij de dokter*, *De gelukkige huisvrouw* en *De verbouwing* de boeken met in totaal de meeste reviews. In onderstaande tabel zijn de aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* per boek zichtbaar:

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews Goodreads	Totaal aantal reviews
<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun	185	89	274
<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen	126	20	146
<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort	259	35	294
Totaal:	570	144	714

Tabel 7. Het aantal reviews op Bol.com en Goodreads in de categorie populaire literatuur.

Het corpus van de populaire literatuur dient nader toegelicht te worden. Het aantal Bol.com-reviews van *Komt een vrouw bij de dokter* was oorspronkelijk 1151, tegenover 126 van *De gelukkige huisvrouw* en 259 van *De verbouwing*. Omdat het aantal Bol.com-reviews van *Komt een vrouw bij de dokter* naar verhouding erg groot was, heb ik besloten om niet alle 1151 reviews in mijn analyse mee te nemen, maar een aantal van 191, waarvan zes reviews buiten beschouwing zijn gelaten omdat ze geen evaluatie van het boek bevatten en er uiteindelijk 185 bruikbare reviews overbleven. Het getal 191 is bepaald aan de hand van het gemiddelde van het totaal aantal Bol.com-reviews van *De*

gelukkige huisvrouw en *De verbouwing*, waardoor dit aantal een representatieve weergave is van het aantal reviews over populaire literatuur.

De resultaten van de evaluatiedomeinen heb ik opnieuw verwerkt in Excel tot tabellen waarin ik overzichtelijk maak hoe vaak de verschillende eigenschappen en aspecten in de evaluatiedomeinen aanwezig waren. Ik heb eveneens rangordetabellen gemaakt waarin ik de eigenschappen heb gerangschikt op de mate waarin zij in de evaluaties gebruikt werden.

THEORETISCH EN METHODOLOGISCH KADER: EVALUATIEDOMEINEN

De methode voor evaluatiedomeinen binnen de literatuurkritiek van Yvette Linders en Esther Op de Beek leent zich goed voor het kwalitatieve deel van dit onderzoek. Hoewel de methode van oorsprong gebruikt wordt voor dagbladrecensies, zie ik geen redenen waarom het niet toegepast kan worden op internetrecensies op Bol.com en *Goodreads*, aangezien een evaluatiedomein niet gebonden hoeft te zijn aan een medium.

Aspect	Eigenschap
A) Stijl/toon	1) Efficiëntie
B) Structuur	2) Samenhang
C) Setting	3) Continuïteit
D) Plot	4) Intensiteit/levendigheid
E) Dialogen	5) Literaire/intellectuele eigenschappen
F) Personages	6) Humor
G) Thematiek/ideeën	7) Helderheid
H) Symboliek	8) Realiteit/geloofwaardigheid
I) Uiterlijk en presentatie	9) Emotionaliteit
J) Auteur/intentie	10) Didactische eigenschappen
K) Geheel/deel	11) Religieuze eigenschappen
L) Overig	12) Politiek-maatschappelijke eigenschappen
	13) Morele eigenschappen
	14) Originaliteit
	15) Goed/overig

Figuur 2. Analyse-instrument voor evaluatiedomeinen in de literatuurkritiek, naar Linders en Op de Beek.⁶¹

De linkerkolom ‘Aspecten’ geeft de aspecten weer waarop een werk beoordeeld kan worden en in de tweede kolom staan eigenschappen die aan de aspecten gekoppeld kunnen worden. De combinatie van

⁶¹ Op de Beek (2013): p. 113

een eigenschap en een aspect is een evaluatiedomein. Om dit concreet te maken, geef ik een voorbeeld ter illustratie.

In onderstaande Bol.com-review over *Bonita Avenue* doet de lezer uitspraken over drie aspecten: de roman als geheel (aspect K), de structuur van de roman (aspect B) en de schrijfstijl van de auteur (aspect A):

★★★★★ **Met recht een droomdebuut**
AnneliesLeijdeckers

Wat een ongelooflijk indrukwekkende roman! Fantastisch geconstrueerd en geschreven in een superieure stijl, intelligent en geestig.⁶²

De roman als geheel duidt de lezer aan als ‘ongelooflijk indrukwekkend’, dat bij de eigenschap ‘Goed/overig’ (eigenschap 15) hoort. De structuur (constructie) van de roman wordt gezien als ‘fantastisch’, wat eveneens bij de eigenschap ‘Goed/overig’ hoort. Tot slot kunnen aan de evaluatie van de stijl meerdere eigenschappen verbonden worden: ‘superieur’ behoort tot de eigenschap ‘Goed/overig’, maar ‘intelligent’ kan gerekend worden tot de eigenschap ‘Literaire/intellectuele eigenschappen’ (eigenschap 5) en ‘geestig’ is synoniem voor ‘humor’ (eigenschap 6). Samengevat zijn de volgende evaluatiedomeinen in deze review aanwezig: K15, B15 en A15, A5 en A6.

Op dezelfde wijze als omschreven in dit voorbeeld heb ik de 1136 Bol.com-reviews en 743 *Goodreads*-recensies van coderingen voorzien.⁶³ In het kwalitatieve deel van mijn onderzoek beschrijf ik concrete kenmerken van Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies, ondersteund door voorbeelden uit mijn corpus.

⁶² <https://www.bol.com/nl/p/bonita-avenue/9200000007452410/>

⁶³ Hoewel ik de gecodeerde recensies graag als bijlage had toegevoegd aan mijn thesis, besloeg het document met alle reviews honderden pagina's. Om die reden heb ik besloten deze niet toe te voegen in de bijlage, maar het document als PDF-bestand ter opvraag beschikbaar te stellen via mijn begeleider Jeroen Dera (j.dera@let.ru.nl).

Resultaten kwantitatief onderzoek: aantal reviews en recensielengte

In dit hoofdstuk rapporteer ik de aantallen reviews op zowel Bol.com als Goodreads en de gemiddelde recensielengte van in totaal zestig boeken in de categorieën literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur. De gegevens heb ik overzichtelijk gemaakt in zowel tabellen als staafdiagrammen, die ik van uitleg en interpretatie zal voorzien.

Ik start met een algemeen overzicht van de resultaten uit deze analyse, waarna ik de drie genres individueel van elkaar zal bespreken en tot slot met elkaar zal vergelijken.

ALGEMEEN OVERZICHT

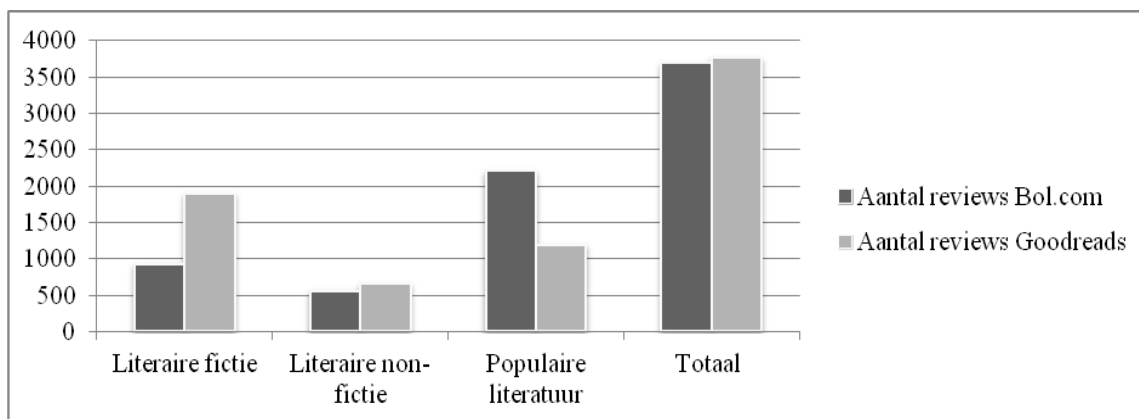
Totaal aantal reviews

Wanneer ik het totaal aantal reviews van de twintig romans in de categorieën literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur op Bol.com en *Goodreads* naast elkaar leg, dan blijkt het aantal reviews gelijkmatig verdeeld te zijn. Hoewel er een klein verschil is tussen het absolute aantal reviews op *Goodreads* (3766) en Bol.com (3704), blijft de percentuele verdeling van het aantal reviews hetzelfde: 50 % van de reviews is afkomstig van Bol.com en eveneens 50 % is afkomstig van *Goodreads*. Er is echter wel een verschil tussen de afzonderlijke categorieën, zoals te zien is in Tabel 8.

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews <i>Goodreads</i>
<i>Literaire fictie</i>	932	1903
<i>Literaire non-fictie</i>	562	664
<i>Populaire literatuur</i>	2210	1199
Totaal	3704	3766

Tabel 8. Het totaal aantal Bol.com- en Goodreads-reviews, onderverdeeld in de drie categorieën.

Hoewel de categorie literaire non-fictie op zowel Bol.com als *Goodreads* de minst gerecenseerde categorie is, is er een duidelijk verschil te zien in het aantal reviews over literaire fictie en populaire literatuur. Het overduidelijk grootste deel van de Bol.com-recensies betreft reviews van populaire literatuur; deze categorie omvat 60 % van het geheel, tegenover 25 % over literaire fictie. Vergelijken met de reviews over deze categorieën op *Goodreads*, dan blijkt daar een omgekeerde verdeling zichtbaar: waar slechts 31 % van de reviews over de categorie populaire literatuur gaat, betreft 50 % van de reviews literaire fictie. Figuur 3 maakt deze verschillen zichtbaar.

Figuur 3. De verdeling van het totaal aantal recensies over de verschillende categorieën op Bol.com en Goodreads.

Het verschil dat tussen Bol.com en *Goodreads* bestaat in de aandacht voor literaire fictie en populaire literatuur, zegt iets over het lezerspubliek van beide sites. Lezers op Bol.com laten een voorkeur zien voor populaire boeken en een verminderde interesse in literaire fictie, wat te duiden valt als een lezerspubliek dat op zoek is naar entertainment en in het lezen van literatuur voornamelijk een vorm van vrijetijdsbesteding ziet. De omgekeerde verdeling op *Goodreads* toont daarentegen aan dat dit lezerspubliek literaire fictie boven populaire literatuur verkiest en niet leest ter vermaak, maar ter verdieping en verrijking van de geest.

Gemiddelde review-lengte

De gemiddelde lengte van de reviews op Bol.com en *Goodreads* is weergegeven in Tabel 9. De gemiddelde Bol.com-review is over het algemeen langer dan een review op *Goodreads*. Het blijkt dat voor zowel *Goodreads* als Bol.com gemiddelde langere reviews worden geschreven over boeken uit de categorie literaire fictie en literaire non-fictie dan over boeken uit de categorie populaire literatuur. De gemiddelde lengte van reviews over literaire fictie is op Bol.com langer dan op *Goodreads* en dat is opmerkelijk, omdat uit de aantallen reviews per categorie bleek dat Bol.com-lezers minder aandacht voor literaire fictie hebben dan lezers op *Goodreads*.

	Gemiddelde review-lengte Bol.com	Gemiddelde review-lengte Goodreads
<i>Literaire fictie</i>	90	80
<i>Literaire non-fictie</i>	85	83
<i>Populaire literatuur</i>	57	51
Totaal gemiddelde	77	71

Tabel 9. De gemiddelde review-lengte per categorie op Bol.com en Goodreads.

De verschillende review-lengte tussen enerzijds literaire fictie en literaire non-fictie en anderzijds populaire literatuur wijt ik aan de verschillende functies van deze genres. Zoals Gans al noemde is populaire literatuur bedoeld ter afleiding en dient het als gemakkelijke vorm van vrijetijdsbesteding. Lezers zullen als gevolg in hun recensies het boek eerder beoordelen op de mate waarin het een

geschikte vorm van vermaak en vrijetijdsbesteding is dan diep in te gaan op aspecten omtrent de plot, personages en thematiek. Dat een recensie dan korter wordt, zie ik als een logisch gevolg.

Samengevat blijkt dat het aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* in de categorie literaire non-fictie nauwelijks verschilt. Er zijn echter wel afwijkingen op te merken in de categorie populaire literatuur, waarin beduidend meer reviews op Bol.com verschenen dan op *Goodreads* en in de categorie literaire fictie, die op *Goodreads* meer werd gerecenseerd dan op Bol.com. De gemiddelde review-lengte tussen Bol.com en *Goodreads* toont geen grote verschillen; wel blijkt dat op zowel Bol.com als *Goodreads* de reviews over populaire literatuur beduidend korter zijn dan de reviews over romans uit de categorie literaire fictie en literaire non-fictie.

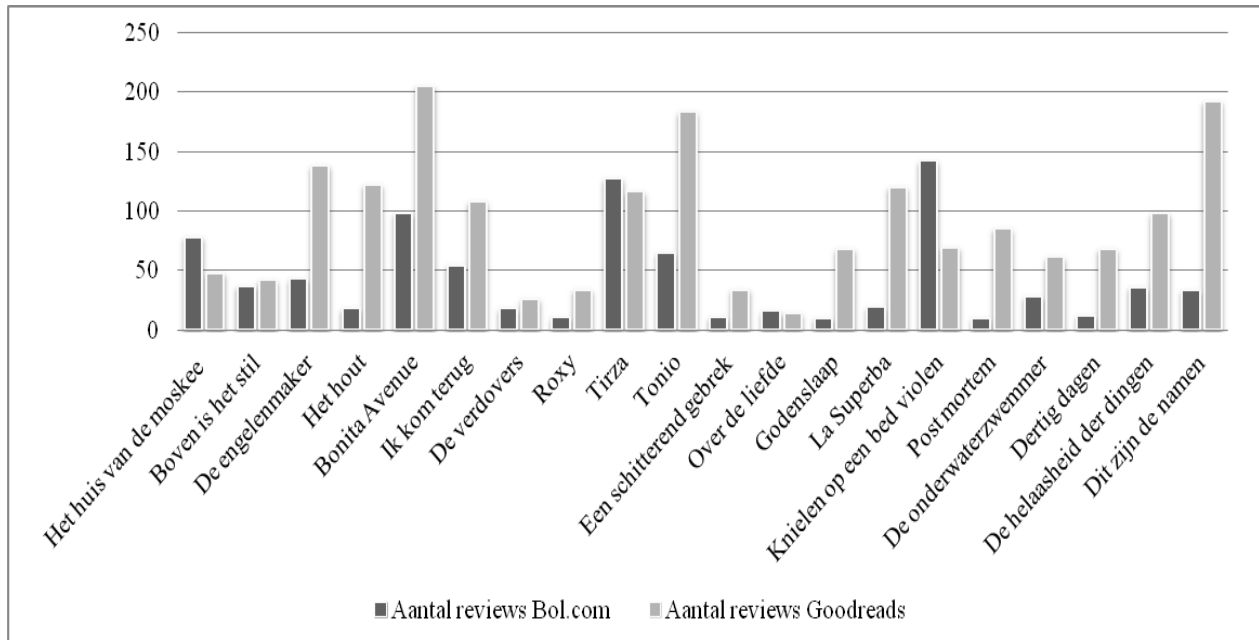
LITERAIRE FICTIE

Het aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* over de twintig boeken uit de categorie literaire fictie staat weergegeven in Tabel 10. De verhouding over het geheel aantal reviews tussen Bol.com en *Goodreads* is 1 op 2, wat betekent dat voor elke review die er op Bol.com verscheen over literaire fictie, er twee op *Goodreads* verschenen. Tussen de romans kan de verhouding uiteenlopen van 1 op 0,5, zoals het geval is bij *Het huis van de moskee* en *Knielen op een bed violen* tot 1 op 8,5 in het geval van *Post mortem*. Van de twintig romans hebben er zestien meer reviews op *Goodreads* dan op Bol.com en in een drietal gevallen is de verhouding gelijk.

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews <i>Goodreads</i>	Verhouding Bol.com - <i>Goodreads</i>
<i>Het huis van de moskee</i> (2005) – Kader Abdolah	78	48	1 : 0,5
<i>Boven is het stil</i> (2006) – Gerbrand Bakker	37	42	1 : 1
<i>De engelenmaker</i> (2005) – Stefan Brijs	43	138	1 : 3
<i>Het hout</i> (2014) – Jeroen Brouwers	18	122	1 : 7
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	98	205	1 : 2
<i>Ik kom terug</i> (2014) – Adriaan van Dis	54	108	1 : 2
<i>De verdoovers</i> (2011) – Anna Enquist	18	26	1 : 1,5
<i>Roxy</i> (2014) – Esther Gerritsen	11	34	1 : 3
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	127	116	1 : 1
<i>Tonio</i> (2011) – A. F. Th. van der Heijden	65	183	1 : 3
<i>Een schitterend gebrek</i> (2003) – Arthur Japin	11	34	1 : 3
<i>Over de liefde</i> (2008) – Doeschka Meijsing	16	14	1 : 1
<i>Godenslaap</i> (2008) – Erwin Mortier	10	68	1 : 7
<i>La Superba</i> (2013) – Ilja Leonard Pfeijffer	19	120	1 : 6,5
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	142	69	1 : 0,5
<i>Post mortem</i> (2012) – Peter Terrin	10	85	1 : 8,5
<i>De onderwaterzwemmer</i> (2015) – P. F. Thomése	28	61	1 : 2
<i>Dertig dagen</i> (2015) – Annelies Verbeke	12	68	1 : 5,5
<i>De helaasheid der dingen</i> (2006) – Dimitri Verhulst	36	98	1 : 2,5
<i>Dit zijn de namen</i> (2012) – Tommy Wieringa	33	192	1 : 6
Totaal:	932	1883	1 : 2

Tabel 10. Het aantal recensies op Bol.com en *Goodreads* van de romans uit de categorie literaire fictie.

Het staafdiagram in Figuur 4 toont het verschil in aantal reviews op Bol.com en *Goodreads*. Het aantal reviews op *Goodreads* en Bol.com wijkt soms sterk af, zoals ook uit de verhouding tussen het aantal reviews bleek. Over *Bonita Avenue* zijn op *Goodreads* meer dan twee keer zo veel reviews verschenen (205) dan op Bol.com (98). Nog grotere verschillen zijn te vinden bij onder andere *Dit zijn de namen*, *Tonio*, *De engelenmaker* en *Post mortem*, waarbij in het extreemste geval (*Post mortem*) de verhouding tussen het aantal reviews op Bol.com en *Goodreads* ongeveer 1 op 8,5 betrof.

Figuur 4. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de romans uit de categorie literaire fictie

Bij de interpretatie van deze gegevens is het van belang om er rekening mee te houden dat de boeken waarvan de verhouding tussen het aantal *Goodreads*-reviews en Bol.com-recensies gelijk is of waarvan er minder *Goodreads*-reviews waren dan Bol.com-recensies, vrijwel allemaal bestsellers zijn volgens Erica van Boven; enkel *Boven is het stil* komt van deze romans niet in haar overzicht van bestsellers voor.⁶⁴ Dat het aantal recensies over bestsellers in deze categorie op Bol.com gelijk is aan het aantal reviews op *Goodreads* of dit aantal zelfs voorbij gaat, terwijl er naar verhouding veel minder reviews op Bol.com te vinden zijn over de andere romans, vind ik betekenisvol voor wat dit zegt over het lezerspubliek op Bol.com. Zoals eerder bleek bestaat er op Bol.com een verhoogde interesse voor populaire literatuur; lezers hebben vooral belangstelling voor boeken die ‘leuk’ zijn om te lezen en een goede vorm van vermaak bieden. Echter, lezers zijn blijkbaar niet enkel geïnteresseerd in de gemakkelijke populaire literatuur, maar ook in literatuur die op het huidige moment populair (geliefd) is. Ze lezen dus voornamelijk dat wat ‘leuk’ is en dat wat ‘in’ is; of het dan ‘serieuze’ of gemakkelijke literatuur betreft, maakt in het laatste geval minder uit.

Ik vind dit een veelzeggend resultaat: het geeft aan met welk doel Bol.com-lezers lezen wat ze lezen. Enerzijds is lezen een amusante vorm van vrijetijdsbesteding, anderzijds willen lezers blijkbaar kunnen meepraten over literatuur die op dat moment goed verkocht wordt en wellicht veel media-aandacht ontvangt. Lezen is dan vooral een vorm van zich geëngageerd en up to date tonen.

⁶⁴ Van Boven (2015): p. 167, 181, 186-195

Review-lengte

De resultaten van de gemiddelde review-lengtes, zoals weergegeven in Tabel 11, tonen dat er een verschil is in de lengte van Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies: de gemiddelde review over een roman uit de categorie literaire fictie op Bol.com omvat 90 woorden, terwijl de review op *Goodreads* van dezelfde categorie gemiddeld 80 woorden beslaat. Dit verschil in lengte komt neer op een afwijking van 10 %. Opvallend is dus dat lezers op Bol.com de categorie literaire fictie minder vaak recenseren dan lezers op *Goodreads*, maar gemiddeld wel langere reviews schrijven.

	Gemiddelde review-lengte Bol.com	Gemiddelde review-lengte Goodreads
<i>Het huis van de moskee</i> (2005) – Kader Abdolah	76	104
<i>Boven is het stil</i> (2006) – Gerbrand Bakker	58	107
<i>De engelenmaker</i> (2005) – Stefan Brijs	99	78
<i>Het hout</i> (2014) – Jeroen Brouwers	108	76
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	94	53
<i>Ik kom terug</i> (2014) – Adriaan van Dis	70	77
<i>De verdovers</i> (2011) – Anna Enquist	66	88
<i>Roxy</i> (2014) – Esther Gerritsen	101	20
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	81	71
<i>Tonio</i> (2011) – A. F. Th. van der Heijden	96	73
<i>Een schitterend gebrek</i> (2003) – Arthur Japin	86	78
<i>Over de liefde</i> (2008) – Doeschka Meijsing	69	51
<i>Godenslaap</i> (2008) – Erwin Mortier	101	76
<i>La Superba</i> (2013) – Ilja Leonard Pfeijffer	80	91
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	74	57
<i>Post mortem</i> (2012) – Peter Terrin	113	89
<i>De onderwaterzwemmer</i> (2015) – P. F. Thomése	142	134
<i>Dertig dagen</i> (2015) – Annelies Verbeke	85	129
<i>De helaasheid der dingen</i> (2006) – Dimitri Verhulst	74	66
<i>Dit zijn de namen</i> (2012) – Tommy Wieringa	134	84
Totaal gemiddelde:	90	80

Tabel 11. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de romans uit de categorie literaire fictie

Ook de spreiding van de review-lengtes op Bol.com en *Goodreads* is verschillend. In Tabel 12 en Tabel 13 zijn voor beide sites de langste en kortste review, het gemiddelde en de standaardafwijking van dit gemiddelde in kaart gebracht.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
<i>Het huis van de moskee</i> (2005) – Kader Abdolah	416	8	76	77
<i>Boven is het stil</i> (2006) – Gerbrand Bakker	304	13	58	59
<i>De engelenmaker</i> (2005) – Stefan Brijs	374	19	99	84
<i>Het hout</i> (2014) – Jeroen Brouwers	481	15	108	118
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	647	13	94	67
<i>Ik kom terug</i> (2014) – Adriaan van Dis	538	12	70	95
<i>De verdovers</i> (2011) – Anna Enquist	160	14	66	38
<i>Roxy</i> (2014) – Esther Gerritsen	430	12	101	138
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	468	10	81	89
<i>Tonio</i> (2011) – A. F. Th. van der Heijden	658	16	96	93
<i>Een schitterend gebrek</i> (2003) – Arthur Japin	673	11	86	110
<i>Over de liefde</i> (2008) – Doeschka Meijsing	182	15	69	44
<i>Godenslaap</i> (2008) – Erwin Mortier	193	46	101	46
<i>La Superba</i> (2013) – Ilja Leonard Pfeijffer	194	20	80	52
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	260	6	74	48
<i>Post mortem</i> (2012) – Peter Terrin	260	25	113	84
<i>De onderwaterzwemmer</i> (2015) – P. F. Thomése	551	8	142	141
<i>Dertig dagen</i> (2015) – Annelies Verbeke	271	16	85	89
<i>De helaasheid der dingen</i> (2006) – Dimitri Verhulst	290	14	74	65
<i>Dit zijn de namen</i> (2012) – Tommy Wieringa	567	11	134	155

Tabel 12. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor literaire fictie op Bol.com.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
<i>Het huis van de moskee</i> (2005) – Kader Abdolah	718	3	104	148
<i>Boven is het stil</i> (2006) – Gerbrand Bakker	1815	1	107	279
<i>De engelenmaker</i> (2005) – Stefan Brijs	1543	1	78	169
<i>Het hout</i> (2014) – Jeroen Brouwers	574	1	76	95
<i>Bonita Avenue</i> (2010) – Peter Buwalda	540	1	53	70
<i>Ik kom terug</i> (2014) – Adriaan van Dis	512	1	77	105
<i>De verdovers</i> (2011) – Anna Enquist	358	2	88	101
<i>Roxy</i> (2014) – Esther Gerritsen	459	4	20	8
<i>Tirza</i> (2008) – Arnon Grunberg	857	1	71	114
<i>Tonio</i> (2011) – A. F. Th. van der Heijden	743	1	73	108
<i>Een schitterend gebrek</i> (2003) – Arthur Japin	673	1	78	116
<i>Over de liefde</i> (2008) – Doeschka Meijsing	182	6	51	45
<i>Godenslaap</i> (2008) – Erwin Mortier	527	2	76	99
<i>La Superba</i> (2013) – Ilja Leonard Pfeijffer	705	1	91	131
<i>Knielen op een bed violen</i> (2005) – Jan Siebelink	303	1	57	72
<i>Post mortem</i> (2012) – Peter Terrin	575	2	89	115
<i>De onderwaterzwemmer</i> (2015) – P. F. Thomése	2214	1	134	273
<i>Dertig dagen</i> (2015) – Annelies Verbeke	1134	6	129	184
<i>De helaasheid der dingen</i> (2006) – Dimitri Verhulst	532	1	66	97
<i>Dit zijn de namen</i> (2012) – Tommy Wieringa	1196	1	84	149

Tabel 13. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor literaire fictie op Goodreads.

Uit de gegevens blijkt dat zowel de Bol.com-reviews als de *Goodreads*-reviews een grote standaarddeviatie hebben, wat wil zeggen dat er sprake is van een grote spreiding en dat de gemiddelde review-lengte in dit geval minder representatief is voor het geheel aan reviews. Vooral in het geval van *Goodreads* is de standaarddeviatie groot, in bijna alle gevallen zelfs groter dan het gemiddelde. Ook het verschil tussen de kortste review op *Goodreads*, bestaande uit slechts één woord, en de langste review van 2214 woorden is groter dan het verschil tussen de kortste review op Bol.com (6 woorden) en de langste review (673 woorden).

De grote standaarddeviatie en extreme verschillen tussen de langste en kortste review op *Goodreads* interpreteer als de weerspiegeling van een zeer heterogeen lezerspubliek. De langste en kortste reviews op *Goodreads* tonen aan dat er zowel lezers te vinden zijn die romans uitgebreid bespreken als lezers die in slechts één of enkele woorden hun waardering over een roman willen weergeven en de hoge standaarddeviatie bevestigt dit. Het zegt misschien ook iets over de verschillende manieren waarop lezers *Goodreads* gebruiken: enerzijds als discussieplatform over literatuur, anderzijds als adviesorgaan om vrienden en andere gebruikers in een korte review te laten weten of een roman het lezen waard is. Dit heterogeen leespubliek lijkt minder van toepassing op Bol.com, al neemt het niet weg dat ook Bol.com-reviews een grote variatie vertonen in review-lengte en kortste en langste reviews.

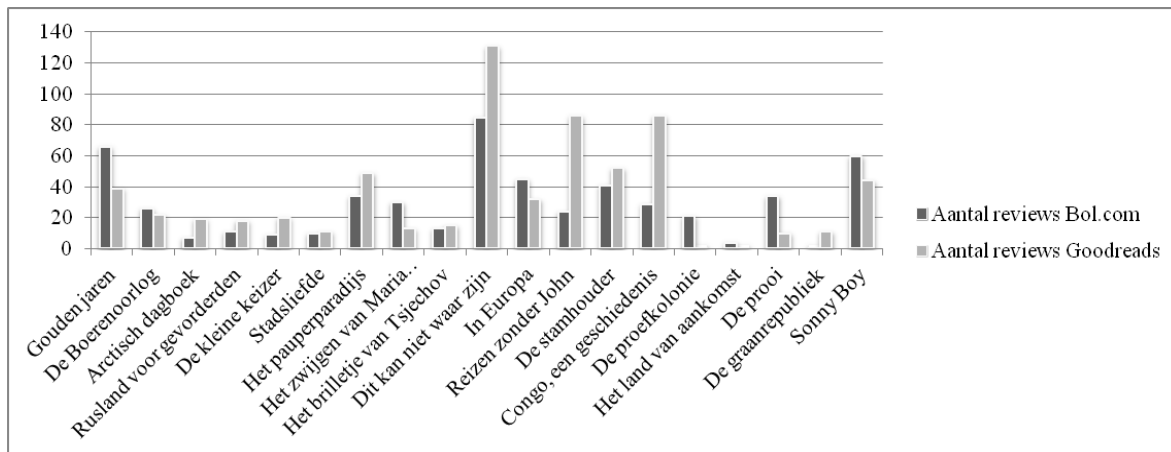
Aantal reviews

Tabel 14 toont het aantal reviews per boek in de categorie literaire non-fictie op zowel Goodreads als Bol.com. Hoewel er meer reviews op *Goodreads* verschenen over deze categorie (675) dan op Bol.com (561), is de verhouding – afgerond op halve getallen – 1 op 1. Tussen de verschillende boeken kan de verhouding Bol.com-recensies en Goodreads variëren van 1 op 5,5 bij *De graanrepubliek* tot 1 op 0 bij *De proefkolonie*.

	Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews Goodreads	Verhouding Bol.com - Goodreads
<i>Gouden jaren</i> (2014) – Annegreet van Bergen	66	39	1 : 0,5
<i>De Boerenoorlog</i> (2012) – Martin Bossenbroek	26	22	1 : 1
<i>Arctisch dagboek</i> (2014) – Jelle Brandt Corstius	7	19	1 : 2,5
<i>Rusland voor gevorderden</i> (2008) – Jelle Brandt Corstius	11	18	1 : 1,5
<i>De kleine keizer</i> (2008) – Martin Bril	9	20	1 : 3
<i>Stadsliefde</i> (2011) – Adriaan van Dis	10	11	1 : 1
<i>Het pauperparadijs</i> (2008) – Suzanna Jansen	34	49	1 : 1,5
<i>Het zwijgen van Maria Zachea</i> (2003) – Judith Koelmeijer	30	13	1 : 0,5
<i>Het brilletje van Tsjechov</i> (2014) – Michel Krielaars	13	15	1 : 1
<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	85	131	1 : 1,5
<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	45	32	1 : 0,5
<i>Reizen zonder John</i> (2012) – Geert Mak	24	86	1 : 3,5
<i>De stamhouder</i> (2014) – Alexander Münninghoff	41	52	1 : 1,5
<i>Congo, een geschiedenis</i> (2010) – David van Reybrouck	29	86	1 : 3
<i>De proefkolonie</i> (2009) – Wil Schackmann	21	2	1 : 0
<i>Het land van aankomst</i> (2007) – Paul Scheffer	4	2	1 : 0,5
<i>De prooi</i> (2008) – Jeroen Smit	34	10	1 : 0,5
<i>Identiteit</i> (2012) – Paul Verhaeghe	10	13	1 : 1
<i>De graanrepubliek</i> (2013) – Frank Westerman	2	11	1 : 5,5
<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	60	44	1 : 0,5
Totaal	561	675	1 : 1

Tabel 14. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de boeken uit de categorie literaire non-fictie.

Het staafdiagram in Figuur 5 geeft de verschillen tussen het aantal reviews over de boeken in de categorie literaire non-fictie op Bol.com en *Goodreads* weer. In de meeste gevallen wijkt het aantal recensies op Bol.com weinig af van het aantal reviews op *Goodreads*. Er zijn echter ook boeken waarbij de aantallen reviews sterk afwijken, zoals het geval is bij *Dit kan niet waar zijn*, *Reizen zonder John* en *Congo, een geschiedenis*.

Figuur 5. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de boeken uit de categorie literaire non-fictie

Review-lengte

Wanneer we de gemiddelde review-lengte van categorie literaire non-fictie op Bol.com en Goodreads vergelijken, dan blijkt dat er sprake is van slechts een minimaal verschil tussen Bol.com-recensies (gemiddelde review-lengte 85 woorden) en *Goodreads*-reviews (gemiddelde review-lengte 83 woorden). Tussen de boeken valt er echter een grote variëteit onder review-lengtes op te merken: zo is de gemiddelde review over *De graanrepubliek* op Bol.com 36 woorden lang, tegenover een gemiddelde lengte van 102 woorden op Goodreads. De gemiddelde review-lengte tussen Bol.com en *Goodreads* loopt tevens uiteen bij reviews over *Identiteit* (gemiddeld 128 woorden op Bol.com en 310 op *Goodreads*), *Het brilletje van Tsjechov* (gemiddeld 150 woorden op Bol.com en 92 op *Goodreads*) en *Arctisch dagboek* (gemiddeld 139 woorden op Bol.com en 88 op *Goodreads*). In Tabel 15 zijn deze verschillen te zien.

	Gemiddelde review-lengte Bol.com	Gemiddelde review-lengte Goodreads
<i>Gouden jaren</i> (2014) – Annegreet van Bergen	73	50
<i>De Boerenoorlog</i> (2012) – Martin Bossenbroek	78	108
<i>Arctisch dagboek</i> (2014) – Jelle Brandt Corstius	139	88
<i>Rusland voor gevorderden</i> (2008) – Jelle Brandt Corstius	61	71
<i>De kleine keizer</i> (2008) – Martin Bril	93	49
<i>Stadsliefde</i> (2011) – Adriaan van Dis	81	37
<i>Het pauperparadijs</i> (2008) – Suzanna Jansen	85	73
<i>Het zwijgen van Maria Zachea</i> (2003) – Judith Koelmeijer	58	77
<i>Het brilletje van Tsjechov</i> (2014) – Michel Krielaars	150	92
<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	79	91
<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	67	60
<i>Reizen zonder John</i> (2012) – Geert Mak	103	96
<i>De stamhouder</i> (2014) – Alexander Münnighoff	56	67
<i>Congo, een geschiedenis</i> (2010) – David van	84	50

Reybrouck		
<i>De proefkolonie</i> (2009) – Wil Schackmann	78	39
<i>Het land van aankomst</i> (2007) – Paul Scheffer	98	67
<i>De prooi</i> (2008) – Jeroen Smit	93	57
<i>Identiteit</i> (2012) – Paul Verhaeghe	128	310
<i>De graanrepubliek</i> (2013) – Frank Westerman	36	102
<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	59	76
Gemiddelde reviewlengte	85	83

Tabel 15. De gemiddelde review-lengte op Bol.com en Goodreads voor de categorie literaire fictie.

De spreiding van de gemiddelde review-lengtes in de categorie literaire non-fictie is weergegeven in Tabel 16 voor Bol.com en Tabel 17 voor Goodreads. op Bol.com. Opnieuw blijkt dat er standaardwijking in zowel het geval van Bol.com-reviews als Goodreads-reviews groot is, net als het verschil tussen de kortste en langste review, maar dat de verschillen op Goodreads het grootst zijn.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
<i>Gouden jaren</i> (2014) – Annegreet van Bergen	463	13	72	82
<i>De Boerenoorlog</i> (2012) – Martin Bossenbroek	231	13	78	68
<i>Arctisch dagboek</i> (2014) – Jelle Brandt Corstius	587	19	139	203
<i>Rusland voor gevorderden</i> (2008) – Jelle Brandt Corstius	86	15	61	20
<i>De kleine keizer</i> (2008) – Martin Bril	258	19	93	72
<i>Stadsliefde</i> (2011) – Adriaan van Dis	125	31	81	30
<i>Het pauperparadijs</i> (2008) – Suzanna Jansen	468	8	85	82
<i>Het zwijgen van Maria Zachea</i> (2003) – Judith Koelemeijer	226	21	58	40
<i>Het brilletje van Tsjechov</i> (2014) – Michel Krielaars	480	20	130	132
<i>Dit kan niet waar zijn</i> (2015) – Joris Luyendijk	341	9	79	68
<i>In Europa</i> (2004) – Geert Mak	229	8	67	52
<i>Reizen zonder John</i> (2012) – Geert Mak	301	12	103	73
<i>De stamhouder</i> (2014) – Alexander Münninghoff	177	8	56	44
<i>Congo, een geschiedenis</i> (2010) – David van Reybrouck	315	10	84	61
<i>De proefkolonie</i> (2009) – Wil Schackmann	277	32	78	56
<i>Het land van aankomst</i> (2007) – Paul Scheffer	254	12	98	113
<i>De prooi</i> (2008) – Jeroen Smit	333	13	93	72
<i>Identiteit</i> (2012) – Paul Verhaeghe	329	21	128	103
<i>De graanrepubliek</i> (2013) – Frank Westerman	43	28	36	11
<i>Sonny Boy</i> (2004) – Annejet van der Zijl	191	14	59	45

Tabel 16. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor literaire non-fictie op Bol.com.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
Gouden jaren (2014) – Annegreet van Bergen	168	2	50	41
De Boerenoorlog (2012) – Martin Bossenbroek	310	5	108	92
Arctisch dagboek (2014) – Jelle Brandt Corstius	386	2	20	8
Rusland voor gevorderden (2008) – Jelle Brandt Corstius	243	10	71	62
De kleine keizer (2008) – Martin Bril	190	10	49	54
Stadsliefde (2011) – Adriaan van Dis	95	5	37	31
Het pauperparadijs (2008) – Suzanna Jansen	1198	2	73	172
Het zwijgen van Maria Zachea (2003) – Judith Koelemeijer	388	8	77	106
Het brilletje van Tsjechov (2014) – Michel Krielaars	247	1	92	93
Dit kan niet waar zijn (2015) – Joris Luyendijk	852	1	91	130
In Europa (2004) – Geert Mak	355	1	60	77
Reizen zonder John (2012) – Geert Mak	729	7	96	123
De stamhouder (2014) – Alexander Münnighoff	345	2	67	79
Congo, een geschiedenis (2010) – David van Reybrouck	395	1	50	68
De proefkolonie (2009) – Wil Schackmann	58	19	39	28
Het land van aankomst (2007) – Paul Scheffer	117	17	67	71
De prooi (2008) – Jeroen Smit	110	7	57	34
Identiteit (2012) – Paul Verhaeghe	1615	11	310	447
De graanrepubliek (2013) – Frank Westerman	397	2	102	116
Sonny Boy (2004) – Annejet van der Zijl	392	4	76	89

Tabel 17. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor literaire non-fictie op Goodreads.

Tussen de aantallen recensies, gemiddelde review-lengte en de spreiding van de gemiddelde review-lengte op Bol.com en *Goodreads* zijn voor de categorie literaire non-fictie voornamelijk overeenkomsten te benoemen. Naar verhouding zijn er ongeveer evenveel reviews over dit genre op *Goodreads* als op Bol.com te vinden en de gemiddelde review-lengte is op beide sites gelijk. De standaardafwijking en de kortste en langste reviews tonen overeenkomsten met de categorie literaire

ficte: de grote standaarddeviatie toont aan dat er, vooral op *Goodreads*, sprake is van een zeer heterogeen lezerspubliek dat met verschillende intenties een review plaatst.

POPULAIRE LITERATUUR

Aantal reviews

Uit de resultaten, zoals weergegeven in Tabel 18, blijkt dat het aantal reviews over populaire literatuur op Bol.com (2274) aanzienlijk groter is dan het aantal reviews over populaire literatuur op

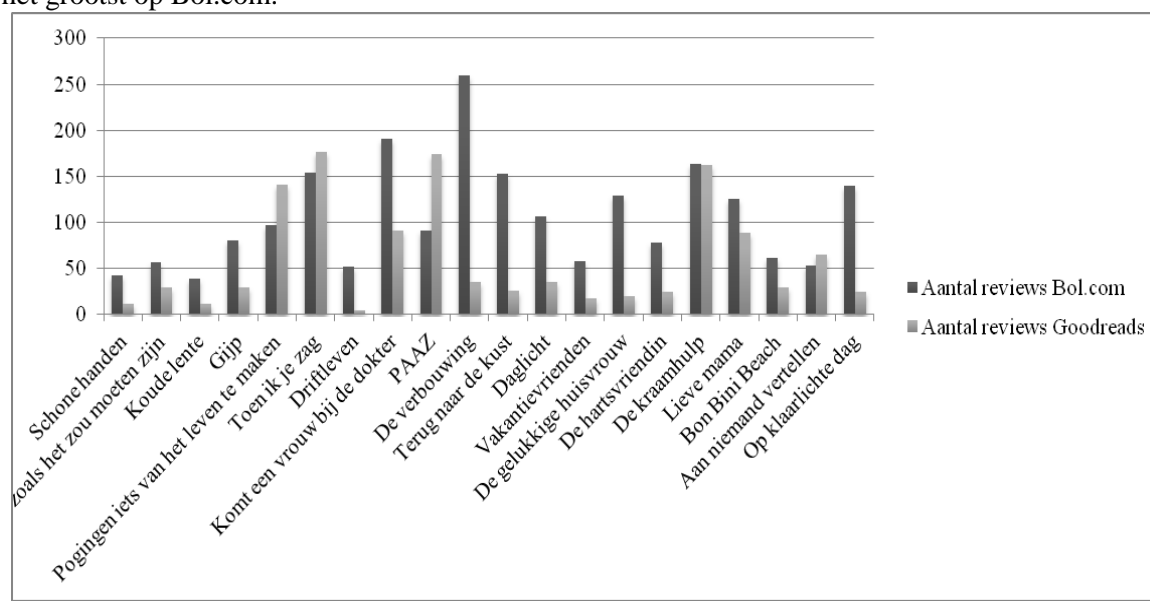
Aantal reviews Bol.com	Aantal reviews <i>Goodreads</i>	Verhouding Bol.com - <i>Goodreads</i>
---------------------------------------	--	--

Goodreads (1413). De verhoudingen tussen het aantal recensies per boek variëren van 1 op 0 tot 1 : 2. Van de twintig boeken zijn er slechts vier boeken die op *Goodreads* vaker beoordeeld werden dan op Bol.com, namelijk *Pogingen om iets van het leven te maken*, *PAAZ*, *Toen ik je zag* en *Aan niemand vertellen*. In alle andere gevallen waren de Bol.com-reviews in dit genre in de meerderheid.

<i>Schone handen</i> (2007) – René Appel	43	12	1 : 0,5
<i>Alles is zoals het zou moeten zijn</i> (2012) – Daphne Deckers	57	29	1 : 0,5
<i>Koude lente</i> (2007) – Lieneke Dijkzeul	39	12	1 : 0,5
<i>Gijp</i> (2012) – Michel van Egmond	80	29	1 : 0,5
<i>Pogingen iets van het leven te maken</i> (2014) – Hendrik Groen	97	141	1 : 1,5
<i>Toen ik je zag</i> (2013) – Isa Hoes	154	177	1 : 1
<i>Driftleven</i> (2009) – Loes den Hollander	52	5	1 : 0
<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun	191	91	1 : 0,5
<i>PAAZ</i> (2012) – Myrthe van der Meer	91	174	1 : 2
<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort	259	35	1 : 0
<i>Terug naar de kust</i> (2003) – Saskia Noort	153	26	1 : 0
<i>Daglicht</i> (2008) – Marion Pauw	106	35	1 : 0,5
<i>Vakantievrienden</i> (2012) – Linda van Rijn	58	18	1 : 0,5
<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen	129	20	1 : 0
<i>De hartsvriendin</i> (2013) – Heleen van Royen	78	25	1 : 0,5
<i>De kraamhulp</i> (2014) – Esther Verhoef	164	162	1 : 1
<i>Lieve mama</i> (2015) – Esther Verhoef	125	89	1 : 0,5
<i>Bon Bini Beach</i> (2012) – Suzanne Vermeer	62	29	1 : 0,5
<i>Aan niemand vertellen</i> (2012) – Simone van der Vlugt	53	65	1 : 1
<i>Op klaarlichte dag</i> (2010) – Simone van der Vlugt	140	25	1 : 0
Totaal aantal reviews	2274	1413	1 : 0,5

Tabel 18. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de boeken uit de categorie populaire literatuur.

Zoals Figuur 6 toont, is het verschil tussen het aantal Goodreads-recensies en het aantal Bol.com-reviews in sommige gevallen erg groot, bijvoorbeeld in het geval van *De verbouwing*, maar er zijn ook boeken waarbij het verschil klein is: over *De kraamhulp* zijn nagenoeg evenveel recensies op Bol.com te vinden als op *Goodreads*. Over het geheel gezien blijft de aandacht voor populaire literatuur toch het grootst op Bol.com.

Figuur 6. Het aantal recensies op Bol.com en Goodreads van de romans uit de categorie populaire literatuur

Gemiddelde review-lengte

Voor de categorie populaire literatuur liggen de gemiddelde review-lengtes van Bol.com en Goodreads dicht bij elkaar, zoals te zien in Tabel 19. In de meeste gevallen is er geen sprake van grote verschillen tussen de gemiddelde lengte van de Bol.com-review en de Goodreads-review, maar in bijvoorbeeld het geval van *De gelukkige huisvrouw* is de gemiddelde Goodreads-review bijna twee keer zo lang als de Bol.com-review.

	Gemiddelde review-lengte Bol.com	Gemiddelde review-lengte Goodreads
<i>Schone handen</i> (2007) – René Appel	56	42
<i>Alles is zoals het zou moeten zijn</i> (2012) – Daphne Deckers	64	58
<i>Koude lente</i> (2007) – Lieneke Dijkzeul	48	30
<i>Gijp</i> (2012) – Michel van Egmond	62	46
<i>Pogingen iets van het leven te maken</i> (2014) – Hendrik Groen	70	58
<i>Toen ik je zag</i> (2013) – Isa Hoes	56	63
<i>Driftleven</i> (2009) – Loes den Hollander	48	29
<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun	58	42
<i>PAAZ</i> (2012) – Myrthe van der Meer	84	74
<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort	57	30
<i>Terug naar de kust</i> (2003) – Saskia Noort	42	48
<i>Daglicht</i> (2008) – Marion Pauw	52	46
<i>Vakantievrienden</i> (2012) – Linda van Rijn	28	29
<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen	52	102
<i>De hartsvriendin</i> (2013) – Heleen van Royen	61	34
<i>De kraamhulp</i> (2014) – Esther Verhoef	50	56
<i>Lieve mama</i> (2015) – Esther Verhoef	57	33
<i>Bon Bini Beach</i> (2012) – Suzanne Vermeer	49	65
<i>Aan niemand vertellen</i> (2012) – Simone van der Vlugt	80	66
<i>Op klaarlichte dag</i> (2010) – Simone van der Vlugt	57	30
Totaal gemiddelde	57	51

Tabel 19. De gemiddelde review-lengte op Bol.com en Goodreads voor de categorie populaire literatuur.

Tabel 20 en Tabel 21 tonen de lengte van de langste en kortste Bol.com- en Goodreads-reviews, evenals de gemiddelde review-lengte en de standaardafwijking. In tegenstelling wat in de andere twee categorieën het geval was, is het verschil tussen de langste review op Bol.com en de langste review op Goodreads niet bijzonder groot. Wel is opmerkelijk dat de langste reviews op Goodreads veel korter zijn dan de langste reviews op Goodreads over de categorieën literaire fictie en literaire non-fictie. De groep lezers die populaire literatuur recenseert, is blijkbaar minder heterogeen dan de groepen lezers die literaire fictie of literaire non-fictie op Goodreads bespreken – maar het is juist dit gegeven dat er

blijk van geeft hoeveel verschillende soorten lezers zich op de site bevinden en hoe heterogeen het gehele lezerspubliek van *Goodreads* is.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
<i>Schone handen</i> (2007) – René Appel	216	8	56	41
<i>Alles is zoals het zou moeten zijn</i> (2012) – Daphne Deckers	296	11	64	56
<i>Koude lente</i> (2007) – Lieneke Dijkzeul	205	9	48	41
<i>Gijp</i> (2012) – Michel van Egmond	302	12	62	53
<i>Pogingen iets van het leven te maken</i> (2014) – Hendrik Groen	570	11	70	84
<i>Toen ik je zag</i> (2013) – Isa Hoes	288	11	56	51
<i>Driftleven</i> (2009) – Loes den Hollander	119	8	48	30
<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun	328	7	58	50
<i>PAAZ</i> (2012) – Myrthe van der Meer	820	9	84	121
<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort	605	10	49	50
<i>Terug naar de kust</i> (2003) – Saskia Noort	145	9	42	26
<i>Daglicht</i> (2008) – Marion Pauw	462	9	52	63
<i>Vakantievrienden</i> (2012) – Linda van Rijn	98	6	28	17
<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen	206	5	52	35
<i>De hartsvriendin</i> (2013) – Heleen van Royen	298	11	61	47
<i>De kraamhulp</i> (2014) – Esther Verhoef	406	10	50	57
<i>Lieve mama</i> (2015) – Esther Verhoef	623	11	57	96
<i>Bon Bini Beach</i> (2012) – Suzanne Vermeer	398	10	49	58
<i>Aan niemand vertellen</i> (2012) – Simone van der Vlugt	395	16	80	78
<i>Op klaarlichte dag</i> (2010) – Simone van der Vlugt	487	12	57	64

Tabel 20. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor populaire literatuur op *Bol.com*.

	Langste review	Kortste review	Gemiddelde	Standaardafwijking
<i>Schone handen</i> (2007) – René Appel	136	11	42	37
<i>Alles is zoals het zou moeten zijn</i> (2012) – Daphne Deckers	440	1	58	105
<i>Koude lente</i> (2007) – Lieneke Dijkzeul	103	2	30	32
<i>Gijp</i> (2012) – Michel van Egmond	202	6	46	45
<i>Pogingen iets van het leven te maken</i> (2014) – Hendrik Groen	487	1	58	79
<i>Toen ik je zag</i> (2013) – Isa Hoes	414	1	63	73

<i>Driftleven</i> (2009) – Loes den Hollander	61	2	29	28
<i>Komt een vrouw bij de dokter</i> (2003) – Kluun	463	1	42	63
<i>PAAZ</i> (2012) – Myrthe van der Meer	528	1	74	88
<i>De verbouwing</i> (2009) – Saskia Noort	564	1	64	108
<i>Terug naar de kust</i> (2003) – Saskia Noort	366	3	48	77
<i>Daglicht</i> (2008) – Marion Pauw	303	2	46	67
<i>Vakantievrienden</i> (2012) – Linda van Rijn	281	4	29	63
<i>De gelukkige huisvrouw</i> (2000) – Heleen van Royen	899	3	102	199
<i>De hartsvriendin</i> (2013) – Heleen van Royen	229	2	34	49
<i>De kraamhulp</i> (2014) – Esther Verhoef	473	1	56	89
<i>Lieve mama</i> (2015) – Esther Verhoef	398	1	33	49
<i>Bon Bini Beach</i> (2012) – Suzanne Vermeer	436	1	65	89
<i>Aan niemand vertellen</i> (2012) – Simone van der Vlugt	494	1	66	86
<i>Op klaarlichte dag</i> (2010) – Simone van der Vlugt	175	2	30	37

Tabel 21. Weergave van kortste en langste review, gemiddelde review-lengte en standaardafwijking van het gemiddelde voor populaire literatuur op Goodreads.

Samenvatting resultaten

De resultaten van deze eerste kwantitatieve analyse laten zien dat er verschillen zijn tussen de aanwezigheid van de verschillende categorieën op Bol.com en *Goodreads*. De meeste *Goodreads*-reviews gingen over literaire fictie, terwijl de meeste Bol.com-recensies populaire literatuur betroffen. De aantallen reviews over de categorie literaire non-fictie waren gelijk verdeeld over Bol.com en *Goodreads*. De gemiddelde recensielengte toonde verschillen aan tussen zowel de drie categorieën onderling als tussen Bol.com en *Goodreads*: op Bol.com en *Goodreads* schrijven lezers langere reviews over literaire fictie en literaire non-fictie dan over populaire literatuur. De gemiddelde recensie over literaire fictie is echter langer op Bol.com dan op *Goodreads*, terwijl op Bol.com juist een verminderde aandacht bestaat voor deze categorie. Het verschil tussen de kortste en langste reviews is voornamelijk op *Goodreads* uitzonderlijk groot, wat blijkt geeft van een zeer heterogeen lezerspubliek. Op *Goodreads* bevinden zich enerzijds lezers die graag een lange verhandeling schrijven over een boek en anderzijds lezers die met één of enkele woorden hun waardering over een boek uitbrengen. Lezers gebruiken *Goodreads* op verschillende manieren: als discussieplatform, maar ook als een plek om kort te laten weten wat zij van een boek vonden en daarmee andere lezers te informeren.

Op Bol.com beweegt zich een ander soort lezer dan op *Goodreads*. Uit de resultaten blijkt dat lezers op Bol.com een grotere interesse hebben voor populaire literatuur dan op *Goodreads* en lezen dus voornamelijk zien als een vorm van vrijetijdsbesteding. Dit sluit aan bij het onderzoek van Neuhaus, waarin hij vaststelt dat de recenserende consument voornamelijk bevrediging zoekt in de behoeften

‘Spannung und Unterhaltung’.⁶⁵ Ondanks de verminderde interesse in literaire fictie, tonen Bol.com-lezers een even grote belangstelling voor romans die bestsellers zijn als lezers op *Goodreads*. Het geeft aan dat het lezerspubliek op Bol.com niet alleen leest ter ontspanning, maar blijkbaar ook graag mee wil kunnen praten over literatuur die ‘in’ is. Door deze boeken te lezen, toont de lezer zich geëngageerd en bij de tijd.

In de tweede kwantitatieve analyse van mijn onderzoek zal blijken of het verschil in lezerspubliek van invloed is op de evaluatiedomeinen in Bol.com-recensies en *Goodreads*-reviews.

⁶⁵ Neuhaus (2015): p. 53

Resultaten

evaluatie domeinen

In het tweede deel van mijn onderzoek heb ik gekeken naar de wijze waarop de evaluatiedomeinen uit het model van Yvette Linders en Esther op de Beek in de recensies van drie werken van de drie verschillende categorieën (literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur) voorkwamen. Per afzonderlijke categorie rapporteer ik het totaal aantal coderingen van eigenschappen en aspecten die ik heb toegekend aan de recensies op zowel Bol.com als *Goodreads*. Ik maak een onderscheid tussen het totaal aantal toegekende aspecten en eigenschappen enerzijds en in hoeveel recensies de individuele eigenschappen en aspecten werden toegekend anderzijds. Tijdens het toekennen van de coderingen bleek namelijk dat in reviews aspecten vaak meerdere keren werden geëvalueerd met dezelfde of juist andere eigenschappen. Het aspect 'Geheel/deel' kwam bijvoorbeeld in veel reviews meer dan eens voor. Zo kon een boek als 'goed' (eigenschap 'Goed/overig') worden aangemerkt en even later in dezelfde review als 'aangrijpend' (eigenschap 'Emotionaliteit'), terwijl in andere reviews het aspect 'Geheel/deel' juist niet aanwezig was. Door onderscheid te maken in het totaal aantal geëvalueerde aspecten en het aantal recensies waarin een aspect aanwezig was, wil ik voorkomen dat er een vertekend beeld ontstaat van de resultaten van dit deel van mijn onderzoek.

De aspecten geef ik weer in absolute en relatieve aantallen, om ze vervolgens weer te geven in een rangordetabel waarin ik de aspecten op volgorde zet van meest tot minst voorkomend. Tot slot vergelijk ik de resultaten van Bol.com en *Goodreads* met elkaar en voorzie ik deze vergelijking van een interpretatie.

In de categorie literaire fictie zijn in totaal 357 Bol.com-recensies en 379 *Goodreads*-reviews van evaluatiedomeinen voorzien. Kenmerkend voor het merendeel van de reviews op zowel Bol.com als *Goodreads* is dat er meerdere coderingen per review zijn toegepast. Voor Bol.com zijn in de 357 reviews in totaal 1391 evaluaties gedaan, wat neerkomt op gemiddeld 4 evaluaties per review.

Tabel 22 geeft de absolute aantallen weer van de geëvalueerde aspecten in de Bol.com-recensies van deze categorie. Van alle benoemde aspecten was het aspect ‘Geheel/deel’ het meest voorkomend; van de 1391 evaluaties hadden er 605 betrekking op dit aspect en ook de individuele romans zijn het meest geëvalueerd op dit aspect. De afstand tot de volgende meest geëvalueerde aspecten is groot: na ‘Geheel/deel’ komt ‘Plot’ met 228 van de 1391 evaluaties, gevolgd door ‘Stijl/toon’ (193) en ‘Personages’ (117). Afwezig zijn evaluaties over de aspecten ‘Symboliek’ en ‘Uiterlijk/presentatie’ en in slechts een beperkt aantal reviews evalueerden de lezers de structuur en setting van de romans of de dialogen.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal
Geheel/deel	126	264	215	605
Plot	88	84	56	228
Stijl/toon	74	55	64	193
Personages	30	63	24	117
Auteur/intentie	24	31	20	75
Structuur	44	22	3	69
Thematiek/ideeën	11	24	13	48
Overig	13	20	12	45
Setting	4	0	4	8
Dialogen	0	3	0	3
Symboliek	0	0	0	0
Uiterlijk/presentatie	0	0	0	0
Totaal	414	566	411	1391

Tabel 22. *Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie romans uit de categorie literaire fictie in absolute aantallen.*

De verdeling van de geëvalueerde aspecten over de drie romans toont verschillen aan tussen de romans onderling. Deze verschillen zijn het best waar te nemen in Tabel 23, waarin de verhouding van het aantal evaluaties tot het geheel is weergegeven.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal
Geheel/deel	30 %	47 %	52 %	43 %
Plot	21 %	15 %	14 %	16 %
Stijl/toon	18 %	10 %	16 %	14 %
Personages	7 %	11 %	6 %	8 %
Structuur	11 %	4 %	1 %	5 %
Auteur/intentie	6 %	5 %	5 %	5 %
Thematiek/ideeën	3 %	4 %	3 %	3 %
Overig	3 %	4 %	3 %	3 %
Setting	1 %	0 %	1 %	1 %
Dialogen	0 %	1 %	0 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 23. *Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie romans uit de categorie literaire fictie in relatieve aantallen.*

Wanneer we kijken naar de evaluaties die in de recensies over *Tirza* en *Knielen op een bed violen* aanwezig zijn, zien we veel grotere verschillen tussen de geëvalueerde aspecten dan het geval is bij *Knielen op een bed violen*. Hoewel het gemiddelde van de evaluaties over ‘Geheel/deel’ in totaal 43 % bedraagt, omvat het percentage van ‘Geheel/deel’-evaluaties bij *Bonita Avenue* 30 % en bij *Knielen op een bed violen* 52 %. De afstand tot het tweede meest geëvalueerde aspect is bij *Bonita Avenue* veel kleiner dan bij *Knielen op een bed violen*: waar op 30 % ‘Geheel/deel’-evaluaties ‘Plot’ volgt met 21 % bij *Knielen op een bed violen*, volgt op de 52 % ‘Geheel/deel’-evaluaties bij *Knielen op een bed violen* eveneens ‘Plot’, maar beslaat dit slechts 18 % van het geheel aantal evaluaties. Hieraan valt de interpretatie te verbinden dat lezers in recensies over *Knielen op een bed violen* voornamelijk waardeoordelen uitspreken over het boek als geheel en minder over specifieke aspecten van het boek of verhaal, terwijl bij *Bonita Avenue* lezers eveneens de meeste uitspraken doen over het boek als geheel of over een deel van het boek, maar daarnaast sneller geneigd zijn in hun waardeoordeel ook meer specifieke aspecten van het boek te gebruiken.

Het overzicht van de meest geëvalueerde aspecten per roman in Tabel 24 toont dat ‘Geheel/deel’ in alle drie de romans het meest werd geëvalueerd en dat de opeenvolgende aspecten per roman grotendeels overeenkomen, maar soms verschillen in volgorde. De drie meest geëvalueerde aspecten bij *Bonita Avenue* en *Knielen op een bed violen* zijn dezelfde, alleen is bij *Bonita Avenue* het aspect ‘Plot’ meer geëvalueerd dan het aspect ‘Stijl/toon’, terwijl het bij *Knielen op een bed violen* andersom is. Bij *Tirza* zijn er meer evaluaties van personages aanwezig, maar behoren ‘Geheel/deel’ en ‘Plot’ eveneens tot de drie meest geëvalueerde aspecten.

<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Plot	Plot	Stijl/toon
Stijl/toon	Personages	Plot
Structuur	Stijl/toon	Personages
Personages	Auteur/intentie	Auteur/intentie
Auteur/intentie	Thematiek/ideeën	Thematiek/ideeën
Thematiek/ideeën	Overig	Overig
Overig	Setting	Setting
Setting	Dialogen	Dialogen
Dialogen	Setting	Uiterlijk/presentatie
Uiterlijk/presentatie	Uiterlijk/presentatie	Dialogen
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 24. Rangordetabel van de geëvalueerde aspecten in de reviews over literaire fictie op Bol.com.

Tot slot heb ik voor de Bol.com-reviews in kaart gebracht in hoeveel verschillende recensies de afzonderlijke aspecten (een of meerdere keren) voorkwamen. Tabel 25 toont dat er niet in alle gevallen een een-op-eenrelatie bestaat tussen het totaal aantal keren dat er een evaluatie van de aspecten plaatsvond en de hoeveelheid reviews waarin de aspecten een of meerdere keren zijn gebruikt ter ondersteuning van het waardeoordeel. Dit komt het duidelijkst naar voren bij het aspect ‘Geheel/deel’, dat in totaal 605 keer geëvalueerd werd, maar in slechts 323 reviews aanwezig was. Dat betekent dat in de reviews waarin ‘Geheel/deel’ voorkwam, er in de meeste gevallen meerdere uitspraken gedaan werden over een deel van de roman of de roman als geheel. Hetzelfde geldt voor de evaluaties over de plot (228 keer geëvalueerd over 161 Bol.com-reviews) en het aspect ‘Stijl/toon’ (193 keer geëvalueerd over 142 Bol.com-reviews). Bij andere aspecten, waaronder ‘Thematiek/ideeën’, ‘Auteur/intentie’ en ‘Structuur’ is de verhouding tussen het totale aantal evaluaties en het aantal recensies waarin het aspect werd genoemd, minder groot of haast gelijk. Wanneer lezers bijvoorbeeld de thematiek van een roman evalueerden, deden ze dit over het algemeen met een enkele uitspraak.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal aantal recensies met aspect	Totaal aantal keer geëvalueerd
Geheel/deel	86	111	126	323	605
Plot	59	55	47	161	228
Stijl/toon	52	41	49	142	193
Personages	25	40	22	87	117
Auteur/intentie	21	25	19	65	75

Structuur	36	17	3	56	69
Thematiek/ideeën	8	24	14	46	48
Overig	13	19	12	44	45
Setting	3	0	4	7	8
Dialogen	0	3	0	3	3
Symboliek	0	0	12	0	0
Uiterlijk/presentatie	0	0	0	0	0

Tabel 25. Het aantal Bol.com-reviews waarin de verschillende aspecten geëvalueerd zijn.

Wat we uit de absolute en relatieve aantallen en de rangordetabel op kunnen maken is dat er in Bol.com-reviews over de categorie literaire fictie veelal dezelfde aspecten worden geëvalueerd. Het aspect ‘Geheel/deel’ is bij alle romans het meest geëvalueerde aspect, gevolgd door ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’ en ‘Personages’. Opvallend is dat deze drie geëvalueerde aspecten op eenzame hoogte staan in verhouding tot de andere aspecten en dat er over het algemeen meerdere uitspraken over de aspecten binnen dezelfde review gedaan worden. De andere aspecten worden niet of slechts heel beperkt in de lezersoordelen betrokken: zo worden de aspecten ‘Symboliek’ en ‘Uiterlijk/presentatie’ in geen enkele recensie geëvalueerd en bedraagt het aantal evaluaties van de aspecten ‘Structuur’ en ‘Auteur/intentie’ bijvoorbeeld slechts ieder 5 %. De lezers op Bol.com beoordelen de romans uit de categorie literaire fictie dus voornamelijk op de aspecten ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’ en doen vooral uitspraken over de boeken als geheel of delen van het boek. De lezers baseren hun oordeel op veel dezelfde aspecten en beperken zich over het algemeen tot het noemen van slechts twee of drie soorten aspecten om hun oordeel te ondersteunen.

De lezersreviews op *Goodreads* vertonen gelijkenissen met de recensies op Bol.com in de geëvalueerde aspecten. Zoals te zien is in Tabel 26 ligt het totaal aantal evaluaties op *Goodreads* dicht bij het totaal aantal evaluaties op Bol.com (1391). In de reviews over zowel *Bonita Avenua*, *Tirza* en *Knielen op een bed violen* is het aspect ‘Geheel/deel’ het vaakst geëvalueerd, gevolgd door ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’. Het aspect ‘Symboliek’ is, net als bij de Bol.com-reviews, geen enkele keer geëvalueerd.

	<i>Bonita Avenua</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal
Geheel/deel	262	156	91	509
Plot	144	73	32	249
Stijl/toon	120	46	25	191
Personages	55	33	6	94
Overig	44	34	1	79
Auteur/intentie	39	24	4	67
Structuur	55	6	0	61
Thematiek/ideeën	17	10	11	38

Dialogen	10	1	0	11
Setting	3	0	4	7
Uiterlijk/presentatie	2	0	1	3
Symboliek	0	0	0	0
Totaal	751	383	175	1309

Tabel 26. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Goodreads van de drie romans uit de categorie literaire fictie in absolute aantallen.

De relatieve aantallen in Tabel 27 tonen dat er verschillen zijn in de verdeling van het totaal aantal evaluaties over de drie romans. Waar in de reviews over zowel *Bonita Avenue*, *Tirza* en *Knielen op een bed violen* het aspect ‘Geheel/deel’ het meest werd geëvalueerd, is de afstand tot het tweede meest geëvalueerde aspect in het geval van *Tirza* en *Knielen op een bed violen* aanzienlijk groter dan bij *Bonita Avenue*. Van het totaal aantal evaluaties over *Knielen op een bed violen* ging 52 % over de eigenschap ‘Geheel/deel’ en slechts 18 % over het eerstvolgende meest genoemde aspect, ‘Plot’, terwijl bij *Bonita Avenue* 39 % van het totaal aantal evaluaties over ‘Geheel/deel’ ging en 19 % over het aspect ‘Plot’, dat na ‘Geheel/deel’ het vaakst voorkwam.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal
Geheel/deel	35 %	41 %	52 %	39 %
Plot	19 %	19 %	18 %	19 %
Stijl/toon	16 %	12 %	14 %	15 %
Personages	7 %	9 %	3 %	7 %
Overig	6 %	9 %	1 %	6 %
Auteur/intentie	5 %	6 %	2 %	5 %
Structuur	7 %	2 %	0 %	5 %
Thematiek/ideeën	4 %	2 %	3 %	3 %
Dialogen	1 %	0 %	0 %	1 %
Setting	0 %	0 %	2 %	1 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	0 %	0 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 27. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Goodreads van de drie romans uit de categorie literaire fictie in relatieve aantallen.

De rangorde van de eigenschappen in Tabel 28 laat een overeenkomst zien in de meest geëvalueerde aspecten van de romans. De drie meest geëvalueerde aspecten zijn voor zowel *Bonita Avenue* als *Tirza* en *Knielen op een bed violen* ‘Geheel/deel’, ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’. Het verschil tussen de eerste en tweede eigenschappen in de rangorde verschilt sterk per roman en hoewel ‘Geheel/deel’ in de reviews over alle drie de romans de meest geëvalueerde eigenschap is, staat dat bij *Bonita Avenue* voor 35 % van het geheel aan evaluaties en bij *Knielen op een bed violen* voor 52 %.

<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Plot	Plot	Plot
Stijl/toon	Stijl/toon	Stijl/toon
Structuur	Overig	Thematiek/ideeën
Personages	Personages	Personages
Overig	Auteur/intentie	Setting
Auteur/intentie	Thematiek/ideeën	Auteur/intentie
Thematiek/ideeën	Structuur	Uiterlijk/presentatie
Dialogen	Dialogen	Overig
Setting	Setting	Structuur
Uiterlijk/presentatie	Uiterlijk/presentatie	Dialogen
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 28. Rangordetabel van de geëvalueerde aspecten in de reviews over literaire fictie op Goodreads.

De verdeling van het totaal aantal evaluaties over de *Goodreads*-reviews in Tabel 29 geeft weer dat er, net als op Bol.com, in de meeste gevallen geen een-op-eenrelatie bestaat tussen het aantal keer dat een aspect is geëvalueerd en in hoeveel recensies de aspecten voorkomen. Opnieuw komt dit het duidelijkst terug in de evaluaties van het aspect ‘Geheel/deel’, waarover in totaal 509 evaluaties werden gedaan over 292 reviews, wat staat voor een verhouding van 1 op 1,75. Ook het aspect ‘Plot’ kenmerkt zich door een ongelijke verhouding (1 op 1,5) tussen het totaal aantal evaluaties en het aantal recensies en evenzo is dit het geval bij het aspect ‘Personages’ (1 op 1,5) en ‘Stijl/toon’ (1 op 1,25). De overige aspecten vertonen een minder groot verschil of zelfs geen verschil in de verhouding tussen het totaal aantal evaluaties en de recensies; de aspecten ‘Dialogen’, ‘Setting’, ‘Uiterlijk/presentatie’ en ‘Thematiek/ideeën’ hebben een een-op-eenrelatie tussen beide.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal aantal recensies met aspect	Totaal aantal keer geëvalueerd
Geheel/deel	157	78	57	292	509
Plot	97	51	23	171	249
Stijl/toon	93	35	23	151	191
Personages	39	26	6	71	94
Overig	40	34	1	75	79
Auteur/intentie	32	21	4	57	67
Structuur	49	5	0	54	61

Thematiek/ideeën	16	10	11	37	38
Dialogen	10	1	0	11	11
Setting	3	0	4	7	7
Uiterlijk/presentatie	2	0	1	3	3
Symboliek	0	0	0	0	0

Tabel 29. Het aantal Goodreads-reviews waarin de verschillende aspecten geëvalueerd zijn.

Wat zeggen deze bevindingen over de *Goodreads*-recensies over de drie literaire romans? Allereerst kenmerken de *Goodreads*-reviews zich door de focus op een drietal aspecten in de evaluaties: ‘Geheel/deel’, ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’. Wel waren er onderlinge verschillen in de verhouding tussen deze drie meest genoemde aspecten, die kon uiteenlopen van 52 % van de evaluaties die zich op ‘Geheel/deel’ richtte in het geval van *Knielen op een bed violen* tot 35 % van de evaluaties die betrekking had op ‘Geheel/deel’ bij *Bonita Avenue*. Over het aspect ‘Geheel/deel’ worden in de meeste *Goodreads*-reviews meer dan één uitspraak gedaan, net als over het aspect ‘Plot’ en ‘Personages’.

Tussen de Bol.com-reviews en de *Goodreads*-recensies bestaan overeenkomsten in de geëvalueerde aspecten over de categorie literaire fictie. In beide soorten recensies gebruiken de lezers voornamelijk de aspecten ‘Geheel/deel’, ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’ of ‘Personages’ om hun waardeoordeel te ondersteunen, maar doen ze geen uitspraken over het aspect ‘Symboliek’. In zowel de gemiddelde Bol.com-review als de gemiddelde *Goodreads*-recensie doen de lezers meerdere uitspraken over de roman in het geheel of over een deel van de roman en over de plot of de stijl van de auteur.

Ik wil ook een aantal verschillen benoemen. De categorie ‘Overig’, waaronder uitspraken vielen die ofwel niet in de andere categorieën thuishoorden of die onduidelijk waren in over welk aspect zij gingen, was groter in bij *Goodreads* dan bij Bol.com. Dit werd veroorzaakt door het feit dat er in de *Goodreads*-recensies vaker ambigue uitspraken gedaan werden, die een wel een duidelijk aspect bevatten, maar waarvan niet helder was op welk aspect zij betrekking hadden.

Daarnaast verschilde het aantal evaluaties per roman sterk tussen Bol.com en *Goodreads*. Meer dan de helft van de evaluaties over literaire fictie op *Goodreads* is afkomstig van *Bonita Avenue* (751 evaluaties in totaal), terwijl over het aantal evaluaties over de aspecten van *Knielen op een bed violen* slechts 175 was. Dit is het gevolg van de grote hoeveelheid reviews die over *Bonita Avenue* op *Goodreads* verscheen (ruim 200), waartegenover het aantal reviews over *Knielen op een bed violen* relatief klein was (69). Het is van belang om dit in de conclusie en interpretatie van de gegevens mee te nemen. Bij de reviews op Bol.com was de verdeling van het aantal evaluaties over de drie romans veel minder extreem, maar daar verschilde het totaal aantal reviews dan ook niet zodanig als op *Goodreads* het geval was.

LITERAIRE FICTIE – EIGENSCHAPPEN

De verschillende eigenschappen die samen met de aspecten het evaluatiedomein vormden, staan voor de reviews op Bol.com in de categorie literaire fictie in Tabel 30 weergegeven. De eigenschap ‘Goed/overig’ is bij uitstek de meest gebruikte eigenschap en omvat 70 % van het totaal aantal eigenschappen. Na ‘Goed/overig’ volgt op een afstand de eigenschap ‘Emotionaliteit’, gevolgd door ‘Realiteit/geloofwaardigheid’. Per roman verschilt de mate waarin de verschillende overige eigenschappen voorkomen. Bij *Knielen op een bed violen* is de eigenschap ‘Emotionaliteit’ relatief vaker gebruikt dan in de andere twee romans, net als ‘Morele eigenschappen’. Daarentegen ontbrak bij deze roman de eigenschap ‘Literaire/intellectuele eigenschappen’ geheel, terwijl deze bij *Bonita Avenue* en *Tirza* wel aanwezig was. De eigenschappen ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Religieuze

eigenschappen' zijn de minst gebruikte eigenschappen en ook 'Samenhang' en 'Originaliteit' zijn relatief weinig gebruikt.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal:
Goed/overig	297	417	258	972
Emotionaliteit	12	36	83	131
Realiteit/geloofwaardigheid	17	23	22	62
Continuïteit	24	15	10	49
Efficiëntie	14	14	6	34
Helderheid	16	11	1	28
Literaire/intellectuele eigenschappen	9	13	0	22
Morele eigenschappen	5	5	12	22
Humor	6	10	2	20
Intensiteit/levendigheid	6	8	5	19
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	4	5	2	11
Samenhang	1	6	0	7
Originaliteit	3	1	3	7
Didactische eigenschappen	0	0	5	5
Religieuze eigenschappen	0	0	2	2
Totaal	414	564	411	1391

Tabel 30. Het totaal aantal eigenschappen in de reviews op Bol.com van de drie romans uit de categorie literaire fictie in relatieve aantallen.

Tabel 31 maakt de verschillen en overeenkomsten tussen romans in het aantal toegekende eigenschappen duidelijk. De drie meest gebruikte eigenschappen komen nagenoeg overeen, al wijkt *Bonita Avenue* af in de eigenschap 'Continuïteit' dat de tweede plek neemt, in tegenstelling tot 'Emotionaliteit' bij *Tirza* en *Knielen op een bed violen*. De overige eigenschappen verschillen voornamelijk tussen *Bonita Avenue* en *Tirza* enerzijds en *Knielen op een bed violen* anderzijds. Kenmerkend voor *Knielen op een bed violen* is dat eigenschappen als 'Didactische eigenschappen' en 'Morele eigenschappen' hoger in de rangordetabel staan dan bij *Bonita Avenue* en *Tirza*. Daarentegen staat de eigenschap 'Literaire/intellectuele eigenschappen' weer hoger in de rangorde bij *Bonita Avenue* en *Tirza* dan bij *Knielen op een bed violen*.

<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Continuïteit	Emotionaliteit	Emotionaliteit
Realiteit/geloofwaardigheid	Realiteit/geloofwaardigheid	Realiteit/geloofwaardigheid
Helderheid	Continuïteit	Morele eigenschappen
Efficiëntie	Efficiëntie	Continuïteit
Emotionaliteit	Literaire/intellectuele eigenschappen	Efficiëntie
Literaire/intellectuele eigenschappen	Helderheid	Intensiteit/levendigheid
Intensiteit/levendigheid	Humor	Didactische eigenschappen
Humor	Intensiteit/levendigheid	Originaliteit
Morele eigenschappen	Samenhang	Humor
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Originaliteit	Morele eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen
Samenhang	Originaliteit	Helderheid
Didactische eigenschappen	Didactische eigenschappen	Samenhang
Religieuze eigenschappen	Religieuze eigenschappen	Literaire/intellectuele eigenschappen

Tabel 31. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over literaire fictie op Bol.com.

Het totaal aantal toegekende eigenschappen voor de categorie literaire fictie is weergegeven in Tabel 32. De eigenschappen in de reviews op *Goodreads* voor de categorie literaire fictie worden eveneens gedomineerd door de eigenschap ‘Goed/overig’, die 75 % van het totaal aantal toegekende eigenschappen omvatte. Op de tweede plek komt de eigenschap ‘Emotionaliteit’, die met 6 % van het geheel aantal eigenschappen op een aanzienlijke afstand van ‘Goed/overig’ komt en die een relatief groter deel van het aantal eigenschappen beslaat bij *Knielen op een bed violen* dan bij *Bonita Avenue* of *Tirza*. In de reviews van alle drie romans op *Goodreads* komt de eigenschap ‘Religieuze eigenschappen’ geheel niet voor en ook ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Politiek-maatschappelijke eigenschappen’ zijn in zeer geringe mate aanwezig.

	<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>	Totaal:
Goed/overig	590	284	117	991
Emotionaliteit	14	38	29	81
Realiteit/geloofwaardigheid	43	14	12	69
Efficiëntie	32	7	2	41
Helderheid	14	10	2	26
Intensiteit/levendigheid	17	7	1	25
Continuïteit	12	7	4	23
Literaire/intellectuele eigenschappen	9	6	1	16
Humor	6	6	1	13
Morele eigenschappen	3	2	4	9
Originaliteit	7	1	1	9
Samenhang	5	1	0	6
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	4	0	0	4
Didactische eigenschappen	0	0	2	2
Religieuze eigenschappen	0	0	0	0
Totaal	756	383	176	1315

Tabel 32. Het totaal aantal toegekende eigenschappen in de reviews op Goodreads van de drie romans uit de categorie literaire fictie

Wanneer we kijken naar Tabel 33, waarin de rangorde van de toegekende eigenschappen weergegeven wordt voor de reviews op *Goodreads*, zien we een overeenkomst in de top drie van meest genoemde eigenschappen. In de reviews van alle drie de romans in de categorie literaire fictie heb ik de eigenschappen ‘Goed/overig’, ‘Emotionaliteit’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ het meest waargenomen. De ‘Politieke eigenschappen’ en ‘Religieuze eigenschappen’ staan bij zowel *Bonita Avenue* als *Tirza* en *Knielen op een bed violen* verder onderaan in de rangorde.

<i>Bonita Avenue</i>	<i>Tirza</i>	<i>Knielen op een bed violen</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Realiteit/geloofwaardigheid	Emotionaliteit	Emotionaliteit
Efficiëntie	Realiteit/geloofwaardigheid	Realiteit/geloofwaardigheid
Intensiteit/levendigheid	Helderheid	Continuïteit

Helderheid	Efficiëntie	Morele eigenschappen
Emotionaliteit	Continuïteit	Efficiëntie
Continuïteit	Intensiteit/levendigheid	Helderheid
Literaire/intellectuele eigenschappen	Literaire/intellectuele eigenschappen	Didactische eigenschappen
Originaliteit	Humor	Intensiteit/levendigheid
Humor	Morele eigenschappen	Literaire/intellectuele eigenschappen
Samenhang	Samenhang	Humor
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Originaliteit	Originaliteit
Morele eigenschappen	Didactische eigenschappen	Samenhang
Didactische eigenschappen	Religieuze eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Religieuze eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen

Tabel 33. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over literaire fictie op Goodreads.

De bevindingen over de eigenschappen in de Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies over de drie literaire romans laten zien dat er opnieuw meer overeenkomsten dan verschillen aan te merken zijn in de recensies op beide sites. De eigenschap ‘Goed/overig’ is voor zowel de reviews op Bol.com als *Goodreads* de grootste categorie, gevolgd door ‘Emotionaliteit’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’. Wel vertoont de verdeling tussen deze drie eigenschappen op *Goodreads* een grotere afstand tussen de meest genoemde eigenschap ‘Goed/overig’ en de tweede eigenschap in de rangorde (‘Emotionaliteit’), wat echter niet wegneemt dat de afstand tussen deze twee eigenschappen in de rangorde op Bol.com nog steeds erg groot is.

In de categorie literaire non-fictie zijn 174 Bol.com-reviews en 201 *Goodreads*-recensies van evaluatiedomeinen voorzien. Het totaal aantal geëvalueerde aspecten in de reviews op Bol.com betrof 398, waarvan het in 208 evaluaties ging om het aspect ‘Geheel/deel’, wat neerkomt op 52 % van het geheel aan evaluaties (zie Tabel 34). Het aspect ‘Geheel/deel’ wordt gevolgd door ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’. De aspecten ‘Dialogen’ en ‘Symboliek’ komen niet voor in de reviews over literaire non-fictie.

Onder de verschillende werken verschilt de verdeling tussen de aspecten: bij *In Europa* en *Dit kan niet waar zijn* is ‘Geheel/deel’ bij uitstek de grootste categorie en is de afstand met de volgende aspecten erg groot, terwijl bij *Sonny Boy* het aspect ‘Plot’ in afstand relatief dicht op het aspect ‘Geheel/deel’ volgt.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal
Geheel/deel	65	74	69	208
Plot	18	2	52	72
Stijl/toon	15	10	14	39
Structuur	7	11	12	30
Thematiek/ideeën	15	2	2	19
Auteur/intentie	8	1	3	12
Personages	2	0	5	7
Overig	6	0	0	6
Uiterlijk/presentatie	0	0	4	4
Setting	0	0	1	1
Dialogen	0	0	0	0
Symboliek	0	0	0	0
Totaal	136	100	162	398

Tabel 34. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie literaire werken uit de categorie non-fictie in absolute aantallen.

Het overzicht van de aantallen evaluaties in verhouding tot het geheel zoals in Tabel 35 toont nogmaals de 52 % van de evaluaties die ging over het aspect ‘Geheel/deel’, gevolgd door ‘Plot’ (18 %) en ‘Stijl/toon’ (10 %). Het verschilt echter wel per boek in hoeverre het aspect ‘Plot’ geëvalueerd werd: in het geval van *In Europa* ging slechts 2 % van de evaluaties over dit aspect, terwijl bij *Sonny Boy* dit 32 % was. Hetzelfde geldt voor de aspecten ‘Geheel/deel’ en ‘Auteur/intentie’.

Laatstgenoemde aspect kwam voornamelijk voor in de reviews over *Dit kan niet waar zijn* en nauwelijks in de reviews over de twee andere literaire werken.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Gemiddeld
Geheel/deel	48 %	74 %	43 %	52 %
Plot	13 %	2 %	32 %	18 %
Stijl/toon	11 %	10 %	9 %	10 %
Structuur	5 %	11 %	7 %	8 %
Thematiek/ideeën	11 %	2 %	1 %	5 %
Auteur/intentie	9 %	1 %	2 %	3 %
Personages	1 %	0 %	3 %	2 %
Overig	4 %	0 %	0 %	2 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	0 %	2 %	1 %
Setting	0 %	0 %	0 %	0 %
Dialogen	0 %	0 %	0 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 35. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie boeken uit de categorie literaire non-fictie in relatieve aantallen.

De rangorde in Tabel 36 toont per werk welke aspecten het meest geëvalueerd werden. De drie meest geëvalueerde aspecten van *Dit kan niet waar zijn* en *Sonny Boy* komen, ook in volgorde, overeen: het meest geëvalueerd was het aspect ‘Geheel/deel’, gevolgd door ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’. *In Europa* wijkt af door niet ‘Plot’ als tweede aspect in de rangorde te hebben, maar ‘Structuur’. Bovendien kenmerkt *In Europa* zich door het feit dat van de twaalf verschillende aspecten er maar zes in de evaluaties naar voren kwamen, en ook *Dit kan niet waar zijn* en *Sonny Boy* kenmerken zich door het feit dat er vier aspecten geheel niet in de evaluaties zijn voorgekomen.

<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Plot	Structuur	Plot
Stijl/toon	Stijl/toon	Stijl/toon
Thematiek/ideeën	Plot	Structuur
Auteur/intentie	Thematiek/ideeën	Personages
Structuur	Auteur/intentie	Uiterlijk/presentatie
Overig	Setting	Auteur/intentie
Personages	Dialogen	Thematiek/ideeën
Setting	Personages	Setting
Dialogen	Overig	Dialogen

Uiterlijk/presentatie	Uiterlijk/presentatie	Overig
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 36. Rangordetabel van de aspecten in de reviews over literaire non-fictie op Bol.com.

Het totaal aantal evaluaties en het aantal recensies waarin de aspecten in de categorie literaire non-fictie op Bol.com voorkwamen, is weergegeven in Tabel 37. Hoe de verhouding is tussen het aantal evaluaties en het aantal recensies waarin deze voorkomen, blijkt per aspect te verschillen. Wanneer het gaat om de aspecten ‘Thematiek/ideeën’ en ‘Structuur’, dan blijkt de verhouding in de buurt te komen van 1 op 2, wat betekent dat lezers deze twee aspecten over het algemeen met meerdere uitspraken in hun review beoordeelden. Het aspect ‘Geheel/deel’ heeft een verhouding van 1 op 1,5 tussen het aantal recensies en evaluaties en in het geval van ‘Auteur/intentie’ is de verhouding 1 : 1,5. De overige aspecten verhouden zich nagenoeg gelijk tot elkaar in het aantal recensies en evaluaties.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal aantal recensies met aspect	Totaal aantal keer geëvalueerd
Geheel/deel	61	42	50	153	208
Plot	32	3	35	70	72
Stijl/toon	15	8	14	37	39
Structuur	4	8	4	16	30
Thematiek/ideeën	6	2	2	10	19
Auteur/intentie	8	1	3	12	18
Personages	1	0	5	6	7
Overig	6	1	0	6	7
Uiterlijk/presentatie	1	0	3	4	4
Setting	0	0	1	1	1
Dialogen	0	0	0	0	0
Symboliek	0	0	0	0	0
Totaal	140	64	117	328	398

Tabel 37. Het aantal Bol.com-reviews waarin de verschillende aspecten geëvalueerd zijn.

De lezersrecensies op *Goodreads* lijken in de aspecten die geëvalueerd worden sterk op de Bol.com-recensies van deze categorie. Zoals te zien is in Tabel 38 werd het aspect ‘Geheel/deel’ het vaakst beoordeeld, gevolgd door ‘Plot’ en ‘Stijl/toon’, wat exact overeenkomt met de meest geëvalueerde aspecten op Bol.com over literaire non-fictie. Het aspect ‘Symboliek’ werd in geen enkele recensie geëvalueerd en de aspecten ‘Setting’ en ‘Uiterlijk/presentatie’ kwamen enkel eenmalig voor bij *Sonny Boy*.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal
Geheel/deel	162	50	50	262
Plot	26	4	36	66
Stijl/toon	29	9	13	51
Auteur/intentie	20	3	6	29
Structuur	11	7	9	27
Thematiek/ideeën	17	4	4	25
Personages	2	1	3	6
Dialogen	1	0	4	5
Setting	0	0	1	1
Uiterlijk/presentatie	0	0	1	1
Symboliek	0	0	0	0
Overig	0	0	0	0
Totaal	268	78	127	473

Tabel 38. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Goodreads van de drie werken uit de categorie literaire non-fictie in absolute aantallen.

De evaluaties per aspecten in percentages weergegeven (in Tabel 39) tonen de onderlinge verschillen tussen de afzonderlijke boeken in de categorie literaire non-fictie. De evaluaties van ‘Geheel/deel’ beslaan in het geval van *Dit kan niet waar zijn* en *In Europa* meer dan de helft van het totaal aantal evaluaties, terwijl dat bij *Sonny Boy* slechts 39 % is en het aspect dat na ‘Geheel/deel’ komt relatief veel meer naderbij ligt dan bij de andere twee literaire werken. Bovendien spreiden de evaluaties zich in de reviews over *Sonny Boy* uit over tien van de twaalf aspecten, terwijl er in de reviews over *In Europa* slechts zeven van de twaalf aspecten werden benoemd, net als bij *Dit kan niet waar zijn*. In hun reviews over *Sonny Boy* gebruikten de lezers dus een rijker palet aan aspecten om hun waardeoordeel op te baseren in vergelijking tot *Dit kan niet waar zijn* en *In Europa*.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal
Geheel/deel	60 %	64 %	39 %	55 %
Plot	10 %	5 %	28 %	14 %
Stijl/toon	11 %	12 %	10 %	11 %
Auteur/intentie	7 %	4 %	5 %	6 %
Structuur	4 %	9 %	7 %	6 %
Thematiek/ideeën	6 %	5 %	3 %	5 %

Personages	2 %	1 %	2 %	2 %
Dialogen	0 %	0 %	3 %	1 %
Setting	0 %	0 %	1 %	0 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	0 %	1 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %
Overig	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 39. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Goodreads van de drie werken uit de categorie literaire non-fictie in relatieve aantallen.

De bijbehorende rangordetabel voor de categorie literaire non-fictie is weergegeven in Tabel 40 en toont nogmaals de overeenkomsten in de meest geëvalueerde aspecten. De drie meest geëvalueerde aspecten zijn voor *Dit kan niet waar zijn* en *Sonny Boy* hetzelfde, al verschilt de volgorde in de rangorden. Het aspect ‘Structuur’ staat enkel in de top drie meest geëvalueerde aspecten van *In Europa*, maar dit aspect krijgt een goede vierde plek bij *Sonny Boy* en zesde plek bij *Dit kan niet waar zijn*. Een overeenkomst tussen de drie boeken is dat de aspecten ‘Uiterlijk/presentatie’, ‘Symboliek’ en ‘Overig’ onderaan in de rangorde staan.

<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Stijl/toon	Stijl/toon	Plot
Plot	Structuur	Stijl/toon
Auteur/intentie	Plot	Structuur
Thematiek/ideeën	Thematiek/ideeën	Auteur/intentie
Structuur	Auteur/intentie	Dialogen
Personages	Personages	Thematiek/ideeën
Dialogen	Setting	Personages
Setting	Dialogen	Uiterlijk/presentatie
Uiterlijk/presentatie	Uiterlijk/presentatie	Setting
Overig	Overig	Overig
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 40. Rangordetabel van de aspecten in de reviews over literaire non-fictie op Goodreads.

Hoe het totaal aantal evaluaties op *Goodreads* over de drie werken uit de categorie literaire non-fictie zich verhoudt tot het aantal recensies waarin de aspecten genoemd werden, blijkt uit Tabel 41. Het totaal aantal recensies van de gehele categorie staat in een verhouding van ongeveer 1 op 1 tot het totaal aantal evaluaties.

In de gevallen van de aspecten ‘Setting’, ‘Dialogen’ en ‘Personages’ is de verhouding tussen het totaal aantal recensies en het aantal keren dat de aspecten in totaal zijn geëvalueerd 1 op 1 of nagenoeg

1 op 1. De verhouding is echter anders bij de aspecten ‘Geheel/deel’ (verhouding 1 op 1,5), ‘Plot’ (verhouding 1 op 1,5), ‘Stijl/toon’ (verhouding 1 op 1) en ‘Thematiek/ideeën’ (verhouding 1 op 1,5).

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal aantal recensies met aspect	Totaal aantal keer geëvalueerd
Geheel/deel	105	28	33	166	262
Plot	20	3	23	46	66
Stijl/toon	24	7	13	44	51
Auteur/intentie	15	3	6	24	29
Structuur	9	7	8	24	27
Thematiek/ideeën	11	3	4	18	25
Personages	2	1	3	6	6
Dialogen	0	0	4	4	5
Setting	0	0	1	1	1
Symboliek	0	0	0	0	0
Uiterlijk/presentatie	0	0	0	0	0
Overig	12	0	0	0	0
Totaal	140	64	117	328	398

Tabel 41. Het aantal Goodreads-reviews waarin de verschillende aspecten geëvalueerd zijn.

LITERAIRE NON-FICTIE – EIGENSCHAPPEN

De eigenschappen die samen met de aspecten het evaluatiedomein vormden in de reviews over literaire non-fictie op Bol.com zijn weergegeven in Tabel 42. Van de vijftien eigenschappen kwam de eigenschap ‘Goed/overig’ het meest voor in de evaluatiedomeinen van deze categorie, gevolgd door ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Emotionaliteit’. Er is echter een aanzienlijk verschil in de verdeling van het totaal aantal van deze eigenschappen over de drie literaire werken. Van het totaal aantal keren dat de eigenschap ‘Didactische eigenschappen’ in een evaluatiedomein voorkwam, is de helft te vinden in de reviews over *In Europa* en is de eigenschap ‘Emotionaliteit’ voornamelijk aanwezig in de evaluaties over *Sonny Boy*. Voor Luyendijks *Dit kan niet waar zijn* is, na ‘Goed/overig’, de eigenschap ‘Helderheid’ de meest voorkomende eigenschap. Deze eigenschap komt echter nauwelijks terug in de reviews over *In Europa* en *Sonny Boy*.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal:
Goed/overig	77	58	92	227
Didactische eigenschappen	8	21	14	43
Emotionaliteit	6	4	25	35

Helderheid	26	3	0	29
Realiteit/geloofwaardigheid	3	5	9	17
Morele eigenschappen	3	4	5	12
Continuïteit	0	2	9	11
Originaliteit	8	1	0	9
Intensiteit/levendigheid	3	0	1	4
Literaire/intellectuele eigenschappen	3	0	0	3
Efficiëntie	2	0	0	2
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	1	1	0	2
Humor	0	1	0	1
Samenhang	0	0	0	0
Religieuze eigenschappen	0	0	0	0
Totaal	140	100	155	395

Tabel 42. Het totaal aantal toegekende eigenschappen in de reviews op Bol.com van boeken uit de categorie literaire non-fictie.

De rangordetabel (Tabel 43) geeft in volgorde weer welke eigenschappen in de reviews over de drie literaire werken uit de categorie non-fictie het meest voorkwamen. Van de drie meest voorkomende eigenschappen hebben *Dit kan niet waar zijn*, *In Europa* en *Sonny Boy* er twee gemeen: de eigenschap ‘Goed/overig’ en ‘Didactische eigenschappen’. De derde eigenschap in de top drie verschilt echter: voor *Dit kan niet waar zijn* is de derde meest voorkomende eigenschap ‘Helderheid’, terwijl dat voor *In Europa* het aspect ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ is en voor *Sonny Boy* ‘Emotionaliteit’.

<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Helderheid	Didactische eigenschappen	Emotionaliteit
Didactische eigenschappen	Realiteit/geloofwaardigheid	Didactische eigenschappen
Originaliteit	Emotionaliteit	Continuïteit
Emotionaliteit	Morele eigenschappen	Realiteit/geloofwaardigheid
Intensiteit/levendigheid	Helderheid	Morele eigenschappen
Literaire/intellectuele eigenschappen	Continuïteit	Intensiteit/levendigheid
Realiteit/geloofwaardigheid	Humor	Efficiëntie
Morele eigenschappen	Politiek-maatschappelijke	Samenhang

eigenschappen		
Efficiëntie	Originaliteit	Literaire/intellectuele eigenschappen
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Efficiëntie	Humor
Samenhang	Samenhang	Helderheid
Continuïteit	Intensiteit/levendigheid	Religieuze eigenschappen
Humor	Literaire/intellectuele eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen
Religieuze eigenschappen	Religieuze eigenschappen	Originaliteit

Tabel 43. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over literaire non-fictie op Bol.com.

De meest voorkomende eigenschappen in de reviews over literaire non-fictie op *Goodreads* komen overeen met de meest voorkomende eigenschappen in de reviews op Bol.com, zoals te zien in Tabel 44. Van het totaal van 473 genoemde eigenschappen ging het in 287 van de gevallen over de eigenschap ‘Goed/overig’, gevolgd door ‘Didactische eigenschappen’ (54 van de 473) en ‘Helderheid’ (40 van de 473). Hoewel de eigenschap ‘Helderheid’ op de derde plaats van het totaal staat, heeft de eigenschap in 38 van de 40 gevallen betrekking op *Dit kan niet waar zijn*. Het is dus geen eigenschap die over het algemeen voorkomt, maar dat vrijwel alleen gebruikt wordt binnen in reviews over *Dit kan niet waar zijn*.

	<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>	Totaal:
Goed/overig	156	56	75	287
Didactische eigenschappen	27	17	10	54
Helderheid	38	1	1	40
Emotionaliteit	13	2	21	36
Morele eigenschappen	10	2	5	17
Realiteit/geloofwaardigheid	6	0	4	10
Continuïteit	0	0	8	8
Originaliteit	7	0	0	7
Intensiteit/levendigheid	5	0	1	6
Literaire/intellectuele eigenschappen	3	0	1	4
Efficiëntie	1	0	0	1
Humor	1	0	0	1
Religieuze eigenschappen	0	0	1	1

Politiek-maatschappelijke eigenschappen	1	0	0	1
Samenhang	0	0	0	0
Totaal:	268	78	127	473

Tabel 44. Het totaal aantal toegekende eigenschappen in de reviews op Bol.com van boeken uit de categorie literaire non-fictie.

In de rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over literaire non-fictie op Goodreads (Tabel 45) is te zien hoe de eigenschap ‘Helderheid’ voornamelijk hoog scoort bij *Dit kan niet waar zijn* en een stuk lager in de rangorde staat bij *In Europa* en *Sonny Boy*. De overeenkomst in meest voorkomende eigenschappen in de reviews over de drie literaire werken is dat de eigenschap ‘Didactische eigenschappen’ samen met de eigenschap ‘Goed/overig’ bovenaan in de rangordetabel staat. Eigenschappen die niet of nauwelijks in de evaluatiedomeinen genoemd werden waren ‘Samenhang’, ‘Religieuze eigenschappen’ en ‘Politiek-maatschappelijke eigenschappen’, maar ook ‘Humor’ en ‘Efficiëntie’ waren slechts in beperkte mate aanwezig.

<i>Dit kan niet waar zijn</i>	<i>In Europa</i>	<i>Sonny Boy</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Helderheid	Didactische eigenschappen	Emotionaliteit
Didactische eigenschappen	Emotionaliteit	Didactische eigenschappen
Emotionaliteit	Morele eigenschappen	Continuïteit
Morele eigenschappen	Helderheid	Morele eigenschappen
Originaliteit	Efficiëntie	Realiteit/geloofwaardigheid
Realiteit/geloofwaardigheid	Samenhang	Intensiteit/levendigheid
Intensiteit/levendigheid	Continuïteit	Literaire/intellectuele eigenschappen
Literaire/intellectuele eigenschappen	Intensiteit/levendigheid	Helderheid
Efficiëntie	Literaire/intellectuele eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Humor	Humor	Efficiëntie
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Realiteit/geloofwaardigheid	Samenhang
Samenhang	Religieuze eigenschappen	Didactische eigenschappen
Continuïteit	Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Religieuze eigenschappen	Originaliteit	Politiek-maatschappelijke eigenschappen

Tabel 45. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over literaire non-fictie op Goodreads.

POPULAIRE LITERATUUR – ASPECTEN

In deze laatste categorie heb ik 563 Bol.com-reviews en 144 *Goodreads*-reviews van evaluatiedomeinen voorzien. Het totaal aantal geëvalueerde aspecten in de reviews over de populaire romans was 1528, wat betekent dat de gemiddelde review minstens twee evaluaties van de verschillende aspecten bevatte.

Het aspect ‘Geheel/deel’ is opnieuw het meest genoemde aspect, zoals in Tabel 46 weergegeven, gevolgd door ‘Plot’, ‘Personages’ en ‘Stijl/toon’. In de verdeling van de geëvalueerde aspecten over de drie romans zijn er geen opmerkelijke verschillen, behalve dat het aspect ‘Auteur/intentie’ relatief vaker werd genoemd in reviews over *De gelukkige huisvrouw*.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Totaal
Geheel/deel	330	318	148	796
Plot	101	155	77	333
Personages	47	48	34	129
Stijl/toon	43	51	34	128
Auteur/intentie	11	18	23	52
Structuur	12	16	4	32
Thematiek/ideeën	12	7	10	29
Overig	0	8	6	14
Uiterlijk/presentatie	1	7	0	8
Dialogen	0	5	1	6
Setting	0	1	0	1
Symboliek	0	0	0	0
Totaal	557	634	337	1528

Tabel 46. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie populaire romans in absolute aantallen.

De percentuele weergave van het aantal keren dat de aspecten in de reviews op Bol.com werden geëvalueerd, is in Tabel 47 weergegeven. Van het geheel van evaluaties in de categorie populaire literatuur had 52 % betrekking op het aspect ‘Geheel/deel’ en 22 % op ‘Plot’. De overige aspecten komen in minder dan 10 % van de reviews voor.

De percentages tonen dat er relatief gezien geen grote verschillen zijn in de verdeling van de aspecten over de drie romans, hoewel het aspect ‘Geheel/deel’ een grotere spreiding kent dan de andere aspecten.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Percentage ten opzichte van totaal
Geheel/deel	60 %	50 %	44 %	52 %
Plot	18 %	24 %	23 %	22 %
Personages	8 %	8 %	10 %	9 %
Stijl/toon	8 %	8 %	10 %	9 %
Auteur/intentie	2 %	3 %	7 %	4 %
Structuur	2 %	3 %	1 %	2 %
Thematiek/ideeën	2 %	1 %	3 %	2 %
Overig	0 %	1 %	2 %	1 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	1 %	0 %	0 %
Dialogen	0 %	1 %	0 %	0 %
Setting	0 %	0 %	0 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 47. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Bol.com van de drie populaire romans in relatieve aantallen.

De rangorde van de hoeveelheid geëvalueerde aspecten per roman is weergegeven in Tabel 48. Zowel *Komt een vrouw bij de dokter* als *De verbouwing* en *De gelukkige huisvrouw* hebben de aspecten ‘Geheel/deel’, ‘Plot’, ‘Personages’ en ‘Stijl/toon’ bovenin in hun rangorde staan. In de reviews van alle drie de romans werden deze aspecten dus hoofdzakelijk geëvalueerd. Het aspect ‘Symboliek’ is daarentegen in de reviews van de gehele categorie populaire literatuur afwezig en het aspect ‘Setting’ werd het minst vaak geëvalueerd.

<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Plot	Plot	Plot
Personages	Stijl/toon	Stijl/toon
Stijl/toon	Personages	Personages
Thematiek/ideeën	Auteur/intentie	Auteur/intentie
Structuur	Structuur	Thematiek/ideeën
Auteur/intentie	Overig	Overig
Uiterlijk/presentatie	Thematiek/ideeën	Structuur
Setting	Uiterlijk/presentatie	Dialogen

Dialogen	Dialogen	Setting
Overig	Setting	Uiterlijk/presentatie
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 48. Rangordetabel van de aspecten in de reviews over populaire literatuur op Bol.com.

In de reviews op *Goodreads* over de drie populaire romans blijken dezelfde aspecten het meest benoemd te worden als in de reviews op Bol.com (zie Tabel 49). Van het totaal aan evaluaties over de categorie populaire literatuur (1029) gingen 481 evaluaties over het aspect ‘Geheel/deel’ en 210 evaluaties betroffen het aspect ‘Plot’. Daarna volgen nog evaluaties over ‘Stijl/toon’ (157) en ‘Personages’ (80). De aspecten ‘Dialogen’, ‘Uiterlijk/presentatie’ en ‘Setting’ werden relatief weinig geëvalueerd en het aspect ‘Symboliek’ kwam zelfs geheel niet voor in de *Goodreads*-reviews.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Totaal
Geheel/deel	174	218	89	481
Plot	56	127	27	210
Stijl/toon	41	48	68	157
Personages	33	38	9	80
Auteur/intentie	9	17	15	41
Structuur	11	14	5	30
Thematiek/ideeën	9	1	9	19
Overig	0	7	7	14
Dialogen	0	5	0	5
Uiterlijk/presentatie	0	4	1	5
Setting	0	1	0	1
Symboliek	0	0	0	0
Totaal	333	480	230	1029

Tabel 49. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op *Goodreads* van de drie populaire romans in absolute aantallen.

De percentages in Tabel 50 tonen de verhouding van de hoeveelheid evaluaties per aspect tot het geheel van evaluaties en de verschillen tussen de drie romans onderling. Van het geheel aan evaluaties ging 46 % over het aspect ‘Geheel/deel’. Per individuele roman lag dit percentage wat hoger of lager: zo ging 52 % van de evaluaties over *Komt een vrouw bij de dokter* over ‘Geheel/deel’ tegenover 39 % bij *De gelukkige huisvrouw*. Het aspect ‘Stijl/toon’ kwam relatief het vaakst voor voren in evaluaties over *De gelukkige huisvrouw* en werd minder vaak geëvalueerd in de reviews over de andere twee romans, terwijl het aspect ‘Plot’ relatief gezien het meest voorkwam in recensies over *De verbouwing* en in minder vaak in de recensies over *Komt een vrouw bij de dokter* of *De gelukkige huisvrouw*. In het geval van *Komt een vrouw bij de dokter* werden minder verschillende aspecten in het waardeoordeel betrokken dan in reviews over *De verbouwing* en *De gelukkige huisvrouw* en is een duidelijke meerderheid van de evaluaties gericht op het aspect ‘Geheel/deel’.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Percentage ten opzichte van totaal
Geheel/deel	52 %	45 %	39 %	46 %
Plot	17 %	26 %	12 %	20 %
Stijl/toon	12 %	10 %	30 %	15 %
Personages	10 %	8 %	4 %	7 %
Auteur/intentie	3 %	4 %	7 %	5 %
Structuur	3 %	3 %	2 %	3 %
Thematiek/ideeën	3 %	0 %	4 %	3 %
Overig	0 %	1 %	3 %	1 %
Uiterlijk/presentatie	0 %	1 %	1 %	1 %
Setting	0 %	0 %	0 %	0 %
Dialogen	0 %	1 %	0 %	0 %
Symboliek	0 %	0 %	0 %	0 %

Tabel 50. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende aspecten in de reviews op Goodreads van de drie populaire romans in relatieve aantallen.

De rangorde van geëvalueerde aspecten zoals te zien in Tabel 51 toont dat in de *Goodreads*-recensies grotendeels dezelfde aspecten geëvalueerd worden. De vier meest geëvalueerde aspecten zijn voor alle drie de romans de eigenschappen ‘Geheel/deel’, ‘Plot’, ‘Stijl/toon’ en ‘Personages’, het zij niet overal in dezelfde volgorde. Aspecten die zich voor alle drie de romans onderaan in de rangordetabel bevinden en dus niet of slechts zelden in reviews voorkomen, zijn ‘Symboliek’, ‘Dialogen’ en ‘Setting’.

<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>
Geheel/deel	Geheel/deel	Geheel/deel
Plot	Plot	Plot
Personages	Stijl/toon	Stijl/toon
Stijl/toon	Personages	Personages
Thematiek/ideeën	Auteur/intentie	Auteur/intentie
Structuur	Structuur	Thematiek/ideeën
Auteur/intentie	Overig	Overig
Uiterlijk/presentatie	Thematiek/ideeën	Structuur

Setting	Uiterlijk/presentatie	Dialogen
Dialogen	Dialogen	Setting
Overig	Setting	Uiterlijk/presentatie
Symboliek	Symboliek	Symboliek

Tabel 51. Rangordetabel van de aspecten in de reviews over populaire literatuur op Goodreads.

POPULAIRE LITERATUUR – EIGENSCHAPPEN

De eigenschappen die samen met de aspecten het evaluatiedomein vormden in de reviews over populaire literatuur op Bol.com zijn weergegeven in Tabel 52. Van alle eigenschappen werd de eigenschap ‘Goed/overig’ het vaakst toegekend. Er is wat betreft deze eigenschap wel een verschil tussen de drie romans uit deze categorie: zo ging het in nagenoeg de helft van het aantal keren dat ik de eigenschap ‘Goed/overig’ heb toegekend, om een evaluatie van *De verbouwing* en is de andere helft verdeeld over zowel *Komt een vrouw bij de dokter* als *De gelukkige huisvrouw*. Op de eigenschap ‘Goed/overig’ volgt de eigenschap ‘Emotionaliteit’, die in 234 van de 1534 evaluaties aanwezig was. Ook in het geval van deze eigenschap is er geen sprake van een gelijke verdeling over de drie romans, maar vormen de reviews over *Komt een vrouw bij de dokter* de uitschieter: in 177 van de 557 evaluaties kwam de eigenschap ‘Emotionaliteit’ voor, tegenover in 19 van de 637 reviews over *De verbouwing*. Ook andere eigenschappen kenmerken zich door een ongelijke verdeling van het aantal reviews waarin een bepaalde eigenschap naar voren kwam: zo komt de eigenschap ‘Continuïteit’ relatief veel vaker voor bij *De verbouwing* dan bij de andere twee romans, terwijl ‘Morele eigenschappen’ van het totaal van 44 evaluaties in 42 evaluaties over *Komt een vrouw bij de dokter* voor komt.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Totaal:
Goed/overig	216	435	227	878
Emotionaliteit	177	19	38	234
Realiteit/geloofwaardigheid	61	56	15	132
Continuïteit	5	61	11	77
Humor	30	3	18	51
Morele eigenschappen	42	0	2	44
Intensiteit/levendigheid	9	20	6	35
Literaire/intellectuele eigenschappen	4	16	6	26
Originaliteit	8	10	1	19
Helderheid	0	3	13	16
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	1	6	0	7

Efficiëntie	0	3	3	6
Samenhang	1	4	0	5
Didactische eigenschappen	3	1	0	4
Religieuze eigenschappen	0	0	0	0
Totaal	557	637	340	1534

Tabel 52. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende eigenschappen in de reviews op Bol.com van de drie populaire romans.

De rangordetabel van de eigenschappen die het meest in de evaluatiedomeinen voorkwamen (zie Tabel 53), toont zowel overeenkomsten als verschillen tussen de drie romans. De eigenschap ‘Emotionaliteit’ is in zowel de reviews over *Komt een vrouw bij de dokter* als in reviews over *De gelukkige huisvrouw* de meest voorkomende eigenschap na ‘Geheel/deel’. De eigenschap ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ staat bij alle drie de romans vrij bovenaan in de rangordetabel, terwijl onder andere ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Religieuze eigenschappen’ de onderlaag van de rangorde vormen. De eigenschap ‘Morele eigenschappen’ heeft verschillende plekken in de rangorde: een vierde plek voor *Komt een vrouw bij de dokter*, maar de laatste plek bij *De verbouwing*. Hetzelfde is van toepassing op het aspect ‘Humor’ dat in het geval van *De gelukkige huisvrouw* bij de drie meest genoemde eigenschappen behoort en ook bij *Komt een vrouw bij de dokter* relatief hoog in de rangorde staat, maar bij *De verbouwing* juist verder naar onder in de rangorde staat.

<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Emotionaliteit	Continuïteit	Emotionaliteit
Realiteit/geloofwaardigheid	Realiteit/geloofwaardigheid	Humor
Morele eigenschappen	Intensiteit/levendigheid	Realiteit/geloofwaardigheid
Humor	Emotionaliteit	Helderheid
Intensiteit/levendigheid	Literaire/intellectuele eigenschappen	Continuïteit
Originaliteit	Originaliteit	Intensiteit/levendigheid
Continuïteit	Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Literaire/intellectuele eigenschappen
Literaire/intellectuele eigenschappen	Samenhang	Efficiëntie
Didactische eigenschappen	Efficiëntie	Morele eigenschappen
Samenhang	Humor	Originaliteit
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Helderheid	Samenhang

Efficiëntie	Didactische eigenschappen	Didactische eigenschappen
Helderheid	Religieuze eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Religieuze eigenschappen	Morele eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen

Tabel 53. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over populaire literatuur op Bol.com

Het totaal aantal toegekende eigenschappen in de evaluatiedomeinen in de reviews op Goodreads bedroeg 358, zoals weergegeven in Tabel 54. Van de 358 toegekende eigenschappen waren er 187 ‘Goed/overig’, gevolgd door ‘Emotionaliteit’ (78) en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ (25). Opnieuw is de eigenschap ‘Emotionaliteit’ voornamelijk vertegenwoordigd in de reviews over *Komt een vrouw bij de dokter* en is de eigenschap ‘Literaire/intellectuele eigenschappen’ voornamelijk aanwezig in reviews over *De verbouwing* en in mindere mate of zelfs geheel niet bij *Komt een vrouw bij de dokter* of *De gelukkige huisvrouw*. De eigenschappen ‘Efficiëntie’, ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Religieuze eigenschappen’ zijn in geen enkele review genoemd als eigenschap in een evaluatiedomein.

	<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>	Totaal:
Goed/overig	100	47	40	187
Emotionaliteit	69	2	7	78
Realiteit/geloofwaardigheid	10	7	8	25
Literaire/intellectuele eigenschappen	5	12	0	17
Humor	11	0	6	17
Continuïteit	2	9	5	16
Intensiteit/levendigheid	4	0	2	6
Samenhang	0	0	3	3
Morele eigenschappen	3	0	0	3
Originaliteit	3	1	0	3
Helderheid	0	0	2	2
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	0	0	1	1
Efficiëntie	0	0	0	0
Didactische eigenschappen	0	0	0	0
Religieuze eigenschappen	0	0	0	0
Totaal	207	78	74	358

Tabel 54. Het totaal aantal evaluaties van de verschillende eigenschappen in de reviews op Goodreads van de drie populaire romans.

De rangordetabel voor het aantal eigenschappen dat per populaire roman op *Goodreads* werd toegekend (Tabel 55), laat zien dat er een overeenkomst bestaat in de meest genoemde eigenschappen in de *Goodreads*-reviews over de romans uit de categorie populaire literatuur. In zowel de reviews over *Komt een vrouw bij de dokter* als de reviews over *De verbouwing* en *De gelukkige huisvrouw* behoren de eigenschappen ‘Goed/overig’, ‘Emotionaliteit’, ‘Humor’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ tot de meest voorkomende eigenschappen. Eigenschappen die juist niet voorkomen zijn ‘Efficiëntie’, ‘Didactische eigenschappen’ en ‘Religieuze eigenschappen’,

<i>Komt een vrouw bij de dokter</i>	<i>De verbouwing</i>	<i>De gelukkige huisvrouw</i>
Goed/overig	Goed/overig	Goed/overig
Emotionaliteit	Literaire/intellectuele eigenschappen	Realiteit/geloofwaardigheid
Humor	Continuïteit	Emotionaliteit
Realiteit/geloofwaardigheid	Realiteit/geloofwaardigheid	Humor
Literaire/intellectuele eigenschappen	Emotionaliteit	Continuïteit
Intensiteit/levendigheid	Originaliteit	Samenhang
Morele eigenschappen	Efficiëntie	Intensiteit/levendigheid
Originaliteit	Samenhang	Helderheid
Continuïteit	Intensiteit/levendigheid	Politiek-maatschappelijke eigenschappen
Efficiëntie	Humor	Efficiëntie
Samenhang	Helderheid	Literaire/intellectuele eigenschappen
Helderheid	Didactische eigenschappen	Didactische eigenschappen
Didactische eigenschappen	Religieuze eigenschappen	Religieuze eigenschappen
Religieuze eigenschappen	Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Morele eigenschappen
Politiek-maatschappelijke eigenschappen	Morele eigenschappen	Originaliteit

Tabel 55. Rangordetabel van de eigenschappen in de reviews over populaire literatuur op *Goodreads*

SAMENVATTING EN INTERPRETATIE VAN DE BEVINDINGEN

Uit mijn onderzoek naar de evaluatiedomeinen in Bol.com-reviews en *Goodreads*-recensies over boeken uit de Er is geen sprake van duidelijke verschillen tussen de evaluatiedomeinen in recensies op Bol.com en op *Goodreads*. Over het algemeen werden per categorie ongeveer dezelfde eigenschappen en aspecten gebruikt om een oordeel te vellen over het literaire werk in kwestie. Voor de categorie literaire fictie deden lezers voornamelijk uitspraken over de roman als geheel of delen van de roman, over de plot en de stijl of toon van de auteur en combineerden de aspecten vooral met de eigenschappen ‘Goed/overig’, ‘Emotionaliteit’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’. In de reviews in de categorie literaire non-fictie deden lezers in de meeste gevallen uitspraken over het boek als geheel of een deel van het boek, gevolgd door uitspraken over de plot, de stijl/toon en de structuur van het boek. De meest voorkomende eigenschappen in de evaluatiedomeinen zijn ‘Didactische eigenschappen’, ‘Helderheid’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’. Tot slot evalueerden zowel de *Goodreads*-recensenten als de Bol.com-reviewers in de categorie populaire literatuur voornamelijk de aspecten ‘Geheel/deel’, ‘Plot’, ‘Stijl/toon’ en ‘Personages’, in combinatie met de eigenschappen ‘Goed/overig’, ‘Emotionaliteit’, ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ en ‘Continuïteit’.

Wat maken deze resultaten nu duidelijk over de evaluatiedomeinen op Bol.com en *Goodreads*? Allereerst blijkt dat de gemiddelde lezer die op Bol.com of *Goodreads* een review schrijft, zich te beperken tot bepaalde eigenschappen en aspecten. Aspecten zoals symboliek of dialogen worden door geen van alle lezers benoemd en het zijn constant de aspecten ‘Geheel/deel’ en ‘Plot’ of ‘Personages’ die in een review besproken worden. Hoewel het aantal evaluaties over de gehele categorie dus vrij groot is, worden er niet veel andere aspecten beoordeeld dan plot en personages. De lezers gebruiken juist eerder meerdere uitspraken over hetzelfde aspecten dan het noemen van een meerder verschillende eigenschappen.

Het is opvallend dat er geen duidelijke verschillen aan te merken zijn tussen de evaluatiedomeinen in *Goodreads*-reviews en Bol.com-recensies en dat er dus geen verschil bestaat tussen het commercieel gedreven Bol.com en de non-commerciële community *Goodreads*, terwijl Dimitrov et al concludeerden dat dit wel degelijk voor verschil in de reviews zorgt.⁶⁶

Hoewel de resultaten van de toegekende evaluatiedomeinen geen wezenlijk verschil laten zien tussen de Bol.com-recensies en *Goodreads*-reviews, kan ik echter niet de conclusie trekken dat er tussen de lezersrecensies op beide sites helemaal geen verschil bestaat. Ook al zijn er overeenkomsten in de evaluatiedomeinen, de manier waarop de evaluatie in de reviews vorm krijgt, is wel degelijk anders: er zijn aantoonbare verschillen in woordgebruik, stijl en toon van de reviewer, maar ook in de inhoud van de recensies. Onderstaand zal ik beschrijven welke verschillen dit zijn en zal ik voorbeelden geven die representatief zijn voor mijn corpus.

WOORDGEBRUIK, STIJL EN TOON

Van de verschillen die aanwezig zijn in de reviews van *Goodreads* en Bol.com, zijn de grootste verschillen te vinden in het woordgebruik en de stijl en toon van de reviewers. Kenmerkend voor de lezers op Bol.com zijn een directe stijl en simpel woordgebruik, vaak in combinatie met een duidelijk negatieve of positieve waardering. Er lijkt geen middenweg te bestaan en het oordeel dat lezers vellen is over het algemeen vrij ongenueanceerd: wanneer een boek ‘slecht’ wordt bevonden, betekent dit automatisch dat er helemaal niks aan te waarderen valt en wordt alles uit de kast getrokken om dit oordeel kracht bij te zetten:

⁶⁶ Dimitrov et al (2015): p. 602

★★★☆☆ **Dodelijk droog en saai**

Loxs

Dit is blijkbaar zo'n boek waarvan je houdt of je haat het. Voor mij gaat het laatste op. Siebelinks schrijfstijl is verschrikkelijk langdradig en de bijzinnen vliegen je om de oren. Het verhaal is erg voorspelbaar, je ziet na 20 bladzijdes al waar het heen gaat en het boek weet werkelijk nergens te verrassen. Er loopt één rode draad door het verhaal waar je als lezer in een slakkengang achterna hobbelt. Noem het realistisch, ik noem het saai. Als ik realisme wil ga ik wel een uur uit het raam staan kijken. Wat voor mij ook niet hielp is dat ik me totaal niet in kon leven in de gedachtewereld van de hoofdpersoon. Voor mij voorlopig geen Siebelink meer...⁶⁷

Zoals 'Loxs' in zijn of haar review over *Knielen op een bed violen* al zegt: het is een kwestie van houden van een boek of het haten. Deze lezer doet moeite om zijn of haar negatieve mening dik aan te zetten: het boek is niet zo maar langdradig, maar 'verschrikkelijk' langdradig en het zogenaamde realisme in deze roman is zodanig overbodig en oninteressant dat je volgens 'Loxs' nog maar beter uit het raam kan gaan staan kijken. Tevens was deze roman voor de lezer voldoende om de boeken van Jan Siebelink voorlopig te mijden, waarmee 'Loxs', door middel van het oordeel over *Knielen van een bed violen*, het lezen van ander werk van de auteur direct afwijst.

Een andere lezersrecensie, eveneens over *Knielen op een bed violen*, toont een vrij stellige, negatieve houding ten opzichte van de roman:

★☆☆☆☆ **deprimerend**

Zelden zo'n deprimerend boek gelezen. Ik wilde het lezen omdat iedereen vol lof erover was, maar ik snap echt niet wat er zo mooi aan is. Ik ken ook geen enkel gezin in mijn christelijke omgeving waar het er zo aan toe gaat. Ook mijn ouders kennen het zo niet van vroeger. Heel extreem, ongevoelig neergezet met veel bijbelteksten, een leven zonder een grammetje liefde. Dit kan niet samengaan met het christelijk geloof..Zelfs het einde is negatief. Boek ligt inmiddels bij het oud papier....⁶⁸

Deze lezer (die zijn of haar naam niet boven de review heeft gezet), beoordeelt de roman van Siebelink aan de hand van zijn of haar eigen ervaring met het christelijk geloof, waartussen volgens de lezer een zodanig storende discrepantie bestaat dat het boek niet eens de moeite waard was om te bewaren en bij het afval is beland – wat je een vrij extreem besluit zou kunnen noemen.

Een derde voorbeeld is de lezersrecensie van 'slotje' over *De gelukkige huisvrouw*. Deze reviewer gebruikt een andere tactiek dan de eerder genoemde lezers en kiest voor de weg van sarcasme en spot:

★☆☆☆☆ **mavo**

slotje

tjongejonge, wat een leuk verhaal weer van deze getalenteerde mevrouw.... literatuur hoor, als je je mavo niet afgemaakt heb kun je deze diepgaande verhalen niet snappen hoor! diep, heel diep onder de indruk, zou niet wete [sic] wat ik met mijn leven moest als ik dit geweldige boek gemist had, Pauw en Witteman besteedden er zelfs aandacht aan, klasse hoor, wat een kwaliteitsprogramma ook. Ongelooflijk dat er al zoveel tweedehands aangeboden worden.....

⁶⁷ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/knielen-op-een-bed-violen/1001004002131414/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁶⁸ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/knielen-op-een-bed-violen/1001004002131414/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

nieuw kopen natuurlijk om deze geweldige vrouw nog meer inkomen te bezorgen, daar heeft ze op grind van haar bijna bovennatuurlijke talenten toch echt recht op zou je haast zeggen.

Pluspunten:

erg makkelijk te volgen, je leest het in 10 minuten uit, voor iedereen begrijpelijk, heleen wordt er rijker van, mavo rules!!!

Minpunten:

Voorspelbaar, Saai, Geen diepgang, gebrek aan intelligentie, wanneer pleegt ze nu wel zelfmoord??? wordt niet duidelijk⁶⁹

In deze review moet niet alleen *De gelukkige huisvrouw* het ontgelden, maar ook Heleen van Royen zelf en zelfs de talkshow van Pauw en Witteman. Hoewel het de review van 'slotje' geheel ontbreekt aan een concreet oordeel over de roman van Van Royen, is het voor andere lezers wel duidelijk dat *De gelukkige huisvrouw* (extreem) negatief beoordeeld wordt.

Een directe tegenstelling aan deze lezersrecensies op Bol.com is de onderstaande *Goodreads*-review over *Bonita Avenue*. Het woordgebruik van reviewer Bjorn is metaforisch en weinig concreet: hij spreekt van 'meanderende zinnen' en 'psychologische trefzekerheid', en eindigt zijn review met de stelling dat 'het boek een beetje onder zijn eigen barokke vertelling [bezwijkt]'. Zijn oordeel is niet louter positief of negatief, maar in het midden gelaten: hoewel hij de schrijfstijl van Buwalda waardeert en hij ook de 'psychologische trefzekerheid' en het 'barstensvol beelden en ideeën [sic]' lijkt te waarderen, is hij ook van mening dat de personages verder uitgediept hadden mogen worden en begeeft het boek het onder zijn eigen 'barokke vertelling':

Jan 14, 2013 **Bjorn Blonk**

heerlijk vlot geschreven, meanderende zinnen, barstensvol beelden en ideeën, meeste karakters wat matig uitgewerkt (alleen van siem kreeg ik echt een beeld), maar psychologisch trefzeker, uiteindelijk bezwijkt het boek een beetje onder zijn eigen barokke vertelling.⁷⁰

Eenzelfde soort lezersreview op *Goodreads* is onderstaande recensie over eveneens *Bonita Avenue* van Marinus:

Apr 28, 2013 **Marinus**

Net 4 sterren, goed boek maar jammer dat je geregeld uit de bocht vliegt door tijdsprongen en wisselingen van hoofdpersoon waardoor je telkens een nieuw hoofdstuk in de berm begint en op je routeplanner moet kijken om je literaire reis voort te zetten.⁷¹

Hoewel Marinus wat specifiek in zijn oordeel is dan Bjorn, gebruikt ook hij verschillende metaforen om zijn oordeel vorm te geven. Deze manier van schrijven geeft de review een poëtisch karakter, maar zorgt er ook voor dat de reviewers zich niet expliciet positief of negatief uitspreken, zoals wel gebeurt in de reviews op Bol.com. Ik denk dat dit verschil veroorzaakt wordt door de verschillende doelen van reviews op (het commerciële) Bol.com en *Goodreads*: lezers op Bol.com zijn gebaat bij een duidelijk positief of negatief leesadvies, om sneller de beslissing te kunnen maken of er tot aankoop overgegaan wordt of niet. Op *Goodreads* is het verkoopelement afwezig en kunnen lezers volstaan met een minder specifiek, maar wel aanmoedigende review.

⁶⁹ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/de-gelukkige-huisvrouw/9200000038826057/>, geraadpleegd op 23 mei 2016

⁷⁰ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/22237471-bonita-avenue?ac=1&from_search=true#other_reviews, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷¹ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/22237471-bonita-avenue?ac=1&from_search=true#other_reviews, geraadpleegd op 23 mei 2016.

Een ander verschil tussen de Bol.com-recensies en de reviews op *Goodreads*, is de mate waarin lezers zich persoonlijk richten tot de auteur van het besproken werk. Opvallend vaak spreken de lezersrecensenten op Bol.com de schrijver zelf aan, om hem persoonlijk te bedanken voor de leeservaring, te feliciteren of aan te spreken op een aspect van zijn werk dat door de lezer niet gewaardeerd wordt. In recensies op *Goodreads* komt dit daarentegen vrijwel niet voor.

In onderstaande review over *Komt een vrouw bij de dokter* doet lezer Iris haar zegje over het boek en verontschuldigt zich tegenover Kluun voor het feit dat ze hem niet van toegevoegde waarde vindt voor het zogenaamde ‘literaire landschap’:

★★★★★ **Waar is de diepgang?**

IrisK

Dat Kluun voor veel opschudding heeft gezorgd met zijn verhaal 'Komt een vrouw bij de dokter' - dat geen verdere beschrijving meer verlangt -moge duidelijk zijn. Alom is het boek geprezen/aanbeden/bekritiseerd/afgekraakt/ontleed en iedereen heeft er zijn zegje wel over gedaan. Het is door deze uiteenlopende meningen moeilijk je een beeld te schetsen van de kwaliteit van het boek als je het nog niet onder ogen hebt gehad... Zelf ben ik niet te spreken over zowel het verhaal, de schrijfstijl als de personages. (...) Sorry Kluun; voor mij heb je niet veel bijgedragen aan het literaire landschap...⁷²

Lezer Inge wil Kluun juist bedanken voor de fijne leeservaring:

[geen titel]

Inge59

Meestal vallen de boeken die 'iedereen' leest en blijkbaar iedereen geweldig vindt naar mijn mening nogal tegen. Maar na lang lang lang twijfelen heb ik deze toch maar gelezen. Kluun, bedankt dat je me weer hoop hebt gegeven. (...)⁷³

De boodschap aan de auteur heeft in beide reviews een andere functie: waar het in de review van lezer Iris dient als samenvattend oordeel over het werk van Kluun zelf ('Kluun draagt met zijn roman weinig bij aan het literaire landschap'), dient het in de review van Inge juist als doorbreking van het stereotype beeld van populaire literatuur (populaire boeken vallen normaal gesproken tegen, maar *Komt een vrouw bij de dokter* niet').

INHOUD

Ook op inhoudelijk vlak verschillen de *Goodreads*-reviews en Bol.com-recensies. Een eerste verschil zit in het uitbrengen van een leesadvies, of meer specifiek voor op Bol.com een koopadvies. Veel reviewers op Bol.com delen als klant hun ervaring over de koop van het boek, zoals in de volgende review:

★★★★★ **overschat**

Ik vond het een zwaar overschat, slecht geschreven boek en heb spijt dat ik het gekocht heb.⁷⁴

⁷² Bron: <https://www.bol.com/nl/p/komt-een-vrouw-bij-de-dokter/1001004002412113/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷³ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/komt-een-vrouw-bij-de-dokter/1001004002412113/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

Maar in de meeste gevallen blijft het advies algemener en komt de term ‘(geen) aanrader’ haast in elke review voor:

★☆☆☆☆ **Helaas, erg ongeloofwaardig**

Anneke

Zelfs met 40 graden C aan de rand van een zwembad met je verstand op 0 wil dit verhaal niet heel erg geloofwaardig overkomen. Vlakke personages die ongeloofwaardig handelen, rare plotwendingen en vooral weinig uitgewerkte emoties maken dit boek - helaas, Saskia - geen aanrader.⁷⁵

Het is echter niet enkel kenmerkend voor de Bol.com-recensies dat lezers een boek expliciet aanraden of niet: ook op *Goodreads* spreken reviewers vaak van ‘aanraders’:

Oct 02, 2011 **Ine**

bijzonder boeiend boek over de geschiedenis van europa in de 20ste eeuw: niet theoretisch, maar wel anekdotisch verteld. met boeiende getuigenissen van zowel grote figuren, als de kleine man. een echte aanrader.⁷⁶

Een tweede verschil betreft het gebruik van citaten in lezersrecensies. De meeste reviews op *Goodreads* bevatten citaten uit het besproken werk ter ondersteuning van het oordeel, terwijl dat in recensies op Bol.com nauwelijks het geval is. In de meeste gevallen vormen de citaten in de *Goodreads*-reviews een klein deel van de gehele tekst, maar er zijn ook de nodige reviews te vinden waarin de verhouding juist andersom is:

Mar 01, 2016 **Ellen Haadsma**

"Hier kun je boos over worden, maar daaronder ligt de vraag of globalisering eigenlijk wel samengaat met nationale democratie. Hoe krijg je zonder mondiale regering de mondiale financiële sector weer onder controle? En als je vindt dat zo'n wereldregering onhaalbaar of onwenselijk is, betekent dat dan niet dat mondiaal opererende financiële instellingen ook onhaalbaar zijn?

Dat is de lege cockpit." Luyendijk, p 192

Luyendijk introduceert de wereld van de City en daarmee de financiële sector aan je op uiterst begrijpbare wijze.⁷⁷

In deze review is het citaat nog steeds een ondersteuning van het oordeel, al neemt het citaat verhoudingsgewijs meer ruimte in dan het werkelijke oordeel zelf. In de volgende review ontbreekt het oordeel echter compleet en fungeert het citaat als oordeel:

Nov 24, 2014 **Sim.beq**

⁷⁴ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/knielen-op-een-bed-violen/1001004002131414/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷⁵ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/de-verbouwing/1001004006434614/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷⁶ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/9470575-in-europa?ac=1&from_search=true#other_reviews, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷⁷ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/23165612-dit-kan-niet-waar-zijn?ac=1&from_search=true#other_reviews, geraadpleegd op 23 mei 2016.

Toeval maakt de meeste indruk als beul.⁷⁸

Hoewel er geen expliciet oordeel door 'Sim.beq' geveld wordt, impliceert het genoemde citaat dat de lezer het woordgebruik of de schrijfstijl van de auteur kon waarderen. Een citaat vervangt dus een expliciet oordeel en vervult in een groot deel van de *Goodreads*-reviews de rol van impliciet oordeel. Dit sluit aan bij de schrijfstijl en het woordgebruik van de reviewers zoals ik die onder 'Stijl, toon en woordgebruik' al noemde: vagelijk en gekenmerkt door het gebruik van metaforen en nuanceringen. Opnieuw is dit niet vreemd in het kader van het karakter van *Goodreads*: in plaats van een uitdrukkelijk (koop- of lees)advies uitbrengen zoals op Bol.com, is discussievorming en het delen van overwegingen over literaire werken hoofdzaak.

Kenmerkend voor recensies op *Goodreads* is dat er vaak verwezen wordt de weblog van de reviewer. Als lezer wordt je uitgenodigd om op de persoonlijke site de recensie te lezen en wordt in de tekst die de reviewer op *Goodreads* plaatst al een klein tipje van de sluier opgelicht:

Jan 25, 2015 **Monique**

De meningen zijn zeer verdeeld over dit boek. Ik schaar me in het kamp van de voorstanders. Waarom? : <http://wieschrijftblijft.com/bonita-a...>⁷⁹

Het verwijzen naar een externe bron is daarentegen niet aanwezig in Bol.com-recensies.

Een volgend punt waarop de Bol.com-recensies afwijken van de *Goodreads*-reviews, is het gebruik van persoonlijke ervaringen die te maken hebben met de aanschaf of het lezen van het boek. Deze ervaringen vormen vaak een inleiding op de review en komen opvallend vaak voor in reviews over de categorie literaire fictie. In onderstaande review van 'Drimmel' worden persoonlijke omstandigheden genoemd als aanleiding voor het lezen van het boek:

★★★★★ **Herkenbaarheid en fascinatie**

Drimmel

In mijn jeugd was ik een fervent lezer. Daarna had ik geen rust om boeken te lezen. Tot ik in verband met een prostaatoperatie tot rust werd gedwongen. "Knielen op een bed violen" was het eerste boek dat ik in deze periode las. Daarna heb ik vrijwel alles van Jan Siebelink gelezen. Ben nu bezig met Maarten 't Hart. Wellicht dat mijn gereformeerde achtergrond leidt tot herkenbaarheid van met name de jeugd van deze schrijvers.

"Knielen..." is een meeslepend verhaal over een allesomvattend geloof en de tragische gevolgen ervan.⁸⁰

In andere reviews worden persoonlijke omstandigheden omtrent het lezen benoemd

★★★★★ **Huilen huilen**

Zeepaard

Nog ooit twee conducteurs zo laten schrikken! Had dit boek natuurlijk ook niet uit moeten lezen in de trein: ontzettend hard zat ik te huilen. Tranen met tuiten, hikkend met lange uithalen. Heel elegant ook, ahem. Maar eerlijk is eerlijk: wat een boek! In het begin dacht ik

⁷⁸ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/23165612-dit-kan-niet-waar-zijn?ac=1&from_search=true#other_reviews, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁷⁹ Bron: https://www.goodreads.com/book/show/22237471-bonita-avenue?ac=1&from_search=true, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁸⁰ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/knielen-op-een-bed-violen/1001004002131414/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

nog: waar heeft iedereen het toch over, waar gaat al die commotie over? Maar halverwege het boek snapte ik het ineend [sic] en ging ik helemaal mee in het boek en dat hebben die conducteurs geweten, net dat kaartje komen controleren als ik aan het laatste hoofdstuk bezig ben. Sorry NS!⁸¹

Deze persoonlijke ervaringen of omstandigheden hebben eigenlijk geen functie in de review, in de zin dat ze geen onderdeel zijn van het oordeel en niet bijdragen aan de ondersteuning daarvan. Toch denk ik dat het onjuist is om te zeggen dat ze niks aan de review toevoegen. Wanneer we kijken naar eerder onderzoek dat ik gedaan naar consumentenkritiek, dan blijkt – evenals uit de evaluatiedomeinen van dit onderzoek – dat emotionaliteit als een van de belangrijkste eigenschappen van een boek wordt gezien. Het uiten van de persoonlijke ervaringen of omstandigheden kan voortkomen uit de mate waarin een lezer emotioneel is geraakt door het werk en de behoefte heeft om deze emotionaliteit aan andere lezers over te dragen, juist omdat het als een belangrijk aspect van een boek ervaren wordt.

Een laatste verschil tussen de Bol.com-recensies en *Goodreads*-reviews is de mate waarin de lezers kritiek uiten over de literatuur in het algemeen, of over de lezersrecensies zelf. Deze elementen komen met enige regelmaat voor in Bol.com-recensies, terwijl ze nagenoeg afwezig zijn op *Goodreads*. Zo uit een lezer in onderstaande review op Bol.com zijn of haar ideeën over de functie van literatuur:

★☆☆☆☆ **Knielen op een bed violen**

Ik vind het een afschuwelijk boek. Het zal een gebrek aan mijn literaire kwaliteiten zijn, maar ik vind het helemaal niets. Het boek is zo'n zware droge kost, dat er bijna niet door te komen is. Wat heeft Jan Siebelink met dit boek willen vertellen? Hoe ver mensen door kunnen draven in hun geloof? Hoe gezinnen ontwricht kunnen raken als niet iedereen op 1 lijn het geloof beleeft? Dat is toch bekend? Moet je daar dan een boek aan wijden en het in de media laten opblazen zodat het zogenaamd een bestseller is? Wanneer leren Nederlandse auteurs eens MOOI te schrijven ipv zwaar, droog en overdreven? Lezen moet ontspannend werken, je moet je in de fantasie van het verhaal kunnen inleven en meegevoerd worden. En dat ontbreekt in alle opzichten aan dit boek.⁸²

De lezer associeert literatuur met 'zware droge kost' en is van mening dat dit de functie die lezen zou moeten hebben ('ontspannend werken') in de weg staat. De mate waarin iets 'literatuur' is, geldt in deze review als maatstaf voor het oordeel, maar de lezer uit vooral meer in het algemeen zijn of haar onvrede over de huidige literatuur.

Andere reviewers uiten hun kritiek over de Bol.com-reviews. Zo schrijft 'NvDijk':

★★☆☆☆ **De recensies lijken boeiender dan het boek.**

NvDijk

Neen, heb het niet gelezen en na het doorlezen van de recensies doe ik dat waarschijnlijk ook niet, misschien eens lenen bij de bieb.

Maar over die recensies:

het valt me op dat de kritikasters [sic] over het algemeen niet alleen een duiding geven bij

⁸¹ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/komt-een-vrouw-bij-de-dokter/1001004002412113/>, geraadpleegd op 23 mei 2016.

⁸² Bron: <https://www.bol.com/nl/p/knielen-op-een-bed-violen/1001004002131414/>, geraadpleegd op 23 mei 2016

'negatief', maar ook bij 'positief', terwijl de joepiejubelaars alleen het goede van het boek beroemen [sic] en geen kritiek lijken te hebben. Jammer⁸³

Waar de eerder genoemde review met daarin kritiek op de huidige literatuur nog deels betrekking had op het gelezen werk, is in deze review het oordeel over het boek geheel afwezig. Sterker nog, 'NvDijk' geeft aan het boek niet eens gelezen te hebben en lijkt enkel uit te zijn op het bekritisieren van de lezersreviews.

⁸³ Bron: <https://www.bol.com/nl/p/bonita-avenue/9200000007452410/>, geraadpleegd op 23 mei 2016

Conclusie en discussie

In deze masterthesis heb ik een antwoord willen vinden op de vraag hoe Nederlandse lezersrecensies op Bol.com zich kwantitatief en kwalitatief verhouden tot lezersrecensies op *Goodreads*, waarbij ik een onderscheid heb gemaakt tussen de categorieën literaire fictie, literaire non-fictie en populaire literatuur. Mijn eerste kwantitatieve analyse, waarin ik de gemiddelde review-lengte en aantallen recensies op zowel *Goodreads* als Bol.com heb onderzocht, heeft aangetoond dat er op Bol.com meer aandacht bestaat voor populaire literatuur dan op *Goodreads*. Op *Goodreads*, daarentegen, bleek het aantal reviews over literaire fictie weer aanzienlijk hoger dan op Bol.com. Voor elke review die op Bol.com verscheen over een roman uit deze categorie, verschenen er twee op *Goodreads*. Deze verhouding is omgekeerd wanneer het populaire literatuur betreft: voor elke review op *Goodreads* verschenen er twee op Bol.com. Een opmerkelijk gegeven is het hogere review-gehalte op Bol.com voor literaire romans die bestsellers waren. Het toont aan dat het lezerspubliek op Bol.com dus niet alleen geïnteresseerd is in vermakelijke literatuur, maar ook in literatuur die op dat moment ‘in’ is. Dit is niet van toepassing op het lezerspubliek dat zich op *Goodreads* bevindt: daar beweegt zich een zeer heterogene groep lezers die op een andere manier met literatuur lijkt om te gaan dan de Bol.com-lezers. Er zijn lezers die aanzienlijk langere reviews schrijven dan de langste reviews op Bol.com en literatuur zien als een interessant onderwerp voor discussie, maar er zijn ook lezers die slechts in enkele woorden een leesadvies over het boek uitbrengen.

De gemiddelde review-lengte liet zien dat lezers op zowel *Goodreads* als Bol.com ongeveer even lange reviews schrijven. Een uitzondering hierop is de categorie literaire fictie, waarin de gemiddelde Bol.com-recensie 11 % langer is dan de gemiddelde *Goodreads*-review. Hoewel lezers op Bol.com dus gemiddeld minder vaak over literaire fictie schrijven, zijn hun reviews over deze categorie wel langer. Echter, uit de kwalitatieve analyse bleek ook dat lezers op Bol.com in hun review over literaire fictie opvallend een persoonlijke ervaring beschreven dan in reviews over andere categorieën. Het ‘subjektive Erleben’ dat Bachmann-Stein als belangrijkste aspect vond in Amazon-reviews, is dus ook voor Bol.com-lezers blijkbaar een belangrijk criterium, vooral als het gaat om literaire fictie.

Het verwachte contrast tussen Bol.com en *Goodreads* in de evaluatiedomeinen bleef uit. De resultaten van deze analyse toonden zelfs overeenkomsten in de geëvalueerde eigenschappen: zowel op Bol.com als *Goodreads* waren ‘Emotionaliteit’ en ‘Realiteit/geloofwaardigheid’ een van de meest beoordeelde eigenschappen van een boek. Bovendien evalueerden zowel de lezers op Bol.com als op *Goodreads* over het algemeen een beperkt aantal (dezelfde) aspecten: er werden in de reviews op allebei de sites voornamelijk uitspraken gedaan over het boek als geheel, de plot en de personages.

De kwalitatieve analyse toonde echter aan dat er wel degelijk een verschil is tussen de manier waarop Bol.com-lezers recenseren dan lezers op *Goodreads*. Zo kenmerken de Bol.com-reviews zich door een uitgesproken positieve of negatieve mening, terwijl de *Goodreads*-recensies genuanceerder van toon zijn en ruimte open laten voor discussie. Ook bevatten Bol.com-reviews vaker elementen die geen betrekking hebben op het besproken boek, zoals een persoonlijke ervaring of kritiek op de literatuur in het algemeen. Deze componenten zijn veel minder aanwezig in reviews op *Goodreads*. Wel kwam duidelijk voor voren dat *Goodreads*-gebruikers hun waardeoordeel relatief vaker ondersteunen met citaten dan Bol.com-lezers.

Naar aanleiding van het geheel aan resultaten dat uit mijn onderzoek naar voren komt, kan ik concluderen dat de lezersrecensies op Bol.com anders van aard zijn dan lezersrecensies op *Goodreads*

en dat op beide sites sprake is van een andere lezerspubliek. Op Bol.com beweegt zich een homogene groep lezers die vooral geïnteresseerd is in populaire literatuur en bestsellers, waaruit ik concludeer dat dit lezerspubliek voornamelijk leest ter vermaak en ontspanning, maar ook gevoelig is voor de mate waarin een roman of literair werk ‘in’ is. Op *Goodreads* lijkt dit niet het geval en is er sprake van een zeer heterogene groep lezers die een voorkeur toont voor literaire fictie en aanzienlijk minder geïnteresseerd is in amusementsliteratuur dan de Bol.com-lezers.

Mijn onderzoeksresultaten komen deels overeen met de bevindingen van Dimitrov et al. Dat boeken op *Goodreads* meer reviews ontvangen dan op Bol.com, heb ik niet kunnen bevestigen in mijn onderzoek. Het geheel aantal reviews was gelijk verdeeld over Bol.com en *Goodreads*, maar er waren wel verschillen tussen de categorieën: er waren meer reviews over literaire fictie te vinden op *Goodreads* dan over populaire literatuur, terwijl dit op Bol.com andersom het geval was. Dat er extremere verschillen in waardeoordelen zijn op Bol.com dan op *Goodreads*, stemt wel in met de resultaten uit het onderzoek van Dimitrov et al; ook op Amazon brengen lezers minder nuance toe in hun reviews en kunnen meningen sterk tegengesteld zijn.⁸⁴

Ik heb met mijn onderzoek een eerste stap willen doen in het opvullen van de leemte die er bestaat rondom de Nederlandse lezerskritiek op het internet en ik hoop dat mijn bevindingen uitnodigen tot verdere verdieping in deze tak van literatuurreceptie. Het lezerspubliek achter de internetkritiek is niet alleen heterogeen, maar ook veranderlijk, net als het even vluchtige platform waarop zij zich bevindt. Hoe de lezerskritiek op internet zich in de loop der jaren ontwikkeld heeft en nog steeds ontwikkelt is een vruchtbaar onderwerp voor vervolgonderzoek.

⁸⁴ Dimitrov et al (2015): p. 605

Bronnenlijst

- Absilis, K. 'Volksverheffing 2.0. Literatuurkritiek op het internet.' In: *Ons Erfdeel*, nr. 2. 2010
- Bachmann-Stein, A. 'Zur Praxis des Bewertens in Laienrezensionen'. In: Gansel, S. en Kaulen, H. *Literaturkritik heute*. V&R Unipress. Göttingen: 2015.
- Boot, P. 'Online boekdiscussie van een afstand gelezen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- & Letterkunde*. Vol. 129, nr. 4: 2013.
- Boven, E. van. *Bestsellers in Nederland: 1900-2015*. Uitgeverij Garant. Antwerpen-Apeldoorn: 2015.
- Brems, E. 'Enkele notities over literaire kritiek en het internet'. In: *Neerlandistiek.nl*, 07.07b. 2007
- Büttner, J. *Die Demokratisierung der Literaturkritik im Internet. Voraussetzungen, Formen und Folgen der Laienkritik*. GRIN Verlag. München: 2006
- Collins, J. *Bring on the books for everybody*. Duke University Press. Durham: 2009
- Dimitrov, S., Zamal, F., Piper, A. en Ruths, D. 'Goodreads versus Amazon: The Effect of Decoupling Book Reviewing and Book Selling'. In: *International AAAI Conference on Web and Social Media*. 2015.
- Domsch, S. 'Critical genres. Generic changes of literary criticism in computer-mediated communication'. In: Giltrow, J. en Stein, D. *Genres in the Internet. Issues in the Theory of Genre*. John Benjamins, Forthcoming. Amsterdam: 2009.
- Dorleijn, G. en Rees, C. van. *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld*. Stichting Literatuurwetenschap. Leiden: 1993
- Ernst, T. 'User Generated Content und der Leser-Autor als Prosumer. Potenziale und Probleme der Literaturkritik in Socialen Medien'. In: Gansel, S. en Kaulen, H. *Literaturkritik heute*. V&R Unipress. Göttingen: 2015.
- Gans, H. J. *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. Basic Books. New York: 1999
- Gorman, L. en McLean, D. *Media and Society in the Twentieth Century*. Blackwell Publishing. Hoboken: 2002
- Joosten, J. '“Toch is het niet altijd even hoogstaand en prijzenswaardig”. Nederlandstalige literatuurkritiek op het internet.' In: *Spiegel der Letteren*, vol. 52, 1. 2010: p. 85-108
- Lin, M. Y., Luarn, P. en Huang, Y.K. 'Effect of Internet Book Reviews on Purchase Intention: A Focus Group Study.' In: *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 31, nr. 5: 2005.
- McDonald, R. *The Death of the Critic*. Bloomsbury Publishing. London: 2009

- Neuhaus, S. '»Leeres, auf Intellektualität zielendes Abrakadabra«. Veränderungen von Literaturkritik und Literaturrezeption im 21. Jahrhundert'. In: Gansel, S. en Kaulen, H. *Literaturkritik heute*. V&R Unipress. Göttingen: 2015.
- Naik, Y. & Trott, B. 'Finding good reads on Goodreads'. In: *Reference & User Services Quarterly*. Vol. 51, 4. 2012: p. 319
- Nakamura, L. "'Words with friends": Socially Networked Reading on *Goodreads*'. In: *PMLA*, vol. 128, 1. 2013: p. 238-243.
- Op de Beek, E. *Een literair fenomeen van de eerste orde: evaluaties in de Nederlandse literaire dagbladkritiek, 1955-2005: een kwantitatieve en kwalitatieve analyse*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. Nijmegen: 2014.
- Pool, G. *Faint Praise. The Plight of Book Reviewing in America*. University of Missouri. Missouri: 2007
- Stein, S. 'Laienliteraturkritik – Charakteristika und Funktionen von Laienrezensionen im Literaturbetrieb.' In: Gansel, S. en Kaulen, H. *Literaturkritik heute*. V&R Unipress. Göttingen: 2015
- Verboord, M. 'The legitimacy of book critics in the age of the internet and omnivorousness: Expert critics, internet critics and peer critics in Flanders and the Netherlands'. In: *European Sociological Review*. Volume 26, nr. 6: 2010